

”Kukapa muukalaisista merimiehistä olisi välittänyt” –
Toivo Waltarin teosten pohjalta muodostuva kuva suomalaisten merimiesten
yhteiskunnallisesta asemasta vuosina 1900–1930

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Tieteiden ja aatteiden historia

Pro gradu -tutkielma

11.5.2022

Milla Luukkala

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	3
1. TOIVO WALTARIN HAVAINNOT SUOMALAISTEN MERIMIESTEN TILANTEESTA 1900–1930	18
1.1. Ulkomaiden satamissa	18
1.2. Laivoilla merten armoilla	34
1.3. Kotimaassa Suomessa	46
2. KESKEISET TOISTUVAT TEEMAT TOIVO WALTARIN TEOKSISSA	58
2.1. Merimiespastorin kohtaamista vaikeuksista merimieslähetystyössä	58
2.2. Merimiesten moraalinen turmelus	72
2.3. Merimiespastori ”hyvänä paimenena” merimiesten keskuudessa	87
LOPPULAUSE	97
LÄHTEET & TUTKIMUSKIRJALLISUUS	102

JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmani käsittelee Toivo Waltarin (1880–1939) näkemyksiä suomalaisten merimiesten yhteiskunnallisesta asemasta, ja sitä minkälainen oli Suomen Merimieslähetyseuran¹ vaikutus heidän tilanteeseensa 1900-luvun kolmena ensimmäisenä vuosikymmenenä. Toivo Waltari haaveili itse aikoinaan merimieheksi ryhtymisestä², mutta päätyi heidän pariinsa toista kautta. Waltari työskenteli ensin vuodesta 1901 jumaluusopin ylioppilaana kolme ja puoli kuukautta Hampurissa ruotsalaisen merimieslähetyksen opetuksessa. Toisin sanoen hän kerrytti osaamista merimiespastorin toimenkuvasta. Tämän jälkeen hän tuli valituksi Hampurin merimiespastorin virkaan Merimieslähetyseuran toimikunnan asettamalla ehdolla, että hänet voitaisi pian vihkiä papiksi. Hän ei ollut vielä vuoden 1902 tammikuuhun mennessä saavuttanut pastoriksi vihkimiseen vaadittavaa 22 vuoden ikää. Kuitenkin Waltari oli jo itse ennen tätä lähettänyt anomuksen hallitsijalle, missä hän pyysi erikoisvapautta ikäänsä liittyen ryhtyä vihkimisen kautta papiksi. Saatuaan opintonsa päätökseen yliopistossa ja senaatin myöntäessä luvan, oli Waltari valmis papiksi vihittäväksi.³

Vuodesta 1902 lähtien Waltari oli Suomen Merimieslähetyseuran merimiespappina Hampurissa aina vuoteen 1906⁴, minkä jälkeen hän toimi kotimaassa seuran monissa eri tehtävissä, viimeisimpänä Suomen Merimieslähetyseuran sihteerinä ja lähetyksenjohtajana vuodesta 1918⁵ aina vuoteen 1928⁶, kunnes joutui eroamaan virastaan.⁷ Kotimaassa ollessaan hän luopui hetkeksi Suomen Merimieslähetyseuran palveluksista ollakseen Kuopion kappalaisena vuodesta 1912 lähtien. Waltari pysyi kuitenkin tänä aikana Suomen Merimieslähetyseuran lehden *Merimiehen Ystävän*⁸ toimittajana ja kirjallisten julkaisujen valvojana.⁹ *Merimiehen Ystävä* -lehden toimittaminen oli vuodesta 1884

¹ Perustettiin vuonna 1875 nimellä Suomalaisten merimiesten ulkomaan satamissa sielunhoitoyhtiö, nimi vaihdettiin vuonna 1888 Suomen Merimieslähetykseuraksi (Waltarin vaikutusaika) ja nykyään nimi on ollut vuodesta 1994 lähtien Suomen Merimieskirkko ry. Merimieskirkko.fi.

² Merimiehen Ystävä N:o 4, 50, 1902. (Waltari).

³ Waltari 1912, 24–30.

⁴ Kansanaho 1983, 116.

⁵ Merimiehen Ystävä N:o 6, 64, 1918. (Tietoja ja kuulumisia, yleisesitys lehdessä, ei mainittu tekijää).

⁶ Merimiehen Ystävä N:o 5–6, 69, 1928. (Artur Palmroth, puheenjohtaja).

⁷ Lempiäinen 2000, 30; Eroamiseen vaikuttivat muun muassa syytökset tuhlailevasta

Merimieslähetyseuran varojen käytöstä, muiden pappien valitukset itsevaltaisesta johtamisesta ja asian ajautuminen lehdistön tietoisuuteen. Kansanaho 1983.

⁸ *Merimiehen Ystävä* -lehti perustettiin vuonna 1882, ja sen nimi vaihtui vuonna 1990 Merimieskirkko-lehdeksi. Lehti perustettiin Suomen Merimieslähetyseuran ensimmäisen merimiespapin Elis Bergrothin aloitteesta. Merimieskirkko.fi; Kansanaho 1983, 74.

⁹ Merimiehen Ystävä N:o 4, 62, 1912. (Renvall).

lähtien Suomen Merimieslähetyksen johtokunnan sihteerin tehtävä. Tutkielmani aikarajauksen sisällä *Merimiehen Ystävän* toimittajina olivat Matti Tarkkanen (1898–1906), Aksel Renvall (1906–1918) ja Toivo Waltari (1918–1928). Kuitenkin Toivo Waltari kiinnitettiin toimitussihteeriksi *Merimiehen Ystävään* Renvallin ollessa sihteerinä vuonna 1906 ja hänen tehtäväkseen annettiin lehtien toimittaminen. Renvall toimi lehden vastaavana toimittajana, kunnes vuonna 1914 Waltarille siirtyi enemmän vastuuta lehden toimittamisessa hänen palatessaan Suomen Merimieslähetyksen palvelukseen, jolloin hänestä tuli lehden vastaava toimittaja.¹⁰ Waltarin vastuulle tuli lehden toimittamisen lisäksi kotimaisen työn johtaminen, satamalähetys ja kirjainkustannusliike.¹¹ Toimiessaan edellä mainitusti useana vuosikymmenenä Suomen Merimieslähetyksen palveluksessa, Toivo Waltari pääsi näkemään merimiesten elämää hyvin läheltä monin eri tavoin. Ollessaan Merimieslähetyksen toiminnassa mukana, nousi Merimieslähetyksen kukoistukseen taloudellisesti, vaikutusvaltaisesti ja julkiselta näkyvyydeltään.¹²

Päätin tutkia valitsemaani aihetta, koska siinä yhdistyy kaksi minua aina kiehtonutta asiaa. Nämä kaksi ovat: meri ja uskonnollisuus. Kiinnostukseni merta kohtaan ilmenee rannikkokaupungin kasvattina, sillä meri on ollut aina läsnä elämässäni. Toisaalta itseäni on aina kiehtonut erilaiset uskonnollisuuteen liittyvät teemat, ja tässä työssä suurennuslasin alla on niin ikään erityisesti kristinuskon piiriin kytkeytyvä lähetystyö, tarkemmin sanottuna merimiesten, mutta myös muiden ihmisten keskuudessa vaikuttava merimieslähetys. Pro gradu -tutkielmani ei ole kuitenkaan teologinen vaan aatehistoriallinen opinnäytetyö, joten uskonnollinen ulottuvuus itsessään ei ole liiallisuusiin asti kantavana teemana, vaan luontevana osana merimiespastorin ajatusmaailmaa.

Oman henkilökohtaisen kiinnostukseni lisäksi Toivo Waltarin kirjallisen tuotannon tutkimiseen on aihetta, sillä sitä ei ole aiemmin tutkittu. Waltarin tutkimiseen lisää aihetta tuo myös hänen merkittävä asemansa Merimieslähetyksen johtajana kymmenen vuoden ajalta. Lisäksi häntä kuvataan merimieslähetyksen yhteydessä aikansa yhdeksi tunnetuimmista henkilöistä laajalti ympäri Suomea ja tunnettavuutta kuvataan löytyneen ulkomailla.¹³ Hänen edesottamuksistaan käytiin laajaa lehtikirjoittelua muun muassa

¹⁰ Kansanaho 1983, 99–100; *Merimiehen Ystävä* N:o 6–7, 118, 1914.

¹¹ *Merimiehen Ystävä* N:o 6–7, 118, 1914. (Tietoja ja kuulumisia, yleisesitys lehdessä, ei mainittu tekijää).

¹² Rajala 2011, 36.

¹³ Kansanaho 1983, 153.

hänen erotessaan Merimieslähetykseuran johdosta¹⁴, joten hän oli yhteiskunnallisesti ottaen näkyvä henkilö.¹⁵ Hänen veljenpoikansa on suuremmalle yleisölle varmasti tunnetumpi henkilö, kirjailija Mika Waltari. Ajankohtaiseksi aiheen vuonna 2022 tekee myös vallitseva koronapandemia, sillä uutisissa on näkynyt pohdintoja siitä, millainen mahtaa olla esimerkiksi merenkulun työntekijöiden asema kulkutaudin vallitessa ja siitä johtuvissa epävarmoissa olosuhteissa.¹⁶ Aihepiiri sinänsä on läsnä vielä tänä päivänä, vaikka henkilöt aiheen ympärillä ovat vaihtuneet useaan kertaan.

Työn rajaus

Aikarajauksena tutkielmassani toimii luontevasti vuosikymmenet aina 1900-luvun alusta 1920-luvun loppuun asti, sillä Toivo Waltari työskenteli Suomen Merimieslähetykseuran palveluksessa suurin piirtein nuo vuosikymmenet. Vuosien 1900–1929 väliin mahtuu tietenkin ajanjaksoja, jolloin Waltari ei ole julkaissut mitään merimiesten elämän olosuhteita kuvaavaa aineistoa, mutta pääsääntöisesti tälle aikavälille mahtuvat hänen toimintavuotensa osana merimieslähetyksestä aina vuodesta 1902 vuoteen 1928 saakka. Hänen teoksensa käsittelevät etupäässä sitä aikaa, milloin hän on ne tehnyt, lukuun ottamatta joitakin hänen teoksiaan ja hänen tekemiään historiikkeja, jotka käsittelevät aikaa ennen aikarajaustani.¹⁷ Toimintavuosinaan Suomen Merimieslähetykseurassa on Waltarin elämässä ollut toiminta merimiesten keskuudessa läsnä monella eri tavalla, ja täten läsnä hänen ajatuksissaan niistä kirjoittaessaan. Tästä juontuen tutkielmani on aatehistoriallinen. Tarkoitukseni on tuoda esille merimiespastori Toivo Waltarin ajatuksia Suomen merimiesten asemasta ja Suomen merimieslähetyksen merkityksestä merimiesten elämässä 1900-luvun alkupuolen maailmassa. Jotta työ ei tulisi liian laajaksi päätin jättää käsittelemättä tarkemmin ensimmäiseen maailmansotaan liittyviä

¹⁴ Lempiäinen 2000, 31.

¹⁵ Toivo Waltari oli merimieslähetyksejohtaja vuosina 1918–1928. Hän tuli työnsä kautta tekemisiin Suomen hallituksen ja presidentin, sekä ulkomaiden merimieslähetyksien vaikuttajien kanssa. Hänen aikaansa kuvataan merimieslähetyksen kukoistuksen kaudeksi Suomessa. Hän oli Merimieslähetykseuran kirjallisen tuotannon laaja-alainen edistäjä, ja samalla ahkera matkasaarnaaja kotimaassa, jolloin tietoisuus merimieslähetyksen asiasta levisi laajemmin Suomessa. Katso Erkki Kansanaho: *Kirkko ja merenkulkijat: Sata vuotta Suomen merimieslähetykseuran työtä*. (1983).

¹⁶ Pöntinen 2020.

¹⁷ Waltarin teokset koostuvat useista uskonnollisista kirjoista. Hän on kirjoittanut myös kaksi historiikkia Suomen Merimieslähetykseurasta: Suomen merimieslähetystoimi 1875–1910 (1910) ja Suomen merimieslähetystoimi 1875–1925 (1925). Tutkielmassani pääosassa ovat hänen useat lyhyehköt kirjaset, joissa hän käsittelee Merimieslähetykseuran toimintaa merimiesten keskuudessa. Hänen ajatuksensa merimiesten yhteiskunnallisesta asemasta kumpuavat muun muassa näiden kirjasten käytännön esimerkkien välittämänä. Muita hänen kirjoituksiaan ovat lyhyet pohdinnat Merimieslähetykseuran *Merimiehen Ystävä* -lehdissä.

merimiesten olosuhteita. Sen sisällyttäminen tekisi tutkielmasta liian laajan. Keskityn työssäni Waltarin hahmottelemiin päälinjoihin liittyen merimieslähetyksen toimintaan ja merimiesten yhteiskunnalliseen asemaan rajaamallaan ajanjaksolla, joten ensimmäisen maailmansodan mukaan ottaminen ei tästä näkökulmasta ole hedelmällistä työni kannalta. Tulen mainitsemaan ensimmäisen maailmansodan, mutta en pureudu siihen liittyviin asioihin tarkemmin.

Tutkielma avaa Waltarin aatteellisia näkemyksiä ja näiden kautta voidaan valottaa 1900-luvun suomalaisen merimieslähetyksen toimintaa ja merimiesten elämää. Tarkoitukseni ei ole tuoda esille kaikkea mikä liittyy Suomen Merimieslähetyksen toimintaan, vaan keskittyä Toivo Waltarin teoksista hahmottuviin näkemyksiin merimiesten asemasta mainitsemanani ajanjaksona. Maininnan arvoista on, että Toivo Waltari työskenteli itse merimiespastorina Hampurissa Saksassa, joten työssäni esille nostetut esimerkit merimiehiin liittyen ovat Hampurista.

Tutkimuskysymykset ja tutkimusmetodi

Tutkimuskysymyksinä toimivat:

1. Minkälainen on Toivo Waltarin näkökulmasta suomalaisten merimiesten yhteiskunnallinen asema vuosina 1900–1930?
2. Millaista on merimieslähetyksen ja suomalaisten merimiesten välinen vuorovaikutus Toivo Waltarin kuvailemana?

Tutkimustehtävänä on selvittää Toivo Waltarin teosten perusteella minkälaiseksi hän kuvaa suomalaisten merimiesten elämää sekä minkälainen rooli ja asema heillä on yhteiskuntansa jäsenenä. Mitä merkitsee olla merimies Toivo Waltarin mukaan 1900-luvun alkuvuosikymmeninä? Minkälainen on merimieslähetyksen rooli merimiesten elämässä? Minkälainen merkitys on Suomen Merimieslähetyksen toiminnalla suomalaisille merimiehille? Tutkielmassa tulen nostamaan myös esille joitakin toistuvasti ilmeneviä esimerkkejä merimiespastorin kohtaamista merimiehistä.

Tutkimusmetodinä työssä käytän lähilukua. Lähiluvulla eli tarkalla tekstianalyysillä käyn läpi lähdeaineistoani ja tutkimuskirjallisuuttani. Jyrki Pöysän teoksessa *Lähiluvun tieto: Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen* (2015) mukaisesti työssäni lähiluku tarkoittaa useamman kerran tapahtuvaa tekstin läpikäyntiä, jolloin tekstin ensimmäisellä lukukerralla hahmottuu pienempiä tekstinosia ja mahdollisia omia

ennakko-oletuksia ja seuraavilla lukukerroilla yhdistän näitä tekstistä hahmottuvia havaintojani toisiinsa luoden lähdeaineistoni teksteistä kokonaisuuden. Haastan samalla omat ennakko-oletukset. Jokaisella lukukerralla tulkintani on altis muutoksille ja uusien lukukertojen myötä ensimmäisen lukukerran tulkinta syventyy tai voi huomata, ettei ensimmäiset havainnot tekstistä ehkä olleetkaan hedelmällisiä, tai jokin toinen seikka kumoaa ne. Samalla aineistojen läpikäymisen yhteydessä tehdyt muistiinpanot ovat lähilukua, jossa kirjoittaminen yhdistyy tulkintaan. Lukeminen muuttuu muistiinpanoksi ja muistiinpanot lopulta sanalliseksi tulkinnaksi. Lukemisesta tulee katkonaisempaa ja analyttisempaa jokaisella lukukerralla keskittyen tutkielman kannalta olennaisiin seikkoihin, ja kirjoittamisen kautta tekstistä muodostuu yhä enemmän reflektointia ja väittämiä.¹⁸ Tulkinta kehittyy ja lähdeaineistojen yksityiskohtien kautta muodostuu tutkimuskysymyksiin vastaava kokonaisuus, josta taas muodostuu lopulta lähiluvun ja tekstin tulkinnan keinoin kokonainen tutkielma. Käytännössä luen tekstejä äärimmäisen tarkkaan ja muodostan yhteyksiä ja käyn vuoropuhelua käyttämieni eri lähteiden välillä.

Tarkoituksena on löytää Toivo Waltarin näkemykset hänen teoksistaan liittyen merimiesten yhteiskunnalliseen asemaan sekä Suomen Merimieslähetykseuran ja suomalaisten merimiesten vuorovaikutukseen, lähdekriittisyys huomioiden. Työssäni lähiluku merkitsee konkreettisesti, että luen Toivo Waltarin tekstejä ja etsin sieltä Waltarin näkemyksiä, jotka liittyvät suomalaisten merimiesten yhteiskunnalliseen asemaan ja Merimieslähetykseuran ja suomalaisten merimiesten vuorovaikutukseen. Yhdistän siis Waltarin eri tekstejä toisiinsa ja luon niistä hahmottuvan kokonaisuuden, jolloin selviää mitkä tekstit ovat työlleni tärkeitä. Tekstianalyysillä hahmotan Waltarin teoksista työlleni tärkeät teokset. Esimerkiksi kaikista uskonnollispainotteisimmat teokset eivät sopineet työhöni, koska niissä ei suoranaisesti kirjoitettu merimiehistä.

Lähiluvun metodin kautta lähdeaineisto on keskiössä, jolloin kysymyksen ja vastauksen logiikan tavoin etsin määrittelemiini tutkimuskysymyksiin vastauksia käymällä aineistoa tarkasti läpi. Luetun ymmärtämisellä havainnoin mitkä asiat ovat tärkeitä työni kannalta, ja mitkä eivät työhöni lisää arvoa tuo. Samalla peilaan lähdeaineiston osia toisiinsa, jolloin saavutan oman tulkintani siitä mitkä kohdat tekstistä oikeasti ovat hedelmällisiä työni tematiikan kannalta ja samalla perustelen valintani tutkielmassani. Tutkielmassa hahmottelen Markku Hyrkkäsen mukaisesti Toivo Waltarin ajatuksia, jotka ilmenevät

¹⁸ Pöysä 2015, 30–32.

hänen teoksissaan liittyen merimiesten yhteiskunnalliseen asemaan ja Merimieslähetyseuran ja merimiesten vuorovaikutukseen suhteutettuna aikakauden kontekstiin. Analysoin ja yhdistän työssä havaintojani Waltarin ajatusmaailmasta hänen aikaiseen ajatteluunsa ja kontekstiin.¹⁹ Käytännössä käyn läpi mitä Waltari teki Merimieslähetyseuran palveluksessa merimiesten keskuudessa, mitä hän niistä ajatteli ja millaisissa olosuhteissa kaikki tapahtui.

Tutkimustilanne

Toivo Waltaria ja hänen ajatuksiaan ei ole niinkään aiemmin tutkittu, käsittääkseni pelkästään hänen persoonalliseen toimintaansa nojaten, vaan hänen elämäntyönsä tutkiminen on osana laajempia historiikkeja liittyen Suomen Merimieslähetyseuraan. Waltarin näkemysten tutkiminen siinä suhteessa on mielekästä, sillä niihin ei ole yksistään aikaisemmin keskitytty, tai ainakin omien tutkimusteni pohjalta tällaiseen käsitykseen olen päätenyt, joten niiden esille tuominen on historiallisesti merkittävää. Toivo Waltarista voisi kuitenkin hänen elämänsä käännteisiin perehtyneenä todeta, että hänen persoonastaan, toiminnastaan ja laajasta kirjallisesta tuotannostaan olisi hyvin mahdollista saada aihetta laajempiin teoksiin.

Samoin tärkeä pohdinnan asia on erottaa juuri Waltarin näkemys hänen teoksistaan, sillä osa hänen teoksistaan on yleisesti merimieslähetyksen työtä esitteleviä. On muistettava, että kun aihetta ei ole niin paljon tutkittu niin ei voi liikaa itse olettaa asioita, vaan pitää säilyttää maltti omissa tulkinnoissa ja osata perustella ne. Omia havaintoja ja päätelmiä on peilattava aikaisempaan tutkimukseen aihepiiriin nähden, vaikka Waltarin ajattelusta ei ole suoranaisesti paljoa tutkimuskirjallisuutta. Aikaisempaan tutkimuksena näyttäytyy etupäässä merimieslähetyksestä tehdyt historiikit, jotka usein ovat seuran työntekijöiden itsensä laatimia, ja joita myös tulen osaltaan käyttämään tutkimuskirjallisuuteni osana. Aikaisempaa tutkimusta historiikkien osalta merimieslähetyksestä ovat esimerkiksi Toivo Waltarin teokset *Suomen Merimieslähetyseurasta: Suomen merimieslähetystoimi 1875–1910* (1910) ja *Suomen merimieslähetystoimi 1875–1925* (1925), joista edellä mainittua käytän tutkielmassani. Piispan ja Suomen Merimieslähetyseuran entisen puheenjohtajan Erkki Kansanahon teos *Kirkko ja merenkulkijat: Sata vuotta Suomen merimieslähetyseuran työtä* (1983) on historiikki Merimieslähetyseuran vaiheista, jota niin ikään käytän tutkielmassani. Aikaisempaa tutkimusta Merimieslähetyseurasta on

¹⁹ Hyrkkänen 2017, 47–50.

myös tietokirjailija ja teologian tohtori Pentti Lempiäisen *Nuortuu vanhetessaan: merimieskirkot muutosten puhureissa* (2000). Teos julkaistiin Suomen Merimieslähetyksen 125-vuotisjuhlakirjana eli se on myös historiikki, jota käytän tutkielmassani. Yleisesti merimiehiä ja merimieslähetystä sivuavia tutkimuksia olen käynyt läpi tutkimuskirjallisuutta etsiessä. Merimiehiä on tutkinut esimerkiksi historioitsija Pirita Frigren. Frigren on omassa tutkimuksessaan keskittynyt muun muassa merimiesten kirjeenvaihtoon, merimiesten vaimojen toimijuuteen ja merimiesperheiden toimeentuloon 1800-luvulla.²⁰

Tutkielman rakenne

Tutkielmaa tuntuu mielekkäämmältä lähestyä temaattisesti kuin kronologisesti. Tämä johtuu siitä, että Waltarin teoksissa ei tutkittavalta ajanjaksolta mielestäni ole keskeistä ajanjakson sisällä mahdollisesti tapahtuvat muutokset merimiesten olosuhteissa ja asemassa yhteiskunnassa. Koen tärkeämpänä esittää työn kannalta ne asiat mitkä liittyvät merimiesten asemaan ylipäätään Toivo Waltarin havaintojen kautta. Työssä nousee muutamissa kohdin esille, minkälaista on milloinkin ollut esimerkiksi vuosilukujen mainintojen kautta. Waltarin teoksista ei ole kuitenkaan havaittavissa, että hänen näkemyksissään olisi tapahtunut merkittäviä muutoksia. Kronologisesti esitettynä työ olisi ollut siten paljon hankalampi toteuttaa esimerkiksi tutkimuskirjallisuuden niukkuuden vuoksi suoranaisesti aiheeseen liittyen.

Tutkielma koostuu kahdesta pääluvusta, joissa ensimmäisessä käsitellään Toivo Waltarin havaintoja Suomen merimiesten tilanteesta niin ulkomailla, laivoilla kuin kotimaan satamissa. Minkälainen merimiehen asema ja elämä oli tutkittavana ajanjaksona? Minkälaisena merimiehen elämä näyttäytyi merimiespastorille? Ensimmäisessä luvussa esille nousee myös, millaista oli merimieslähetyksen tekemä työ merimiesten keskuudessa. Toisessa pääluvussa käsitellään Toivo Waltarin ajatuksia siitä, kuinka Suomen Merimieslähetyksen vaikutti merimiesten asemaan ja tilanteisiin. Minkälainen tekijä Merimieslähetyksen oli merimiesten elämässä. Nostan esille keskeisiä toistuvia teemoja Waltarin teoksista, jotka liittyvät merimiesten ja merimieslähetyksen vuorovaikutukseen. Ensimmäisessä alaluvussa käsitelen merimiespastorin kohtaamia vaikeuksia työssään merimiesten keskuudessa. Toisessa alaluvussa vuorostaan miten merimiespastori näkee merimiesten moraalien ja sen mahdollisen turmeluksen.

²⁰ Pirita Frigrenin julkaisuluettelo: <https://www.utu.fi/fi/ihmiset/pirita-frigren>.

Kolmannessa alaluvussa käsittelen merimiespastorin näkemystä toimiessaan kristinuskontyössään eräänlaisena ”hyvänä paimenena” ja ohjaajana merimiesten keskuudessa.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Päälähteinäni toimivat Toivo Waltarin useat teokset, joita hän julkaisi Suomen Merimieslähetyseuran nimissä. Ottaen kuitenkin huomioon, että Waltari oli ammatiltaan pastori, niin osa teoksista on osaltaan uskonnollispainotteisia. Uskonnollisuutta on siis vaikea ja jopa mahdoton erottaa tutkielmastani, sillä aihe liittyy lähetystyöhön. Kaikista uskonnollispainotteisimpia teoksia, joissa ei ole suoranaisesti puhetta liittyen merimiehiin vaan Jumalan sanaan, en kokenut oleelliseksi ottaa mukaan lähteisiin.

Merimiehen Ystävissä Waltarin kollega Akseli Renvall kuvaa Waltarin jättäneen pysyvät jäljet Suomen Merimieslähetyseuran työhön kirjallisen toimintansa kautta. Hänen ahkerasti kirjoittamansa lähetystä käsittelevät kirjat ja hartauskirjaset ovat levinneet laajalle.²¹ Kuten edellä todettua, Waltari oli ahkera kirjoittamaan, joten lähteiksi päätyneitä teoksia on useita. Niistä voisi mainita muun muassa *Merimiespappina Hampurissa* (1912), teos, jossa Waltari kertoo omakohtaisesti kokemistaan asioista ollessaan merimiespappina Hampurissa. *Merimiespapin työpäivä* (1917), teoksessa Waltari kuvaa millainen on merimiespapin työpäivä yleisemmin ottaen ja *Merimieslähetyksen nykyhetkellä* (1924), teos, jossa Waltari kuvaa minkälainen on merimieslähetyksen asianlaita 1920-luvulla. Näiden lisäksi päälähteinä ovat monet muut Waltarin teokset ja myös hänen tekemät kirjoituksensa Suomen Merimieslähetyseuran julkaisemaan *Merimiehen Ystävä* -lehteen, jota hän myös itse toimitti useana vuosikymmenenä. Teokset ovat lähteikseni päätyneet laaja-alaisen Waltarin teosten lukuoperaation saattamana.

Tutkimuskirjallisuuteeni lukeutuu useita mielenkiintoisia teoksia. Tutkielmani aihe on senkaltainen, että siihen liittyvä tutkimuskirjallisuuden osuus on monien eri tutkijoiden ja kirjoittajien teoksista koostuva. Näistä muutamia mainitakseni on esimerkiksi jo mainittu Erkki Kansanahon teos *Kirkko ja merenkulkijat: Sata vuotta Suomen merimieslähetyseuran työtä* (1983). Kansanaho käy teoksessaan läpi Suomen Merimieslähetyseuran historiaa, tuoden samalla esille Toivo Waltarin toimintaa seuran yhteydessä. Tärkeinä toissijaisina lähteinä ovat kaikki mahdolliset löytämäni ja

²¹ Merimiehen Ystävä N:o 6–7, 83, 1912. (Renvall).

oleelliseksi arvioimani kirjoitukset ja kuvailut Waltarin toiminnasta, mitkä ovat hänen aikalaisensa ja työtoverinsa kirjoittaneet *Merimiehen Ystävään*. Muuhun tutkimuskirjallisuuteen lukeutuvat muun muassa kirjailija Panu Rajalan *Unio Mystica: Mika Waltarin elämä ja teokset* (2011), jossa Rajala tuo esille Toivo Waltarin persoonaa sellaisena kuin se ilmentyi Waltarin veljenpojalle. Niin ikään jo mainittu Pentti Lempiäinen teoksessaan *Nuortuu vanhetessaan: merimieskirkot muutosten puhureissa* (2000) käsittelee merimieskirkkojen toimintaa, mukaan lukien Waltarin aikakautta, joten se on myös hyödyllinen perusteos aihepiiriin nähden.

Tutkimuskirjallisuuteeni lukeutuu monipuolisia tutkimuksia merimiehistä kuten esimerkiksi historian tutkija Tapio Bergholmin toimittama *Työ merellä* (2016), jossa on useita eri tutkijoiden artikkeleita merimiehiin liittyen. Tutkimuksen kannalta on tärkeää kuitenkin ottaa esille myös vielä yleislaatusempia teoksia merimiesten yhteiskunnallisesta tilanteesta, kuten esimerkiksi heidän kuulumisestaan työväenluokkaan Suomessa tai heidän ammattikuntaansa liittyviä asioita. Tällaista kirjallisuutta on esimerkiksi historioitsija Kai Hoffmanin *Merimieskirstusta eläkelaitokseen: Merimieseläkejärjestelmän historia vuosina 1748–1936* (1974). Hoffman kuvaa teoksessaan kuinka ”Merimiehen työtä ja asemaa on tutkittu erittäin vähän, ja tästä syystä tiedot ovat melko epäluotettavia ja jopa ristiriitaisia”²². Tämä on yhtenä syynä siihen, että tutkimuskirjallisuuteni koostuu useilta eri tekijöiltä, sillä merimiesteemaan on monta näkökulmaa, eikä yksikään niistä liity suoraan omaani. Hoffman kuvaa, kuinka laaja yleisö saa tietonsa merimiehistä kaunokirjallisista lähteistä, kun taas tieteellisiä tutkimuksia aiheesta on vähemmän.²³ On tärkeää hahmottaa itselleen tarpeeksi kattava kuva merimiesten elämään liittyvistä asioista, jolloin on tietoinen tutkielmaan liittyvän aihepiirin kontekstista.

Koska osa lähteistä ja tutkimuskirjallisuudesta on Suomen Merimieslähetyseuran julkaisemia, erityinen lähdekritiikki on mielestäni perusteltua. Waltariin liittyvää tutkimusta ei kuitenkaan ole tehty kuin lähinnä Merimieslähetyseuran piirissä, mikä rajoittaa lähteiden ja tutkimuskirjallisuuden valintaa. Aihe sinällään ei ole laajemmalle levinnyt, mutta siinä olisi tutkittavaa laajemmin. Joitakin toisia Suomen Merimieslähetyseuran merimiespastoreita on mahdollisesti tutkittu enemmän kuten esimerkiksi Suomen Merimieslähetyseuran ensimmäisen merimiespastorin Elis

²² Hoffman 1974, 32.

²³ Hoffman 1974, 35, 37.

Bergrothin toimintaa, josta Toivo Waltari on kirjoittanut oman teoksensa *Suomen ensimmäinen merimiespappi Gustaf Elis Bergroth* (1917).

Keskeisiä termejä

Keskeisin termi on merimies. Termi merimies sisältää koko laivan miehistön, kaikki ne merenkulkijat, joilla on jokin tehtävä laivan kulkemisessa ja huoltamisessa merellä.²⁴ Tutkielmassa lienee pääpiirteissään yleistajuisia termejä käytössä, mutta muutamia merimiesten elämään liittyviä, ehkä jopa slangisanoiksi niitä voisi kutsua, mahtuu mukaan. Tällaisia ovat esimerkiksi boarding-huone eli huonomainen asuntola²⁵, ja näissä paikoissa työskentelevät Waltarin mukaan niin ikään boardinghousemestarit eli merimiesten asuntoloiden omistajat²⁶ tai historioitsija Laika Nevalaisen mukaan majatalojen isännät²⁷, joille merimiehet maksoivat yöpymisistään satamien läheisyydessä. Eli boardinghuone, boardinghouse ja majatalo tarkoittavat samaa. Toinen niin ikään maissa tapahtuvaan merimiesten elämään liittyvä sana on hyiry, joka tarkoittaa Waltaria mukaillen laivapaikkaa/pestiä laivasta.²⁸

Myös runnari-sana on useaan otteeseen Waltarin teoksissa esillä. Sillä tarkoitetaan henkilöä, joka on satamissa ja tulee jopa laivoille asti houkuttelemaan merimiehiä lähtemään heidän matkaansa kaikenlaisten maissa odottavien houkuttimien teille. Runnari eli merimiesvärväri teki töitä esimerkiksi suutareille ja räätäleille asiamiehenä, kun he houkuttelivat merimiehiä tuhlaamaan ansaitsemiaan palkkoja maissa työnantajiansa palveluihin.²⁹ Toisaalta runnarin kuvataan olevan merimiesvärväri, joka pakkovärvää merimiehiä aluksille hyötyäkseen heistä tai houkuttelee merimiehiä karkaamaan laivoilta³⁰. Tätä puolta ei kuitenkaan esiinny niinkään Waltarin teoksissa, joten keskityn Waltarin ja Nevalaisen määritelmään. Eräs merimiehen työssä esiin nouseva sana on mönsträys ja se tarkoittaa merimiehen laivapaikan saamista eli pestausta³¹, mutta se voi tarkoittaa sekä työsuhteen tekoa että purkamista virallisesti.³² Oman käsitykseni mukaan Waltari käyttää mönsträystä myös laivasta poistumisesta, eli

²⁴ Nieminen 2003, 31.

²⁵ Kansanaho 1983, 72.

²⁶ Waltari 1918, 18.

²⁷ Nevalainen 2019, 222.

²⁸ Merimiehen Ystävä N:o 4, 51, 1902. (Waltari).

²⁹ Merimiehen Ystävä N:o 11, 165, 1901. (Waltari); Nevalainen 2019, 221.

³⁰ Lybeck 2012, 215.

³¹ Kinnari 1995, 74.

³² Auvinen 2011, 122.

poismönsträystä, jonka jälkeen merimies vapautuu satamassa laivan palveluksesta ja saa palkkansa.³³

Historiallinen tausta

Suomessa ennen meriliikenteen todellista nousukautta eli 1700-luvun jälkipuoliskoa ja merimieslähetyksen alkamista oli merimiesten keskuudessa toimintaa merimiesten sielunhoidon hyväksi. Hartaushetkiä pidettiin laivoilla jo ainakin 1500-luvulta lähtien, ja merimiehille jaettiin kirjallisuutta, jolla ohjeistettiin hartaudentarjoitusta. Turussa toimi myös Pyhän Nikolauksen kiltta vuodesta 1355 lähtien, johon kuului etupäässä merimiehiä. Killan tarkoituksena oli ylläpitää yhteyttä saman ammatinharjoittajien välillä ja huolehtia heidän eduistaan. Tähän yhteyteen kuului ehkä myös uskonnollisia puolia, mutta pääasiassa keskinäinen avunanto. Apua sai ammatin harjoittamiseen, oikeuksiin, sairauksiin, onnettomuuksiin ja kuoleman tullen, ne kuuluivat niin ikään killan toimintaan.³⁴

Vuonna 1627 sotilaspastori Nikolaus Jonae Rolanderin kirjoittamassa *Raamatullisessa Laivakirjassa* tulee esille, kuinka merimiehen piti muistaa noudattaa matkoillaan Jumalan käskyjä ja oli turvattava Jumalan apuun. Merimiehen tuli pysyä poissa kapakoista ja porttoloista satamassa muistaen Jumalan mielessään. Kyseisessä teoksessa tiivistyy, mille pohjalle muodostui merimiespappien vuosisatainen työ. Ruotsin merilaissa vuonna 1667 määrättiin päällikkö pitämään huolta laivalla pidettävistä hartaushetkistä ja jumalanpalveluksista. Tämä velvoite otettiin mukaan Suomen merilakiin, mikä julkaistiin vuonna 1873 ja oli voimassa vuoteen 1925 asti. Päällikön vastuulla näytti olevan, että miehistö pääsee harjoittamaan uskonnollisuutta eri aikoina vallinneiden tapojen mukaisesti. Kuitenkin tärkeimpänä toimintana merimiesten sielunhoidon järjestämisessä oli lähettää pappeja laivoille. Sotalaivoilla aikoinaan toimineet saarnaajat antoivat esimerkin merimiespastoreiden työhön, muun muassa sillä tavoin, että sielunhoitotyötä voitiin tehdä merimiesten keskuudessa jopa merellä.³⁵

Merenkulun vilkastuessa ja merimiehinä toimivien henkilöiden lukumäärän noustessa alkoi heidän sosiaaliset ja hengelliset olonsa saada yhä enemmän huomiota. Olosuhteet laivoilla olivat haastavat mutta yksitoikkoiset töiden suhteen. Toisaalta satamat taas olivat

³³ Merimiehen Ystävä N:o 10, 152, 1901. (Waltari).

³⁴ Kansanaho 1983, 20.

³⁵ Kansanaho 1983, 21–28.

täynnä levottomuuksia. Varsinaisen merimieslähetystyön aloittivat 1800-luvun alkupuolella merimiesten asioista, niin hengellisestä tilasta kuin yhteiskunnallisesta tilanteesta huolestuneet, itse uskonnollisen herätyksen kokeneet miehet, joiden joukossa oli myös itse aikoinaan merellä matkanneita. Tällainen merenkulkijoihin kohdistunut toiminta kehittyi osana hengellistä sisälähetystä³⁶. Pohjoismaisten merimieslähetysten keskuksiksi alkuaikoina kehittyi Lontoo, jossa suomalaiset merimiehet olivat kokoontuneet jo varhain, sillä Lontooseen oli perustettu vuonna 1710 ruotsalainen seurakunta.³⁷ Suomalaiset laivat maksoivat vuodesta 1716 aina vuoteen 1809 asti veroa ruotsalaiselle seurakunnalle, jotta suomalaiset merimiehet saivat käyttää ruotsalaisen seurakunnan palveluita Lontoossa. Kun Suomi erotettiin Ruotsista osaksi Venäjää, loppui myös verojen maksaminen, mutta merimiehet halusivat silti käydä kirkossa. Tästä johtuen ruotsalainen seurakunta lähestyi Suomen viranomaisia seurakunnan palveluiden maksuista ja ruotsalaisen merimiespastorin suomalaisten merimiesten avustamisesta. Ruotsalainen seurakunta vaati verojen uudelleen maksamista tai Suomea lähettämään Lontooseen oman merimiespastorin tekemään töitä oman maan kansalaisten eteen.³⁸ Ulkomaankaupan laajentuessa Suomessa alkoi huomio kiinnittyä merimiesten ammattikunnan irtonaiseen asemaan, ongelmiin, juoppouteen ja elämään satamissa.³⁹

Pohjoismaissa merkittävin merimieslähetystyön alulle laittaja oli Johan Cordt Harmens Storjohann (1832–1914), joka toiminnallaan merimiespappina levitti näkemyksiään naapurimaihin, kuten huoltaan ulkomailla matkaavien skandinaavisten merimiesten hyvinvoinnista. Storjohannin vaikutuksesta lähetysaatteen kannatus lähti leviämään muihin pohjoismaihin, mukaan lukien Suomeen. Suomalaisten merimiesten ulkomaan satamissa sielunhoitoyhtiö, ruotsiksi Föreningen till beredande af själavård åt finska sjöman i utländska hamnar päätettiin perustaa vuonna 1874 Storjohannin suuren myötävaikutuksen saattelemana. Suomen senaatti vahvisti uuden lähetysseuran säännöt vuonna 1875, ja siitä lähtien seura aloitti toimintansa Suomessa. Lähetysseuran nimeksi vaihdettiin vuonna 1888 Suomen Merimieslähetysseura vanhan nimen ollessa hieman vaikea kielellisesti. Suomen Merimieslähetysseura perustettiin Storjohannin vaikutuksesta hänen huomauttaessa, että Englannissa olisi tarvetta myös suomenkieliselle

³⁶ Sisälähetys tarkoittaa huomion kiinnittämistä niihin ihmisiin, jotka eivät yhteiskuntansa jäsenenä päässeet harjoittamaan uskontoaan. Huomio kiinnittyi oman kirkon piiristä etäänntyneisiin kristittyihin. *Latvus* 2014, 34.

³⁷ Lempiäinen 2000, 9–10.

³⁸ *Kansanaho* 1983, 29–30.

³⁹ *Rajala* 2011, 39.

hengelliselle ja sosiaaliselle kanssakäymiselle merimiesten kanssa pohjoismaisen merimieslähetyksen lisäksi, sillä suuri osa suomalaisista merimiehistä ei ymmärtänyt muita kieliä kuin äidinkieltään suomea – erityisesti jos he eivät olleet kotoisin ruotsinkieliseltä rannikolta.⁴⁰ Vuorovaikutus oli tällöin haastavaa. Näin uusi suomalainen lähetykseura ryhtyi auttamaan ahdingossa eläviä merimiehiä, jotka matkustivat maailman merillä, mutta myös myöhemmin tukemaan muun muassa Amerikkaan lähteneitä siirtolaisia sopeutumaan uuteen elämäänsä vieraassa maassa.⁴¹

Suomen Merimieslähetykseuran tavoitteena oli saada oma työntekijä oman maan merimiesten pariin ulkomaille. Grimsby valikoitui ensimmäiseksi sijainniksi Storjohannin sitä ehdottaessa, mutta taloudellisten vaikeuksien vuoksi oman merimiespastorin lähettäminen ulkomaille jäi vielä odottamaan muutamaksi vuodeksi seuran perustamisen jälkeen. Ensimmäinen suomalainen merimiespappi Elis Bergroth aloitti työnsä merimiespastorina Grimsbyssä, Englannissa vuonna 1880. Merimiespastorin tehtäväksi oli Merimieslähetykseuran säännöissä määrätty muun muassa Jumalan sanan saarnaaminen ja sakramenttien pitäminen, Raamattujen ja muun hengellisen kirjallisuuden levittäminen merimiehille ja merimiesten yksilöllisestä sielunhoidosta huolehtiminen. Kaikenlainen muu merimiesten hyväksi tehtävä avustaminen kuului myös sääntöihin. Näihin lukeutuivat esimerkiksi merimiesten luona käyminen keskustelemassa laivoilla, merimiesten kutsuminen jumalanpalvelukseen ja uskonnollisten hartauksien pitäminen merimiehille laivoilla.⁴²

Merimiesten keskeiseksi sosiaaliturvan kaltaiseksi alkoi muodostua Suomen Merimieslähetykseuran monimuotoinen työ heidän eteensä seuran perustamisen jälkeen. Merimieslähetykseuran taustalla oli diakonisia piirteitä eli pyrittiin auttamaan pulassa olevia. Toisena tekijänä oli sisälähetyksena eli kaikki, jotka olivat kirkosta erkaantuneet, haluttiin palauttaa takaisin kirkollisen elämän yhteyteen. Vuonna 1859 oli perustettu Suomen Lähetykseura, jonka työnä oli ulkolähetyks muiden kuin kristittyjen parissa eli pakanoiden, kun taas Suomen Merimieslähetykseura vuodesta 1875 keskittyi sisälähetykseen.⁴³ Merimiesten sosiaaliturvana oli muun muassa

⁴⁰ Lempiäinen 2000, 11–14.

⁴¹ Lempiäinen 2000, 20.

⁴² Lempiäinen 2000, 14–16.

⁴³ Latvus 2014, 16.

Merimieshuoneinstituutio⁴⁴, jonka tehtävänä oli järjestää ikääntyneiden ja työkyvyttömiä merimiesten eläkkeitä. Sittenkin 1700–1800-lukujen vaihteesta lähtien perustettiin merimieshuoneita kaikkiin merkittäviin ruotsalaisiin ja suomalaisiin merenkäyntikaupunkeihin. Merimieshuoneista tuli myös kanava työnsaamiseen, koska sen avulla pestattiin miehistöä laivoille.⁴⁵ Merimieshuoneiden raha-avustukset olivat riippuvaisia merimiesten itsensä maksamista pestaus- ja merimieshuonemaksuista.⁴⁶

Merimieshuoneiden ohessa siirryttiin modernimpaan eläkejärjestelmään, ja perustettiin vuonna 1879 kaikille merenkävijöille yhteinen Merimieseläkelaitoksen eläkekassa⁴⁷. Eläkejärjestelmän ohjesääntö uudistettiin vuonna 1924 ja keskeinen muutos oli eläkkeiden korottaminen ja nuorempien merimiesten oman eläkeluokan luominen.⁴⁸ Tukholmaan⁴⁹ oli perustettu köyhäinhoidon ohella myös Merimieskirstu merimiehiä varten. Merimieshuoneinstituution kurinpidollinen puoli merimiesrekistereineen muodostui ikään kuin suuremmaksi tehtäväksi kuin merimiesten sosiaalinen avustaminen.⁵⁰ Sittenkin perustettiin 1900-luvulle tultua ensimmäisiä ammattijärjestöjä ajamaan merimiesten ammatillisia etuja. Suomen Laivanpäälystöliitto perustettiin vuonna 1905.⁵¹ Vuonna 1916 perustivat suomalaiset merimiehet ammattiyhdistyksen nimeltään Merimiesten ja lämmittäjien ammattiyhdistys, joka vuodesta 1921 muutti nimensä Suomen Merimiesten ja Lämmittäjien Unioniksi.⁵²

Ammatilliset yhdistykset ja sosialistinen työväenliike alkoivat aatteellisella esiintymisellään pyrkiä elämän olosuhteiden tasaisempaan jakautumiseen ja luomaan ammatillista järjestäytymistä. Työväenliikkeen sosialismin ateistinen ideologia huolestutti kirkkoa, ja kirkko voidaan usein nähdä työväenliikkeen vastustajana. Kirkon vastauksena ihmisten olojen ahdinkoon syntyi sisälähetysaate.⁵³ Kirkko ikään kuin

⁴⁴ Hoffman 1974, 9. Merimieshuoneinstituution tehtävänä oli rekisteröidä ja valvoa kauppamerenkulkua ja antaa huoltoapua taloudellisista ongelmista kärsiville merimiehille. Perustettu vuonna 1748. Sittenkin niitä perustettiin Suomeen.

⁴⁵ Ojala et al. 2016, 29.

⁴⁶ Frigren 2016, 50.

⁴⁷ Hoffman 1974, 46–47. Eläkelaitoksen nimi oli Yleinen Pensionilaitos.

⁴⁸ Hoffman 1974, 58.

⁴⁹ Suomi oli osa Ruotsia vuoteen 1809 asti.

⁵⁰ Hoffman 1974, 7, 11, 18.

⁵¹ Riimala 1995, 16.

⁵² Soukola 2003, 21, 35. Toisaalta näitä aiempia yhdistyksiä usein nimitetään jo joko perustamisvuodesta 1916 tai sitten vuodesta 1920 lähtien Suomen Merimies-Unioniksi. Virallinen nimi 'Suomen Merimiesten ja Lämmittäjien Unioni' yhdistysrekisteriin vuonna 1921. Nimi Suomen Merimies-Unioni tuli virallisesti käyttöön vuonna 1935. Nieminen 2003, 45.

⁵³ Latvus 2014, 34.

muodosti Merimieslähetykseuran merimiesten avustamiseksi vastapainona sosialismissa vallinneeseen ateistiseen ideologiaan ja sen vaikutusmahdollisuuksiin työväestön keskuudessa. Merimiespastorit alkoivat satamakaupungeissa, joihin perustettiin lähetyksiasemia, avustamaan merimiehiä muun muassa kirjeenvaihdossa ja raha-asioissa. Merimiespastorit tapasivat merimiehiä esimerkiksi sairaaloissa ja vankiloissa. Tarkoituksena oli kristinuskontyössä kutsua merimiehiä kirkon luokse vieraassa maassa, ja mennä merimiesten luokse, kun he eivät itse kirkolle päässeet.

1. TOIVO WALTARIN HAVAINNOT SUOMALAISTEN MERIMIESTEN TILANTEESTA 1900–1930

Toivo Waltari kirjoitti ahkerasti Merimieslähetykseuran toiminnasta merimiesten keskuudessa, niin omakohtaisen kokemuksensa saattamana merimiespapin työtehtävien kautta, mutta myös kertomakirjallisuutta merimiesten elämästä. Hänen teoksiinsa mahtuu uskonnollisia tekstejä merimiehille ikään kuin ohjenuoraksi muistuttamaan maailmalla kulkevia kristillisestä elämästä ja kotimaasta. Sanottavaa häneltä löytyi merimiesten tilanteeseen vaikuttavista asioista niin ulkomaiden satamissa ja laivoilla kuin myös kotimaassa Suomessa. Merimiehet olivat usein merille lähtiessään vasta nuorukaisia ja varsinkin ensimmäisellä merimatkaltaan ollessaan töiden perässä hyvin alttiita houkutuksille.⁵⁴ Historioitsija Jari Ojala, taloustieteilijä Jaakko Pehkonen ja taloushistorian professori Jari Eloranta artikkelissaan ”Nuorten miesten ammatti? Ikä ja ammattitaito merenkulussa 1700-luvulta 1900-luvun puoliväliin” kirjoittavat, kuinka merimiehen ammattia pidettiin yleisesti nuorten miesten ammattina. Purjelaivakaudelta höyrylaivakaudelle siirryttäessä 1900-luvun alun kuluessa ikäjakauma muodostui vanhemmaksi, koska työtehtävät muuttuivat laivan teknologisten muutosten myötä. Iän tuomaa kokemusta arvostettiin, eikä kaikista nuorimpia enää pestattu laivoille töihin merimiehen ammattitaitoa painotettaessa.⁵⁵

1.1. Ulkomaiden satamissa

Toivo Waltarin näkemyksen mukaan ulkomaiden satamissa kulkevien merimiesten ja siirtolaisten elämässä oli suuri mahdollisuus, että he menettävät rakkauden ja yhteenkuuluvuuden kotimaahansa. Vieroittuessaan kotimaastaan, unohti suomalainen merimies samalla mahdollisesti olevansa kotimaansa edustaja ulkomailla, mikä taas saattoi johtaa suomalaiset huonoon maineeseen ulkomailla, jos merimies ei käyttäytynyt hyvätapaisesti. Suomalaisten merimiesten keskuudessa oli keskitytty levittämään erilaisten esitelmien avulla isänmaallista mielialaa kotimaata muistaen, jotta merimiehet eivät unohtaisi juuriaan.⁵⁶ Koti ja kotimaa kävivät ulkomaita ja meriä vaeltaessa rakkaammaksi, jos kotimaan lapsuudenkodista oli hyviä muistoja matkassa, mutta ikävimmillä muistoilla varustettu merimies kävi koko ajan kotimaataan kohtaan välinpitämättömämmäksi. Mitä enemmän olisi ollut merimiehillä hyviä muistoja

⁵⁴ Waltari 1924, 11–12.

⁵⁵ Ojala et al. 2016, 27.

⁵⁶ Waltari 1924, 7.

lapsuudenkodista Suomesta, sitä enemmän he muistaisivat kotiaan palkan saatuaan.⁵⁷ Suuressa vaarassa olevalta ja tuskalliselta näyttäytyi merimiehen elämä ylipäättään Waltarin näkemyksen mukaan, mutta erityisesti ulkomaiden satamakaupungeissa, joissa ei yksikään kotimainen pastori koonnut merimiehiä lähetyksen yhteyteen. Ilman lähetyksen työntekijöiden toimia ei Waltarin mukaan merimiehillä ollut missään turvapaikkaa tai ystäviä vierailta mailla. Merimieslähetyksen myötä suomalaisen merimiehen elämä ei ollut yhtä tuskallista ja vaarallista kuin ennen. Merimiespappien toiminnan kautta koottiin merimiehiä yhteen kuulemaan Jumalan sanaa. Uskon avulla nostettiin syntiin vajonneet takaisin ”kaidalle tielle”.⁵⁸

Ensimmäiset suomalaiset merimiespastorit lähtivät etsimään maanmiehiään Englannista, koska kyseinen maa oli tunnettu merenkäynnistään ja monet suomalaiset purjelaivat kävivät jo ennen 1900-luvun alkua siellä. Waltarin kuvailemana Englannissa lähetystyölle osattiin antaa arvoa, koska sitä harjoitettiin siellä jo ennestään ja pidettiin luontevana.⁵⁹ Ajattelisin, että jo Waltarin kuvaileman mukaan englantilaiset tunsivat merenkäynnin saloja ja olivat näin itsekin lähettäneet omia maanmiehiään vieraisiin maihin, tunsivat siis pelin hengen. Suomen merimieslähetykselle jäi ensimmäisen pastorin lähettämisen jälkeen periaatteeksi lähettää tai pyrkiä lähettämään seuraavat papit myös englantia puhuviin maihin, joissa oli pääosissa kunnioitus uskontoa ja kristillisiä toimintatapoja kohtaan. Matti Tarkkanen tuli Merimieslähetyksen sihteerinä ollessaan tarkistusmatkansa jälkeen lopputulokseen, että Euroopan mantereiden kaupungit vaativat myös lähetystoimintaa merimiesten keskuudessa. Waltarin mukaan tämä Tarkkasen näkemys oli merkittävä lähetyksen tulevaisuudelle, koska tarkistusmatkan jälkeen lähetystyön aloittaminen Saksan Hampurissa ja Belgian Antwerpenissa tulivat pohdinnan alaisuuteen.⁶⁰ Waltari nostaa tärkeäksi asiaksi Merimieslähetyksen toimintaperiaatteiden muutoksen, kun tutusta ja turvallisesta englanninkielisestä maasta työala laajentui Euroopan mantereelle. Tämä voi osoittaa esimakua Waltarin vaikuttamisen halusta, sillä tulevina aikoina merimieslähetyksen johtajana hän ryhtyi itse aktiivisesti ylläpitämään Merimieslähetyksen toimintoja ja yhteyksiä eri maiden välillä muun muassa säännöllisillä tarkistusmatkoilla.⁶¹

⁵⁷ Waltari 1921, 15–18.

⁵⁸ Merimiehen Ystävä N:o 10, 161–162, 1910. (Waltari).

⁵⁹ Waltari 1912, 3; Waltari 1910, 7–9.

⁶⁰ Waltari 1912, 4.

⁶¹ Kansanaho 1983, 185.

Merimiehien ei voida ajatella olevan pelkästään hädässä olevia, jumalattomia ihmisparkoja, jotka jonkun olisi pelastettava. Tästä antaa osviittaa myös Waltarin maininta, kuinka osa suomalaisista tiedosti oman heikohkon tilanteensa vieraissa maissa ja kääntyi kotimaansa puoleen pyytäen apua kirjeitse. Kirjeissä kuvataan kotimaan kansalaisten olosuhteita vieraissa maissa, kuinka paljon heitä oli ulkomailla, ja olisiko heidän tilansa kohentamiseksi voinut tehdä mitään.⁶² Oli myös merenkulun kaupunkeja kuten Hampuri, joissa suomalaiset merimiehet eivät itse pyytäneet apua tilanteeseensa vaan heidän tilastaan kulki tietoa Ruotsin Evankeelisen Isänmaanseuran⁶³ harjoittaman ruotsalaisen merimieslähetyksen kautta, sillä ruotsalaiset olivat perustaneet lähetyksaseman Hampuriin aiemmin kuin Suomen Merimieslähetykseura kiinnitti sinne huomiotaan. Ruotsalaiset auttoivat omalla työllään Hampurissa oleskelevia suomalaisia merimiehiä. Suomalaiset merimiehet pääsivät esimerkiksi käymään ruotsalaisessa lukusalissa, jonne saapui myös Suomesta sanomalehtiä luettavaksi.⁶⁴

Waltarin kuvauksesta ilmenee, että merimiehet eivät pelkästään odottaneet mahdollista avunsaantia, vaan jotkut pyysivät sitä myös itse tietoisina ongelmistaan. Merimiehet hakeutuivat toisen valtion harjoittaman lähetystyön piiriin, jos oman maan lähetystyötä ei heidän vierailemillaan alueilla vielä ollut olemassa. Tästä voi päätellä, että merimieslähetyks ei ollut vieras ilmiö merimiehille. Merimiehet olivat vuosien saatossa oppineet merimieslähetyksen toiminnanmuotoja, mistä taas voi päätellä, että kansallisuuteen katsomatta merimiespastorit olivat tärkeässä roolissa siitä alun perin kertomassa. Sen jälkeen tieto oli voinut kulkea merimiehellä merimiehelle, mutta lähtöisin se oli merimieslähetyksen työntekijöiltä. Waltari kuitenkin toteaa, kuinka turvaton yksinäinen merimies oli satamakaupunkien kiusausten keskellä ja huonon toveriporukan keskuudessa sen vaikutuksille alttiina.⁶⁵ Dosentti ja sosiaaliantropologi Marjatta Nieminen kuvaa teoksessaan *Suomalaiset merimiehet 1900-luvun Buenos Airesissa ja siirtolaisuus* (2003) merimiesten käyneen norjalaisella merimieskirkolla ahkerasti Buenos Airesissa ennen kuin sinne perustettiin suomalaisen merimieslähetyksen merimieskirkko⁶⁶. Hän mainitsee myös erään norjalaisen merimiehen Erik Lian kuvanneen, kuinka ei ollut mitään väliä minkä maan kansalainen

⁶² Waltari 1912, 16.

⁶³ Evankelinen Isänmaansäätiö perustettu 1869. Lempiäinen 2000, 11.

⁶⁴ Waltari 1912, 17–18.

⁶⁵ Joululapulla ja kotona 1926, 2. (Waltari).

⁶⁶ Nieminen on tutkinut 1900-luvun merimiehiä Buenos Airesissa. Suomalainen merimieskirkko perustettiin Buenos Airesiin 1950-luvulla. Nieminen 2003, 54.

merimies oli, sillä he kaikki olivat samanlaisia.⁶⁷ Merimiehet olivat ajatuksen tasolla samanlaisia työnsä kautta, mutta merimiespastorin ajatuksissa tärkeäksi nousee esimerkiksi merimiehen omalla kielellä tehtävä työ, johon palaan myöhemmin.

Ulkomaan satamaan päästyään merimies kohtasi useita uudenlaisia houkutuksia, erityisesti ensikertalaisena ensimmäisellä matkallaan. Hampurissa prostituutio oli voimissaan valtion suojaamana sille omistetuilla kaduilla ja kaupunginosilla. Näitä Waltarin ”epäsiveellisyyden pesiksi” tituleeraamia paikkoja sijaitsi myös suomalaisten merimiesten yleisillä oleskelupaikoilla Hampurissa. Juoppous oli yleistä.⁶⁸ Satamakaupungeissa oli usein erillisiä satamakortteleita, joissa liikkuvat merimiesten ohella kaikenlaiset kauppiat, prostituoidut ja varkaat. Herkkäuskoiset ja juopuneet merimiehet olivat vaarassa tulla edellä mainitun ihmisjoukon kaltoinkohtelemaksi esimerkiksi ryöstämällä ja huijaamalla.⁶⁹ Satamaan tullessaan ne merimiehet, joilla oli voimassa oleva pestausopimus laivaan, joutuivat he pyytämään kapteenilta luvan poistumiseen laivasta. Niillä merimiehillä, joilla pestausopimus oli päättynyt, oli taas vapaammin aikaa vietettäväksi satamakaupungissa, mutta myös tehtävänä löytää itselleen majoituspaikka.⁷⁰

Maissa ollessa suurin osa suomalaisista merimiehistä oli tavoitettavissa boardinghuoneista. Hampuri oli yksi tärkeimmistä kaupungeista merimiehillä laivapaikkojen saantiin nähden, ja heitä asui ympäri vuoden pahamaineisessa merimieskorttelissa, Sankt Paulissa. Ainakin kerran viikkoon oli merimiespastori käynyt kutsumassa heitä jumalanpalveluksiin.⁷¹ Vielä 1920-luvulle saakka tavallinen tapa kuulla vapaista laivapaikoista oli kysyä niistä suoraan laivoilta tai laivanvarustajilta.⁷² Hampurissa vallinneita oloja kuvaa, että paikallisessa merimieskodissa myytiin olutta. Waltari kyseenalaistaa, miten kristillinen merimieskoti voi näin tehdä, sillä hänen kokemuksensa mukaan alkoholi oli aiheuttanut etupäässä vain ongelmia merimiehille. Tämä toisi merimiehille ikään kuin moraalista tukea toiminnalleen, kun merimieslähetyksen taholta sallittiin heidän omissa tiloissaan alkoholin juominen.⁷³ Merimiesten välille saattoi muodostua myös eripuraisuutta esimerkiksi siveettömän

⁶⁷ Nieminen 2003, 52–53.

⁶⁸ Waltari 1912, 14.

⁶⁹ Rosenström 2019, 77.

⁷⁰ Nevalainen 2019, 221.

⁷¹ Merimiehen Ystävä N:o 6 & 7, 100, 1903. (Waltari).

⁷² Rosenström 1996, 41.

⁷³ Merimiehen Ystävä N:o 4, 51, 1902. (Waltari).

käytöksen ja juoppouden myötä. Joskus häiriökäyttäytyminen johti jopa lukusalien sulkemiseen muutaman päivän ajaksi.⁷⁴ Ongelmia saattoi aiheuttaa myös, että oli erittäin vaikeaa ulkomaalaisille merimiehille Hampurissa saada ilman rahaa ja todistusta purjehdustaidoista hyyryjä eli töitä laivoilta. Hampurissa suosittiin saksalaisia kokemattomia oman maan poikia merimiehen työhön, sillä kapteeneille maksettiin aina 200 markkaa yhdestä uudesta kokemattomasta työläisestä. Waltari varoittaa *Merimiehen Ystävässä* suomalaisia merimiehiä tulemasta ilman turvaa Hampuriin, vedoten mahdollisten tulevien merimiesten vanhempiin.⁷⁵ Koska suomalaisia merimiehiä asui ympäri vuoden Hampurissa tarkoittaa se, että töitä ei ollut aina tarjolla. Tämä taas osoittaa, että työnhakeminen Hampurista ei ollut tällöin kannattavaa.

Moni suomalainen merimies näyttäytyi Waltarille sellaisena, että he lähtivät nuorena merille mukanaan kodin opetukset ja kristillinen kasvatus. Moni näistä merimiehistä piakkoin ulkomailla unohti nämä kodin ja lapsuuden hyvät asiat ja ryhtyi elämään synnin tietä. Maailma koetteli heitä. Kuitenkin oli olemassa poikkeavia tarinoita merimiehistä, toiset olivat uskovaisia koko elämänsä, toiset löysivät uskon elämäkokemustensa myötä⁷⁶ ja jotkut eivät kaiketi uskoneet koskaan merimiespastorin toivomalla tavalla kristinuskonasioihin. Waltarin ajatuksissa koti ja kotimaa näyttäytyvät usein myönteisessä valossa. Kotona merimies muisti elää hyvätapaisesti kristityn elämää, ehkä juuri sen vuoksi, että Waltari voi olettaa heidän olleen perheidensä yhteydessä ja osallistuneen kristittyinä kirkolliseen elämään. Samalla ollessaan Suomessa merimies oli kiinteämmin osa yhteiskuntaa, kuin esimerkiksi eksoyksissä merillä. Hänen sijaintinsa tiedettiin tarkemmin. Waltari nostaa ongelmaiseksi, että merimies ei päässyt ulkomailla ollessa niinkään osallistumaan uskonnollisiin tapahtumiin⁷⁷ kuin kotimaassa. Satamakaupunki näyttäytyi Waltarille syntisenä siitä syystä, että ulkomailla ollessa merimiesten harrasteet määräytyivät etupäässä niistä aineksista mitä kapakka tai kirkko tarjosivat. Merimiespastorille mieluisampi vaihtoehto itsestään selvästi oli pitää merimiehet kirkon piirissä, jottei kapakan antimet vaikuttaisi merimiesten arviointikykyyn kielteisesti⁷⁸. Hampurissa Waltari tapasi myös monia kristittyjä merimiehiä niin sanotusti ”kaidantien kulkijoita” suomalaisten merimiesten joukossa⁷⁹,

⁷⁴ Waltari 1912, 36–37.

⁷⁵ Merimiehen Ystävä N:o 9, 139–140, 1901. (Waltari).

⁷⁶ Merimiehen Ystävä N:o 4, 56, 1903. (Waltari).

⁷⁷ Waltari 1917, 86.

⁷⁸ Merimiehen Ystävä N:o 9, 132, 1902. (Waltari).

⁷⁹ Merimiehen Ystävä N:o 4, 52, 1902. (Waltari).

jotka eivät olleet unohtaneet hyvätapaista elämäänsä kristittyinä. Folkloristi Marika Rosenström huomauttaa teoksessaan *Fartyget, himlen och havet: Verklighetsuppfattningen bland sjöman i långfart under segelsjöfartens sista era* (1996), että hänen tutkimansa merimiehet päätyivät etupäässä ensin vierailemaan baareissa ja bordelleissa, kun rahaa oli vielä käytettävissä. Rahojen huetessa siirtyivät merimiehet vierailemaan merimieslähetyksen toimitiloissa.⁸⁰ Ensin tuhlattiin omaisuus, ja sitten siirryttiin ilmaisen hyväntekeväisyysyhdistyksen luokse.

Kapakat näyttäytyvät saalistajina, jotka nielaisivat sisäänsä nuoria suomalaisia merimiehiä. Epäsiveellisyys valtasi kaiken, joskus jopa koituen kuolemaksi. Waltarin silmin Hampurin merimieskortteli ja muutkin alueet näyttivät vuonna 1902 läpikotaisin siveettömiltä. Lähtiessään tutkimaan sopivaa paikkaa merimieslähetyksen kirkolle vaikutti siltä, että jokaisessa paikassa joutui saamaan naapurikseen kapakan.⁸¹ Merimiesten kurjuuteen ulkomailla oli useita syitä. Olosuhteiden vaikeuksista johtuen esimerkiksi Waltarin toimialueella Hampurissa vuonna 1904 ei paikkoja laivoihin löytynyt kaikille niitä tarvitseville merimiehille, jotta olisivat elantonsa voineet ansaita. Waltarin mainitseman mukaisesti huonojen palkkausolosuhteiden vuoksi ei boardinghuonemestareilla ollut kannattavuutta antaa merimiesten asua pitkiä ajanjaksoja luonaan, vaan he ryöstivät merimiesten omaisuuden ja samalla ajoivat heidät kadulle huoneistoistaan. Tämän toiminnan seurauksena merimiehet kääntyivät merimieslähetyksen puoleen etsien ruokaa, yösijaa ja mahdollisesti paikkaa jostakin laivasta.⁸² Merimiehet ikään kuin kokeilivat ensin onneaan itsenäisesti maissa, kunnes päättivät kääntyä auttavien tahojen puoleen oltuaan tarpeeksi kauan yksin kurjuudessa ulkomailla. Merimiesten rahat eivät enää riittäneet boardinghuonemestareille.

Kaikki merimiehet eivät olleet heikossa asemassa pelkästään huonojen olosuhteiden vuoksi. Esimerkiksi Waltarin kirjoittaman mukaan eräs merimies vuonna 1904 päätyi papin nähdessään sylkääsemään ja samalla kiroamaan pappien ja lähetyksen tarkoitusta. Kyseinen merimies oli ollut 10 vuotta merillä ja tullessaan maihin ryhtyi asuttamaan pahamaineista boardinghuonetta. Ei aikaakaan, kun päivänsä kulutti juopotellen ja rahat loppuivat. Boardinghuonemestari päätti ajaa merimiehen pihalle majapaikastaan ja otti hänen vaatteensa. Nälkäisenä ja ilman asumusta päätyi pappia ja lähetystoimintaa

⁸⁰ Rosenström 1996, 77.

⁸¹ Waltari 1912, 42.

⁸² Waltari 1912, 55.

arvostellut merimies merimieslähetyksen papin luokse. Merimies vaati juopuneena Waltarilta rahaa lainaksi, mutta sai papilta pyynnön tulla ensi kerralla selvinpäin tapaamiseen. Samalla juopunut merimies sai lipun yömajaan eli pääsyn paikkaan, jossa yöpyä ja aterioida. Merimiehelle ei kuitenkaan kelvannut yömajalippu ja hän vaati edelleen rahaa lainaksi, koska merimieslähetyksen tulisi hänen mukaansa olla olemassa merimiesten auttamista varten. Jos ei rahaa tulisi, olisi merimiehen valitettava Suomeen Waltarin kovuutta merimiespastorin toimessa. Waltari ei suostunut merimiehen luomiin ehtoihin. Muutaman päivän päästä merimies palasi merimiespapin luokse selvinpäin ja pahoitellen käyttäytymistään. Merimies pyysi merimiespapilta hänen aiemmin tarjoamaa yömajalippua. Raskaaksi oli käynyt elämä ilman majapaikkaa katuja kulkiessa. Ei ollut 10 vuoteen kukaan ollut noin ystävällinen hänelle, viimeksi vuosia sitten hänen äitinsä. Ainoa tarttumapinta nuhteettomampaan elämään oli hänen uskovainen äitinsä. Merimiehen pyynnöstä Waltari auttoi häntä kirjoittamaan äidilleen ja muutenkin merimiespapin avulla merimiehelle saatiin hankituksi paikka lähtevästä laivasta. Merimies totesi antautuneensa sydämensä johdosta uskolle ja ansaittuaan hieman palkkaa matkustavansa kotia äitinsä luokse.⁸³ Waltarin kertomassa esimerkissä korostuu, että kaikki merimiehet eivät olleet Merimieslähetyksen toimintatapojen kannattajia. Kuvaamalla merimiestä merimieslähetyksen toiminnan vastustajaksi tai halveksijaksi saattaa merimiespastorina Waltari ohjata merimiehiä toimimaan myönteisesti lähetykseen nähden. Näillä merimiesten käyttäytymistä kuvaavilla tarinoilla Waltari luo merimiehistä toimijoita, joilla itsellään on kaikki valta käyttäytymiseensä ja kun käyttäytyminen on asiallista, voi merimies saada avustusta Merimieslähetykseuralta. Waltari mainitsee, että kaikista vaikeimpina pula-aikoina olivat merimiehet taloudellisesti ahdingossa, ja silloin oli merimieslähetyksen auttanut merimiehiä löytämään töitä.⁸⁴

Muulloin kuin tällaisessa surkean kuuloisessa kohtalossa ei Waltari nosta teoksissaan esille työn hankkimista merimiehille. Ajattelisin, että työn hankkiminen oli etupäässä merimiesten omalla vastuulla mutta kaikista heikko-osaisimmille Merimieslähetyksen seurasta oli auttava taho työn hankkimiseen. Ikään kuin yritettiin saada merimies omille jaloilleen, jotta pystyisi jälleen huolehtimaan itsestään ja toimeentulostaan. Erityisesti silloin, jos matka kävi helpommin kapakkaan kuin työnhakuun. Edellä oleva esimerkki merimiesten

⁸³ Waltari 1912, 55–56.

⁸⁴ Waltari 1924, 19.

omien toimintojen vaikuttamisesta omiin elämän olosuhteisiinsa kuvastaa Waltarin näkemystä, että merimiesten tulisi olla tietoisia mikä käyttäytymismalli oli heille itselleen hyväksi. Esimerkki puhuu sen puolesta, että kaikki merimiehet eivät uskoneet Merimieslähetykseuran ja sen merimiespappien harjoittamaan avustustoimintaan, tai toisaalta he vaativat enemmän kuin merimieslähetyksen toiminta käsitti. Waltarin mukaan merimiehen oma ”hillitön” käytös saattoi johtaa merimiestä turmioon⁸⁵.

Merimiesten ja heidän kotimaan lähiomaisten kirjeenvaihtoa välitettiin Merimieslähetykseuran toimesta. Merimieslähetykseura yritti vuosien mittaan myös etsiä maailmalle kadonneita merimiehiä heidän omaistensa pyytäessä apua asiassa.⁸⁶ Waltari kirjoitti *Merimiehen Ystävässä* ja pyysi suomalaisia merimiehiä auttamaan merimiespastorin työtä. Jos merimiehet näkisivät matkoillaan kadonneeksi ilmoitetun merimiehen, niin ilmoittaisivat asiasta lähimmälle merimieslähetyksen työntekijälle.⁸⁷ Waltari oli voinut ilolla antaa tyydyttävän vastauksen omaisille osaan kotimaasta tulleisiin kadonneiden merimiesten tiedusteluihin, mutta ne olivat vieneet paljon merimiespastorin työaika virastokäynteineen ja kirjeenvaihdon harjoittamisen muodossa.⁸⁸ Toisinaan olivat merimiehet jääneet löytymättä, ja osa ilmoitettu kuolleiksi.⁸⁹ Pirita Frigren artikkelissaan ”Merimiesten perheiden työ ja toimeentulo 1800-luvun rannikkokaupungissa” (2016) toteaa, että merimiehet saattoivat toimia merimiespastorin apuna toisten merimiesten etsinnöissä. Merimiehet ilmoittivat muualla kuolleista merimiehistä, joista merimiespastori ei ollut itse tietoinen viettäessään suurimman osan ajastaan lähetyksensä kaupungissa.⁹⁰ Toisaalta Nieminen huomauttaa, että merimiehet saattoivat jäädä helposti kadonneiksi joutuessaan onnettomuuksiin, sillä useat suomalaiset merimiehet olivat perheettömiä tai naimattomia, jolloin kukaan ei kysellyt heidän peräänsä.⁹¹ Huomioon otettavaa oli, että kotimaasta käsin saattoi joihinkin merimiehiin yhteydenpito olla olematonta. Toisaalta se ei poissulkenut mahdollisuutta, että merimiespastori olisi voinut keskittää huomionsa kenties juuri näihin henkilöihin, joiden olemassaolosta ei kotimaasta käsin oltu huolissaan. Kuitenkin voi sanoa, että

⁸⁵ Waltari 1912, 55.

⁸⁶ Waltari 1912, 17, 39.

⁸⁷ Merimiehen Ystävä N:o 1, 13, 1911. (Waltari).

⁸⁸ Merimiehen Ystävä N: 6 & 7, 101, 1903. (Waltari).

⁸⁹ Waltari 1917, 27.

⁹⁰ Frigren 2016, 108.

⁹¹ Nieminen 2003, 133.

tärkeä tekijä huomionherättäjäksi pohtiessa merimiehen kohtaloa oli läheisten huoli kadonneesta.

Mielestäni merimiesten apu kadonneiden löytämiseen saattoi olla merkittävä ottaen huomioon, että merimiehet liikkuvat paljon laajemmalla alueella kuin pelkästään lähetyksensä kattavalla alueella. Merimiespastoreilla ei näin ollen ollut mahdollista mitenkään löytää kaikkia merimiehiä omin päin. Pulakausien ja heikompien jaksojen sattuessa Merimieslähetykseura yritti parhaansa mukaan etsiä merimiehille toimeentuloa, muun muassa asuntoja ja paikkoja laivoihin. Waltari huomauttaa erityisesti ulkomailla näihin aikoihin oleskelevien merimiesten olleen heikoimmassa taloudellisessa asemassa. Aina ei ollut mahdollista auttaa ulkomailla oleskeleviä merimiehiä, sillä Merimieslähetyksen taloudellinen tilanne ei sitä sallinut.⁹² Merimieslähetyksellä oli kuitenkin hätäapurahasto köyhiä varten, jota tarvittiin yleensä erityisesti ennen ja jälkeen joulun, koska silloin oli paljon köyhiä, vailla muuta apua.⁹³ Laivaliikenne oli harvempaa talvisin kuin kesäisin. Oman olettamukseni mukaan se oli syynä siihen, että maihin joutui jäämään pidemmäksi aikaa enemmän merimiehiä, eikä heillä siten ollut varmuutta toimeentulosta. Suomalaisista merimiehistä tuli myös ensimmäisiä suomalaisia maahanmuuttajia ympäri maailman⁹⁴, mihin saattoi osaltaan vaikuttaa työttömyyden kautta merimiesten jääminen kauemmaksi aikaa aloilleen satamakaupunkiin. Yhteiskuntatieteilijä Heide Gerstenberger kirjoittaa artikkelissaan ”Odotuksia ja pettymyksiä. Merimiesten satamakäynnin historiasta” (2008), että satamassaoloaika saattoi venyä, jos laiva saapui syksyllä, jolloin se ehkä jäi talvehtimaan satamaan ja odottamaan kevättä.⁹⁵

Hätäapurahaston lisäksi merimiespastori jakoi tilapäistä apua merimiehille polettien muodossa, joilla he pääsivät tarvittaessa paikalliseen yömajaan ja saivat siellä myös ravintoa.⁹⁶ Waltarin teoksista ilmenee, ettei Merimieslähetyksen tarkoitus ollut lainata suoranaisesti rahaa merimiehille sillä he tarjosivat poletteja yöpymiseen eikä rahaa. Hätäapurahasto oli nimensä mukaisesti hätätapauksia varten. Luulisin tähän vaikuttaneen esimerkiksi se, jos antoi rahaa yhdelle merimiehelle niin pian oli joukko merimiehiä rahaa hakemassa. Raha saattoi päätyä johonkin muuhun kuin sille sovittuun

⁹² Waltari 1912, 17, 39.

⁹³ Merimiehen Ystävä N:o 2, 21, 1903. (Waltari).

⁹⁴ Virtanen 2018, 75.

⁹⁵ Gerstenberger 2008, 20.

⁹⁶ Merimiehen Ystävä N:o 6 & 7, 101, 1903. (Waltari).

käyttötarkoitukseen. Helpompi oli antaa konkreettinen avustus kuin vain idea, minne rahat käytetään. Waltari esimerkiksi mainitsee lainanneensa erälle merimiehelle rahaa paluumatkaan Suomeen, mutta rahat päätyivät kapakkaan⁹⁷.

Merimieslähetyksen lukusaleissa merimiehet saivat viettää aikaansa. Lukusaleihin lähetettiin kotimaasta sanomalehtiä merimiesten luettavaksi ja sinne saapuivat merimiehille osoitetut kirjeet. Siellä he saivat myös kirjoittaa itse kirjeitä läheisilleen.⁹⁸ Kirjeiden välityksellä tuettiin merimiesten ja heidän läheistensä yhteydenpitoa.⁹⁹ Kirjoitustaito ei ollut kaikille työväestöön kuuluville 1910-luvulle tultaessa itsestään selvää. Kaikki eivät voineet pitää yhteyttä ulkomailla liikkuviin läheisiinsä. Kuitenkin kansan lisääntyvä liikkuvuus ulkomaille kasvatti kirjekulttuuria myös laajemmin yhteiskunnassa.¹⁰⁰ Tähän liittyen nousee esille, että Waltari auttoi merimiehiä heidän puolestansa kirjoittamaan kirjeitä¹⁰¹, joten kirjeet liikkuivat merimieheltä perheelle pastorin avulla, hänen ollessa korkeasti koulutettu ja taitaen kirjoitustaidon. Toisaalta Frigren huomauttaa, että kotimaassa saatettiin kääntyä myös kirjoitustaitoisen henkilön puoleen, jos haluttiin kirje kirjoittaa, eikä omat taidot riittäneet. Tällöin kirjeen saattoi kirjoittaa esimerkiksi kotona kylässä ollut pappi.¹⁰²

Uskonnollisia kirjoja kuten Uusia Testamentteja ja erilaisia rukouskirjoja jaettiin merimiehille ilmaiseksi. Myös traktaatteja ja vanhoja numeroita Merimiehen Ystävää oli tarjolla jaettavaksi merimiehille.¹⁰³ Lukusalin kotimaisten sanomalehtien niukkuutta Waltari yritti toiminnallaan parantaa ja lähetti Suomeen pyyntöjä lähetysseuran nimissä, jotta sieltä sanomalehtitoimitukset lähettäisivät lehtensä enenevissä määrin Hampuriin.¹⁰⁴ Waltari kiteyttää kuinka suomalaiset merimiehet käyttivät ahkerasti lukusalia, siitä syystä, että se liitti heidät tiiviimmin kotiin ja kotimaahan kuuluvaksi oleskellessaan ulkomailla.¹⁰⁵ Tämä johtunee mielestäni siitä, että siellä saivat suomalaiset merimiehet oleskella maanmiehiensä kanssa. Lukea ja puhua kotimaisella kielellä, jolloin he tulivat ymmärretyksi ja tunsivat ehkä kuin olisivat olleet kotimaassa. Toisaalta merimieslähetyksen tiloihin hakeutumiseen voi vaikuttaa monenlaiset muutkin syyt kuten

⁹⁷ Waltari 1912, 53.

⁹⁸ Merimiehen Ystävää N:o 6 & 7, 101, 1903. (Waltari).

⁹⁹ Lempiäinen 2000, 255.

¹⁰⁰ Frigren 2019, 178.

¹⁰¹ Katso sivu 24.

¹⁰² Frigren 2019, 179.

¹⁰³ Waltari 1912, 28.

¹⁰⁴ Merimiehen Ystävää N:o 5 & 6, 81, 1902. (Waltari).

¹⁰⁵ Merimiehen Ystävää N:o 12, 185–186, 1902. (Waltari).

halu hyötyä palveluista. Siellä sai olla ilmaiseksi ja lukea lehtiä. Lukusalikäyntien määrässä korostui Waltarin mukaan vuonna 1901 suomalaisten merimiesten runsas luku Hampurissa, mutta tähän vaikutti myös, että lukusali oli auki ympäri vuorokauden.¹⁰⁶ Sinne oli helppo mennä oleskelemaan. Teologian dosentti Kari Latvus kirjoittaa teoksessaan *Matkan ja muutoksen kirkko* (2014), kuinka merimieslähetyksen toimitilat näyttäytyivät olohuoneena, jonne merimiehillä oli lupa mennä. Merimieslähetyksen vieraanvaraisuudesta välittyi vaikutelma eräänlaisesta varakodista tai turvapaikasta ulkomailla.¹⁰⁷

Merimiespappi vietti yhteisiä toveri-iltoja merimiesten kanssa viikoittain merimiespastorin kotona tai lähetyksen lukusalissa. Niissä merimiespastori piti esitelmiä, ja keskusteltiin merimiesten elämää koskevista aiheista. Toveri-illat olivat merimiesten keskuudessa usein suosituimpia kuin tavanomaiset jumalanpalvelukset.¹⁰⁸ Toveri-illat koostuivat ohjelmallisesta yhteisolosta ja niissä harjoitettiin esimerkiksi valistustyötä esitelmin.¹⁰⁹ Asiaan vaikutti mahdollisesti jumalanpalvelusten ja toveri-iltojen erilaiset ilmapiirit ja tilaisuuksien eroavaisuus. Toveri-ilta kuulostaa pelkästään jo terminä vapaamuotoisemmalla tilaisuudella kuin jumalanpalvelus. Toveri-iltaan osallistuminen ei itsessään sisällä suoranaista uskonnollista latausta, mitä taas jumalanpalvelukseen osallistuminen. Kaikki merimiehet eivät ehkä olleet halukkaita osallistumaan uskonnollisiin tapahtumiin.

Merimiehet saattoivat kokea puutosta niin rahasta, ruoasta, asunnosta tai työpaikasta. Waltari kirjoitti tavanneensa eräänä työpäivänään Hampurissa miehen, joka oli joutunut vankilaan puoleksi vuodeksi kerjäämisestä, koska oli varaton ja nälissään. ”Väkijuomat” olivat hänen syynsä varojensa menetykseen ja erehtyminen menemään pahamaineiseen boardinghuoneeseen. Waltari oli aikoinaan pyytänyt miestä tallettamaan ansionsa merimiespastorille tai lähtemään tienattuaan takaisin kotimaahan. Näistä kieltäytyttyään merimies oli päätenyt rahattomaksi boardinghuoneen ja juopottelun vuoksi, ja lopulta nälän vuoksi pyytänyt itse merimiespastorilta apua. Saatuaan hyrryn ja apua, oli merimies kuitenkin päättänyt laivaan lähtemisen sijaan juoda merimiespastorin lainaamat rahat, minkä jälkeen merimies katosi tietämättömiin, kunnes Waltari löysi kyseisen

¹⁰⁶ Waltari 1912, 29.

¹⁰⁷ Latvus 2014, 78.

¹⁰⁸ Waltari 1912, 61–62; Waltari 1924, 9.

¹⁰⁹ Lempiäinen 2000, 264.

merimiehen vankilasta viiden kuukauden päästä tapahtuneesta.¹¹⁰ Tällainen esimerkki saattaa antaa osviittaa millainen oli merimiehen elämä vieraassa maassa. Toisaalta merimiehet pystyivät itse päättämään omasta toiminnastaan, ja Waltarin kirjoittaman mukaan eräs toinen merimiespastorille ennestään tuttu merimies meni itse merimiespastorin luokse lähettääkseen rahaa kotia Suomeen läheisilleen ja saadakseen kirjeitä kotoa.¹¹¹ Lopulta oli kyseessä jokaisen merimiehen oma valinta, kuinka käyttäytyä, vaikka siihen saattoivat vaikuttaa monet tekijät. Toivo Waltarin ei ollut mielestäni kannattavaa kuvata merimiesten olosuhteita erilaisten avustusten ja lahjoitusten toivossa Merimieslähetysseuralle liian neutraalisti, vaan hieman ehkä liioittelevasti heikommaksi kuin ne oikeasti olivat. Frigren huomauttaa tähän vaikuttaneen niin sanottu aikakauden lähetysdiskurssi, jossa kärjistettiin merimiesten olosuhteita. Toisena tekijänä puhuttaessa merimiesten kurjista oloista satamissa hahmottuu teollistumisen ja kaupungistumisen aiheuttama yhteiskunnallinen kritiikki, ja samalla merimieskirkot mahdollistivat uudenlaisia tapoja viettää aikaa satamassa. Satamassa ollessaan merimieskirkkojen tarkoituksena oli muokata satamista turvallisempia alueita. Satamia pidettiin työväenluokkaisina huvittelualueina.¹¹²

Kaikista kokoontumisista merimiesten keskuudessa erityisessä merkityksessä oli myös heidän kanssaan vietetyt joulujuhlat.¹¹³ Erityisesti joulujuhlissa saaduista lahjoista merimiehet olivat otettuja. Ne auttoivat paljon merimiehiä, jotka kulkivat merillä pienen omaisuutensa kanssa. Uudet vaatteet kuten merimieslähetysen ystävien itseneulotut villasukat lämmittivät¹¹⁴ erityisesti, kun olosuhteet muuttuivat kylmemmiksi talven tultua. Kuitenkin ensimmäisen maailmansodan luomien epävarmojen olojen vuoksi ei sotavuosina pystytty lähettämään joululahjoja ulkomaiden lähetysasemille.¹¹⁵

Joulun lisäksi pienillä juhlilla, joihin merimiehet saivat kokoontua Suomen merimieslähetysen tiloissa, oli suuri merkitys lähetystyössä. Merimiehet pääsivät poistumaan kosteista ja ahtaista laivan oleskelutiloista kuin myös epämukavista boardinghuoneista lähetysen tiloihin, joihin he Waltarin mukaan tulivat mielellään. Lähetysen tiloissa he pääsivät eräänlaiseen rauhan huoneeseen, missä merimies voi

¹¹⁰ Waltari 1912, 52–53.

¹¹¹ Merimiehen Ystävä N:o 3, 36, 1904. (Waltari).

¹¹² Frigren 2019, 174.

¹¹³ Waltari 1912, 64–65.

¹¹⁴ Merimiehen Ystävä N:o 1, 5, 1904. (Waltari); Merimiehen Ystävä N:o 2, 24, 1905. (Waltari).

¹¹⁵ Merimiehen Ystävä N:o 11, 144, 1918. (Waltari).

tuntee kuin olisi kotona, sillä siellä monet asiat muistuttivat heitä kotimaasta, kuten kaikki yhdessä käyty keskustelu.¹¹⁶ Jouluisin olivat kapakat ja erilaiset ”siveettömyyden pesät” ottamassa merimiehiä vastaan¹¹⁷, joten joulujuhlan järjestämisellä oli oma arvonsa. Moni merimies kaipasi kotia. Erityisesti koti-ikävä lapsuuden kotiin saattoi iskeä joulun aikaan. Siellä olivat isä, äiti ja sisarukset. Koti-ikävä pääsi valtaamaan merimiehen mielen.¹¹⁸ Rosenström mainitsee, että joulua ei aina juhlittu laivoilla. Merimiehet saattoivat saada paremmin syödäkseen ja lahjan, mutta joulutunnelma saattoi jäädä olemattomaksi, jolloin iski kotia ikävä.¹¹⁹ Kenties tämän vuoksi Suomen Merimieslähetyseuran joulujuhlien merkitys nousi merimiehille vielä arvokkaammaksi, sillä pääsivät mahdollisesti viettämään joulua edes merimiestoveriensa ja lähetystyöntekijöiden kanssa, kun läheisten kanssa joulunviettoon ei ollut mahdollisuutta ulkomailla ollessa.

Suomalaiset merimiehet saattoivat joutua ulkomailla sairaaloihin ja vankiloihin. Ulkomailla sairaalaan joutuessaan ongelmaksi koitui kielitaidottomuus, sillä sairaalanhoitaja ei ymmärtänyt merimiestä, eikä merimies sairaalanhoitajaa. Tällä tavoin orvoksi kuvaa Toivo Waltari suomalaista merimiestä ulkomaan satamassa, kun yhteistä kieltä ja ymmärrystä ei löydy paikallisten kanssa.¹²⁰ Ulkomailla ollessaan vieras kieli saattoi aiheuttaa merimiehille hankaluuksia. Merimiespastorit toimivat tällöin muun muassa tulkkeina ja asianajajina, jos merimiestä oli uhannut jokin tuomio heidän toimiaan tutkittaessa.¹²¹ Waltari kuvaa erästä tapausta, jossa suomalainen merimies oli kielitaidottomuutensa turvin syyllistetty syyttömänä ryöstöön laivassa, vaikka rikokseen olivat syyllistyneet todellisuudessa toiset merimiehet. Suomalainen merimies oli helppo tehdä syntipukiksi, koska hän ei osannut puolustaa itseään englannin kielellä. Tällaiseen tilanteeseen merimies kaipasi merimiespastorin apua, jotta olisi tullut ymmärretyksi oikein.¹²²

Toisessa kirjoittamassaan esimerkkitapauksessa Waltari kuvaa kuinka suomalainen merimies oli Hampurin sairaalassa kuolemansairaana keuhkotaudissa. Sairaalan potilaan olemuksesta ilmeni merimiespastorin saapuessa hänen luoksensa, että hänelle oli

¹¹⁶ Merimiehen Ystävä N:o 1, 3, 1903. (Waltari).

¹¹⁷ Merimiehen Ystävä N:o 10, 143, 1919. (Waltari).

¹¹⁸ Joulu ulapoilla ja kotona 1925, 2. (Waltari).

¹¹⁹ Rosenström 1996, 86.

¹²⁰ Waltari 1921, 9.

¹²¹ Merimiehen Ystävä N:o 5 & 6, 88, 1906. (Waltari).

¹²² Waltari 1907, 9–10.

hämmentävä asianlaita toisen suomalaisen saapuminen häntä katsomaan vieraassa maassa, ja että hän sai puhua äidinkieltään.¹²³ Pirita Frigren pitää vastoin edellä esitettyä ilmiselvänä asiana, että pestautuminen ulkomaisten laivoihin vaati ammatin vaatimat perustaidot ja auttavan englannin kielen taidon.¹²⁴ Kirjailija HJ. Nortamo teoksessaan *Valtamerillä: Akseli Urhosen merimieselämyksiä* (1930) kuvaa kuinka Akseli Urhonen teki 1900-luvun alussa ensimmäistä merille lähtöään merimiehenä. Hänelle eräs vanha merimies Kajanin Matti kertoi, että merimieheksi ryhtyvän piti tietää monenlaisia asioita, kuten esimerkiksi osata jonkin verran englannin kieltä.¹²⁵ Marika Rosenström nostaa puolestaan esille, että merimatkoilla saattoi opiskella ja oppia uusia kieliä.¹²⁶

Kielitaidottomuus on näkemykseni mukaan ollut ongelmallinen, tai ainakin näin ajattelisin Waltarin ajatelleen hänen nostamistansa esimerkeistä päätellen. Toisaalta lukiessani Nortamon teosta Akseli Urhosen merimieselämyksistä hahmottui tämä ”jonkin verran” englannin kielen osaaminen toisten merimiesten muutamien englanninkielisten lauseiden opettamiseksi¹²⁷. En sanoisi ainakaan tästä teoksesta ilmenneen englannin kielen osaamisen ollut kovin mairittelevaa. Yleisesti on mielestäni tunnustettava, että merimiespastorit auttoivat kieliasioissa, mutta ei niiden omakohtaisesta osaamisesta haittaakaan ollut. Varsinkin ne merimiehet, jotka päätyivät vangituiksi kielitaidottomuutensa vuoksi, on esimerkki, ettei heillä ollut tarpeeksi hyvää kielitaitoa. Toisaalta Frigren kuvaa merimiestä työväestöön kuuluvaksi, joka oli käynyt vähän tai ei ollenkaan kouluja.¹²⁸ En osaa sanoa mitä kautta Frigren ajattelee merimiesten kielitaidon oppineen, ehkä elämäkokemuksen myötä.

En itse kuitenkaan peräänkuuluttaisi välttämättömästi työläisammattin edustajilta kielitaitoa, sillä kaikilla ei välttämättä ollut hyvää äidinkielen kirjoitustaitoa¹²⁹ tai lukutaitoa¹³⁰. Joten en näkisi tätä niin mustavalkoisesti, että kaikilla merimiehillä olisi auttava englannin kielen taito ulkomaille töihin lähtiessä. Ammattisanastoa saattoivat taitaa useammatkin, mutta tilanteen muuttuessa kielellisesti haastavammaksi voi

¹²³ Waltari 1911, 26–27.

¹²⁴ Frigren 2016, 112.

¹²⁵ Nortamo 1930, 5–7.

¹²⁶ Rosenström 1996, 75.

¹²⁷ Nortamo 1930, 8. Esimerkkinä teoksessa mainitaan ”Uat köntrimen äär ju? – Se merkitte niim bali ko ett, ming maa miähi snää ole?” Tämä vapaasti suomennettuna nykypäivään: What countrymen are you? – Se merkitsee niin paljon kuin minkä maalainen sinä olet?

¹²⁸ Frigren 2019, 171.

¹²⁹ Frigren 2019, 174.

¹³⁰ Lybeck 2012, 206.

merimies joutua vaikeuksiin tietämättään. Tietokirjailija Rauli Virtanen mainitsee teoksessaan *Riosta Rotterdamiin: Suomalaisten miesten satamareissuja* (2018), että 1910-luvulla merimies nimeltään Reino Savonlahti toimi hetkittäin Uruguayssa kielitaitonsa saattamana tulkkina poliisiasemalla, jossa hän tulkkasi pohjoismaalaisia merimiehiä heidän asioidenhoidossansa.¹³¹ Merimies Konrad Planman mainitsee puolestaan teoksessaan *Jungmannina purjelaivalla Amerikkaan: Merimiehen seikkailut merellä ja maalla* (2019), kuinka hän oli ainoa laivaltaan kuka osasi ruotsia¹³², joten näiden pienien mainintojen myötä lisääntyy näkemys, että merimiesten kielitaidot olivat vaihtelevia. Vaikuttava tekijä oli myös, että minne oli matkalla, niin mistä kielitaidosta oli todennäköisesti eniten hyötyä, ja keitä matkusti samalla laivalla. Kuinka monikansallista ja kielistä miehistöä laivalta mahdollisesti löytyi, määritteli, minkälaista miehistön välinen kommunikointi oli. Waltarin näkemyksen mukaan kielitaito ei ollut oleellisin asia merimieheksi ryhtymisessä, mutta ilman sitä saattoi joutua ongelmiin, jolloin merimiespastori oli satamassa avuksi. Laivoilla tapahtuneet asiat ratkottiin merimiespastorin kanssa satamassa, mutta muuten laivalla ollessaan merimies oli omien taitojensa varassa.

Suomalaisia merimiehiä päätyi jo mainitusti ulkomaisiin sairaaloihin ja vankiloihin. Ennen Suomen merimieslähetyksen toiminnan aloittamista esimerkiksi Toivo Waltarin merimiespappina toimimista Hampurissa, ruotsalaiset lähetystyöntekijät kävivät tapaamassa myös suomalaisia merimiehiä vankiloissa ja sairaaloissa.¹³³ Merimiespappin tehtäviin kuului avunpyynnön saavuttua auttaa merimies olinpaikastaan sairashuoneelle, jos merimies oli sairaanhoidon tarpeessa.¹³⁴ Sairashuoneissa oleskelevien suomalaisten merimiesten kanssa merimiespastori luki Raamattua ja rukoili.¹³⁵ Merimiespastori oli kuolevien merimiesten sairastuoteilla mukana heidän viimeisissä elonhetkissä, sillä omaisten ollessa kotimaassa olisivat he viime hetkissään yksin.¹³⁶ Toisinaan merimiehet joutuivat jäämään tahtomattaan lähimmän satamakaupungin sairaalaan, jos olivat sen verran sairaita, etteivät pystyneet jatkamaan laivan palveluksessa.¹³⁷ Tutkinto- ja keskusvankilassa tavattiin suomalaisia vankeja ja heille vietiin luettavaa.¹³⁸ Näiden

¹³¹ Virtanen 2018, 166.

¹³² Planman 2019, 51.

¹³³ Waltari 1912, 18.

¹³⁴ Waltari 1921, 37.

¹³⁵ Merimiehen Ystävä N:o 11, 167, 1901. (Waltari).

¹³⁶ Waltari 1926, 51.

¹³⁷ Nortamo 1930, 32.

¹³⁸ Merimiehen Ystävä N:o 5 & 6, 88, 1906. (Waltari).

toimintojen myötä alkoi muotoutua muitakin sosiaalipalveluita merimiehille, kuten esimerkiksi kuolemantapauksista ryhdyttiin ilmoittamaan kotimaassa oleville vainajien läheisille ja tekemään vaadittavat toimet vainajien hautaan saattamiseksi.¹³⁹

Muutamit boardinghuonemestarit olivat Hampurissa auttaneet merimiehiä saamaan paikkoja laivoilta. Samalla he olivat ottaneet itselleen palkkiota paikan toimituksesta merimiehen ansioista. Siksi Waltari piti vuonna 1905 erittäin tärkeänä, että Hampuriin perustettaisiin merimieskoti suomalaisia merimiehiä varten, eikä heidän tarvitsisi turvautua missään asiassa boardinghuonemestareiden palveluihin.¹⁴⁰ Merimiesten asema oli vaikea, koska monissa satamakaupungeissa ei ollut vielä merimieslähetyksen toimintaa eikä sitä kautta myöskään kristillisiä merimieskoteja. Olosuhteiden pakottamana joutuivat merimiehet laittamaan itsensä ja omaisuutensa alttiiksi kapakan isäntien armoille asunpaikkojensa suhteen.¹⁴¹ Merimiehille itselleen oli tärkeintä löytää mahdollisimman edukas ja turvallinen yöpymispaikka.¹⁴² Toisinaan merimiesten olot äityivät niin kurjiksi, että heillä ei ollut laivapaikkaa eikä varaa mennä minnekään asuntolaan, jolloin lukusaleissa oli yöpyjiä. Silloin merimiehet viettivät lukusalissa aikaa ympäri vuorokauden, vaikka lukusali ei ollut asuntola. Merimiehet torkkuivat päivisin ja öisin¹⁴³, eikä Waltari olisi hennonut käskeä heitä poistumaan, vaikka tekivät toiminnallaan lukusalista epäsiistin. Kurjimpina aikoina merimiehiä tuli suuri joukko öisin lukusaliin ja päivisin sinne saapuivat ne merimiehet, jotka olivat viettäneet yönsä kadulla. Siksi oli tärkeää, että heille löytyisi ravintoa ja erityisesti paikka laivasta.¹⁴⁴ Merimieslähetyksen tarjoamana ei ollut näin ollen virallista turvallista majapaikkaa, ennen kuin merimieskoteja¹⁴⁵ perustettiin.

Merimieslähetyksen toiminta keskittyi etupäässä merimiesten auttamisen ympärille, mutta siinä oli myös toisenlaisia ulottuvuuksia. Waltari kuvaa esimerkiksi kuinka Schiffbeckin lähistöellä suomalaisia tehtaantytöitä kutsuttiin merimieslähetyksen tiloihin kokoontumisiin ompelemaan ja viettämään yhdessä hartaushetkiä.¹⁴⁶ Mitä oletettavimmin kyseiset ompelukset tai ainakin osa niistä kuitenkin lähtivät merimiesten

¹³⁹ Lempiäinen 2000, 17.

¹⁴⁰ Merimiehen Ystävä N:o 6 & 7, 103, 1905. (Waltari).

¹⁴¹ Merimiehen Ystävä N:o 5, 67, 1908. (Waltari).

¹⁴² Nevalainen 2019, 225.

¹⁴³ Merimiehen Ystävä N:o 12, 184, 1905. (Waltari).

¹⁴⁴ Merimiehen Ystävä N:o 3, 37, 1906. (Waltari).

¹⁴⁵ Nevalainen 2019, 222. Suomen Merimieskotiyhdistys perusti merimieskodin Hampuriin vuonna 1926.

¹⁴⁶ Waltari 1912, 33.

matkaan, sillä heillä oli talvella pulaa lämpimistä vaatteista. Joten ompeluseurat olivat osaltaan merimiesten avustamista. Ompeluseurojen perustaminen pyrki tukemaan Merimieslähetykseuraa taloudellisesti ja lisäämään sen tunnettavuutta.¹⁴⁷ Kuitenkin tällainen tehtaantyttöjen tuominen lähetystyön yhteyteen voi osoittaa myös, kuinka merimieslähetyks ei ollut pelkästään omistettu merimiehille. Waltarin kutsuessa suomalaisia tehtaantyttöjä hartauksiin hän samalla levitti uskontoa muille kotimaansa kansalaisille vieraalla maalla, yhdistäen suomalaisia merimiespastorille katsomallaan velvollisuudella.

1.2. Laivoilla merten armoilla

Merimiespastorit odottivat lähetysasemilla merimiehiä laivoilla saapuviksi. Hampurissa merimiespastori sai sanomalehden, josta näki kaikkien saapuvien laivojen aikataulut, jotta merimiespastori olisi hyvissä ajoin laivaa vastassa satamassa.¹⁴⁸ Waltari kuvaa Hampuria sinne saavuttuaan vuonna 1901, että siellä ei paljoa suomalaisia laivoja ollut näköpiirissä. Etupäässä höyrylaivoja, jotka matkasivat niin kiireellisillä aikatauluilla, että niiden työntekijöille ei melkein ehtinyt käydä antamassa laivalla kutsua vierailemaan lähetyksen tiloissa.¹⁴⁹ Näin ei myöskään kyseiset merimiehet ehtineet vierailemaan maissa¹⁵⁰, ja heillä ei ollut mahdollisuutta viettää aikaansa esimerkiksi jumalanpalveluksessa. Mielestäni tällaisissa tapauksissa voivat merimiehet ehkä vielä enemmän kovettua maailman menossa ja vieroittua kotimaasta, kun ei ole mahdollisuutta viettää aikaansa sellaisten ihmisten keskuudessa, joiden suurimpana työnä oli niin uskonasioista kuin sitä kautta kotimaasta muistuttaminen. Waltari kävi saksalaisissa, englantilaisissa ja skandinaavilaisissa laivoissa erityisesti, kun niillä oli töissä suomalaisia. Skandinaavilaisissa vähemmän, sillä niissä ruotsalaiset merimiespastorit jakoivat hänen puolestaan suomalaisille merimiehille kutsukortteja.¹⁵¹ Toisaalta merimiehillä täytyi olla aikaa, jota viettivät satamakaupungeissa, sillä muuten merimieslähetyksen työ olisi ollut turhaa. Joten merimiespastori tapasi etupäässä satamakaupungissa merimiehiä, jotka olivat työttömiä, vasta töistä vapautuneita tai töitä uudelleen hakevia.

¹⁴⁷ Lempiäinen 2000, 295.

¹⁴⁸ Waltari 1912, 67–68.

¹⁴⁹ Waltari 1912, 25.

¹⁵⁰ Merimiehen Ystävä N:o 12, 184, 1904. (Waltari).

¹⁵¹ Merimiehen Ystävä N:o 6 & 7, 99, 1903. (Waltari).

Laivalla työskentely ei ollut turvallista, sillä myrskyissä saattoi hukkua laivan mukana¹⁵². Toisinaan haaksirikkoja ja laivaonnettomuuksia sattui yllättävän monta lyhyen ajan sisällä.¹⁵³ Historioitsija Kirsi Keravuori ja merihistorioitsija Sari Mäenpää tuovat esille artikkelissaan ”Merenkulun riskit ja resurssit” (2020), kuinka haaksirikot olivat merenkävijöiden suurin yksittäinen pelko työssään.¹⁵⁴ Waltari kehotti Merimieslähetykseuran kannattajia rukoilemaan merimiesten puolesta haaksirikkojen varalta.¹⁵⁵ Rukoileminen oli eräänlainen keino turvautua ja hakea edes jostain lohtua merimiesten elämään esimerkiksi myrskyn joutuessa ja pelätessä heidän mahdollisia kuolemiansa merillä.¹⁵⁶ Salakarien paljous oli myös vaarana merimiehille, että heidän laivansa osuisi niihin ja uppoaisi. Yhtenä vaarana merenkäynnissä oli sumu. Silloin ei ollut tietoa missä oma sijainti oli, ja uhkana oli, että laivat törmäivät toisiinsa ja uppoavat.¹⁵⁷ Toisaalta kaikkina tyynen sään päivinä saattoi merimiehen elämä laivalla tuntua yksinkertaiselta ja ikävältä, koska silloin oli vähän vaihtelua päivien kulussa. Tällaisina rauhan ja tyynen sään aikoina Waltari kokee merimiehellä olleen erinomainen hetki tutkia omaa sisäistä hengellistä elämää.¹⁵⁸

Rosenström tiedostaa teoksessaan myös merimiesten mahdollisen pitkästymisen, kun merimiehillä tuntui olevan liikaa aikaa. Toisaalta hän huomauttaa, että myrskyissä aika kului nopeaa ja oli toimittava ripeästi.¹⁵⁹ Vertaamalla Waltarin kuvausta laivaolosuhteista kasvatustieteilijän Tiina Kirvesniemen ja merihistorioitsijan Sari Mäenpään artikkeliin ”Muutoksesta ja pysyvyydestä. Monitieteinen näkökulma suomalaiseen merityöhön” (2016) voisi ajatella Waltarin kuvaavan etupäässä purjelaivakauden olosuhteita puhuttaessa sääolosuhteista. Kirvesniemi ja Mäenpää kuvaavat viimeisten purjelaivoissa työskennelleiden merimiesten nähneensä itsensä ”viimeisinä mohikaaneina”, jotka vielä kokivat irrottautumisen sivilisaation kahleista. Samalla purjelaivoissa merimiehet olivat riippuvaisia työtovereistaan, koska olivat luonnon armoilla matkatessaan. Vielä ei ollut kehittyneempää teknologiaa, millä ohjata laivaa.¹⁶⁰ Purjelaivat olivat enemmän sääolojen armoilla, kun niiden ohjaamiseen vaikuttivat miesten voimat, eikä koneet.

¹⁵² Waltari 1912, 45.

¹⁵³ Merimiehen Ystävä N:o 4, 52, 1902. (Waltari).

¹⁵⁴ Keravuori & Mäenpää 2020, 8.

¹⁵⁵ Merimiehen Ystävä N:o 10, 162, 1914. (Waltari).

¹⁵⁶ Merimiehen Ystävä N:o 4, 52, 1902. (Waltari).

¹⁵⁷ Merimiehen Ystävä N:o 10, 129–130, 1916. (Waltari).

¹⁵⁸ Waltari 1907, 15.

¹⁵⁹ Rosenström 1996, 131.

¹⁶⁰ Kirvesniemi & Mäenpää 2016, 150.

Merimiehen ammatti voi näyttäytyä 1900-luvun alussa varsin vaaralliselta. Haaksirikot eivät olleet ennenkuulumattomia ja monet olivat aikojen saatossa hukkuneet. Tämän kuolemanvaaran vallitessa Waltari kyseenalaistaa, kuinka merimiehet olivat unohtaneet turvautua Jumalaan, sillä jokainen laivamatka saattoi olla merimiehen viimeinen, jolloin merimiespastorin näkemyksen mukaan olisi ollut tärkeää muistaa uskonasiat.¹⁶¹ Waltari kuvaa esimerkkinä *Merimiehen Ystävään* kirjoittamassaan katsauksessa Hampurista, kuinka englantilainen laiva oli lähtenyt toukokuulla Hampurista ja haaksirikkoutunut. Hampurista laiva matkasi Santa Rosaliaan, jonne matka yleensä kesti purjelaivalla noin kuusi kuukautta, mutta kyseinen laiva oli matkannut jo kymmenen kuukautta saapumatta päämääräänsä. Laiva oli todennäköisesti joutunut Atlantin valtamerellä myrskyyn ja uponnut tai Cap Hornin tuntumassa osunut tuhoutuen jäävuoreen. Waltari muisti kyseisen aluksen miehistöineen hyvin, koska miehistö koostui etupäässä pohjoismaalaisista, joiden joukossa oli myös suomalaisia merimiehiä.¹⁶² Sodan aikaan puolestaan saattoi merimiehen vaarana olla joutuminen vihollisen upottamaksi upotussodassa. Toisinaan laivan uppoamisesta selvisi joku miehistöstä hukkumatta, kuitenkin useita merimiestovereita hukkui niissä.¹⁶³

Merimieslähetyksen ja merimiespastorin toimiessa merimiesten keskuudessa tuli pastori tutuksi osalle merimiehistä. Kun pastori tunsu merimiehiä, voitiin hänelle lähettää kuvia esimerkiksi haaksirikkoutuneista laivoista ja sen mukana kulkeneista kuolleista merimiehistä, jotta joku voisi kenties tunnistaa kuolleiden merimiesten henkilöllisyydet. Tätä kautta voisi lähettää suruviestiä mahdollisille merimiehen omaisille. Näin myös Waltari tunnisti merimiehen Englannin rannikolla tapahtuneesta haaksirikosta ja lähetti kirjeen merimiehen poismenosta hänen omaisilleen.¹⁶⁴ Sukututkija Markku Kuorilehto mainitsee artikkelissaan ” Ulkomaisilla laivoilla 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa työskennelleiden suomalaisten jäljillä” (2019), että ulkomaisilla laivoilla tapahtuneista kuolemista tiedon merimiesten omaisille ilmoitti joko konsuli yksinään tai konsuli merimiespastorin välityksellä.¹⁶⁵ Toisaalta Markku Kuorilehto jatkaa, että suomalaisen merimiehen kuolemantapauksissa ulkomailta ei aina asianhoito mennyt suomalaisten viranomaisien hoitamana, vaan asianhoito saattoi kulkea suoraan omaisten ja ulkomaiden

¹⁶¹ Merimiehen Ystävä N:o 12, 182, 1902. (Waltari).

¹⁶² Merimiehen Ystävä N:o 4, 55, 1903. (Waltari).

¹⁶³ Waltari 1921, 54; Waltari 1918, 33.

¹⁶⁴ Waltari 1912, 50.

¹⁶⁵ Kuorilehto 2019, 62.

viranomaisten suorittamana. Merimieslähetykseura oli kuitenkin yksi mahdollinen taho kuolemantapausta hoitamaan Kuorilehdon mukaan.¹⁶⁶

Merimieslähetykseura julkaisi vuodesta 1882 lähtien *Merimiehen Ystävä* -lehdessä säännöllisesti ilmoituksia kuolleista suomalaisista merimiehistä. Frigren kuvaa, kuinka nämä ”pateettiset” aineistot kuolleista merimiehistä perustuivat satamakaupunkien merimiespappien toimittamiin tietoihin.¹⁶⁷ Merimiespastori näyttäytyy tärkeänä tekijänä merimiehen elämässä myös merimiehen kuolemasta kertoessa, sillä ulkomailla olisi voinut jäädä ruumis muuten tunnistamatta. Näkisin, että merimiespastori oli Waltarin näkökulmasta tärkeä tekijä kuolemantapauksista kertoessa, sillä konsuli vaikuttaa olleen etäisempi tekijä merimiesten elämässä kuin merimiespastori. Konsuli hoiti enemmän viranomaisia asioita, kun taas merimiespastori henkisiä ja myös sosiaalisia asioita, osittain samoja kuin konsuli, jolloin merimiespastori saattoi tulla tutummaksi merimiesten kanssa. Merimiespastori tuntuu olleen enemmän läsnä kokonaisvaltaisemmin merimiesten elämässä. Toisaalta Frigrenin nostama aineistojen ”pateettisuus” tarkoittanee aineistojen säälistävää vähäisyyttä eikä mahtipontisuutta¹⁶⁸, mihin lienee syynä kaikille järkeenkäyvästi, että merimieslähetyksasemia oli rajattu määrä, eikä pastoreita riittänyt tähän tehtävään jokaiselle merenkäyntipaikkakunnalle ulkomaille. Toisinaan merimiespastorit lähettivät myös merimiesten kertomia uutisia merimiestovereiden menehtymisistä. Frigren kuvaa Waltarin liioitelleen merimiestilastoja. Esimerkiksi Waltarin mukaan 1900-luvun alussa olisi ollut noin 15 000 suomalaista ulkomaisten laivojen palveluksessa. Frigren pitää todennäköisempänä, että merimiesten luku olisi ollut noin 6000.¹⁶⁹ Frigren ei etsi artikkelissaan syitä Waltarin toiminnalle. Mielestäni tähän voinee liittyä esimerkiksi Waltarin toimiminen merimiespastorina, jolloin merimieslähetyksen asian edistämiseksi lienee viisaampaa hieman värittää aineistoa jo mainitun lähetyksiskurssin mukaisesti toimintaan vaadittavien resurssien keräämisen vuoksi.

Erkki Kansanaho kuvaa teoksessaan *Kirkko ja merenkulkijat: Sata vuotta Suomen merimieslähetykseuran työtä* Toivo Waltaria suurpiirteiseksi mitä tulee erilaisiin tilastoihin liittyen merimiehiin tai liioitelleen Merimieslähetykseuran toiminnankuvaa

¹⁶⁶ Kuorilehto 2019, 58.

¹⁶⁷ Frigren 2016, 107–108.

¹⁶⁸ Pateettinen. Aikaisempi merkitys oli mahtipontinen, paatoksellinen tai korkealentoinen. Nykyään arkikielessä käytetään myös uutta merkitystä, joka on säälistävä tai surkea. Mikkonen 2017.

¹⁶⁹ Frigren 2016, 106, 109.

myönteisemmäksi, joten hänelle saattoi olla taipumusta tähän. Toisaalta Kansanaho ilmaisee myös, kuinka Waltarin väitettiin liioitelleen joissakin merimieslähetyksen tilastoissa, mutta kyseessä oli oikeasti tiedonvälittäjien erehdys.¹⁷⁰ Itse en koe Waltarin kuvailussa niinkään löytyvän suotuisampia aineksia, että esittäisi työn aikaansaannoksia myönteisemmin, sillä hän nostaa tarkasti esille merimiespastorin työn ongelmakohtia, joita käsittelen alaluvussa 2.1. Ongelmakohtia hän ei peittele, vaan keskittää huomionsa erityisesti häntä huolettaviin aiheisiin. Toisaalta merimiesten lukumäärän liioittelu saattaisi osaltaan vahvistaa merimiespastorin oman työn arvoa, joten sen mahdollisuutta on vaikea sulkea pois. Tietenkin hänen persoonastansa puhuttaessa tulee esiin hänen eronsa Merimieslähetyksestä, johon johti niin ikään hänen omavaltainen johtamisensa, taloudenpidon epämääräisyys ja osan merimieslähetysohjeistuksesta kääntäminen häntä vastaan, koska pitivät Waltaria epäoikeudenmukaisena johtajana.¹⁷¹ Tässä Waltarin eroamisessa Merimieslähetyksestä on sen verran epämääräisiä yksityiskohtia, joten jätän jokaiselle lukijalle omaksi tehtäväkseen tehdä tulkintansa Waltarin kohtalosta eli erosta Merimieslähetyksestä johtajan virasta esimerkiksi perehtymällä Kansanahon teokseen. Palatakseni Frigrenin näkemykseen, ajattelen kuitenkin tämän ”pateettisen” ja mahdollisesti hieman epämääräisen aineiston hedelmällisemmäksi merimiesten lukumääriä hahmoteltaessa kuin sen, ettei tietoa olisi ollenkaan ulkomailla olleiden merimiesten määrästä.

Ulkomailla kuollessa merimies haudattiin paikalliseen kirkkomaahan, jolloin merimiespastorin tehtävänä oli suorittaa hautaan siunaaminen.¹⁷² Kauppätieteen professorin ja tietokirjailijan Jorma Pohjanpalon mukaan laivalla merimiehen kuollessa saatettiin ruumis pudottaa yli laidan ja haudata merimies merten syvyyksiin.¹⁷³ Historioitsija Elina Maaniitty kiinnittää huomionsa merimiehen kuollessa muuhun laivaväestöön ja merimiesten välille muodostuneisiin asuintoverisuhteisiin. Tiiviissä laivatyössä voi muista merimiestovereista muodostua läheisiä ja näin ollen toverin kuoleman jälkeen oli tärkeää pyrkiä eteenpäin koko laivayhteisön kannalta. Silloin erilaiset rituaalit saattoivat muodostaa surulliseen tapahtumaan päätöksen ja eteenpäin siirtymisen. Kunnolliset hautajaiset olivat arvostettuja. Kuitenkaan niitä ei voinut

¹⁷⁰ Kansanaho 1983, 132, 158, 397. Katso Kansanaho lisää Waltarin toiminnasta. Toivo Waltarin kuvattiin antavan optimistisemmän kuvan merimieslähetyksen työstä.

¹⁷¹ Kansanaho 1983, 167.

¹⁷² Waltari 1921, 39.

¹⁷³ Pohjanpalo 1969, 101.

läheskään aina järjestää, ja merimies sai hautansa meren pohjasta. Maalla haetaan siunaaminen olisi siirtänyt merimiehen pois elävien joukosta, sillä maa nähtiin rajana, joka erotti kuolleet ja elävät. Mereen siunaaminen tuntui osaltaan luontevalta merimiehen kohdalla, mutta oli pelkona, että ruumis jäisi kellumaan epäsopivasti. Uskonnollisesti katsottuna mereen siunaamisessa menetettiin siunattuun kirkkomaahan pääseminen, mikä ei ollut uskonnollisesti ottaen sopivaa.¹⁷⁴ Rosenström kirjoittaessaan hautajaisista merellä mainitsee, että ruumis haluttiin hävittää nopeaa, jolloin kuollut merimies laitettiin säkkiin, johon laitettiin paino, että se painuisi merenpohjaan. Laivan lippu asetettiin puolitankoon ja päällikkö lausui muutaman sanan merimiehen muistoksi, jonka jälkeen veisattiin virsi. Virren jälkeen ruumis pudotettiin laidan yli ja laiva meni menojaan.¹⁷⁵

Kaikissa merimiesten vierailuissa paikoissa ei ollut oman maan merimiespastoria edes tarjolla suorittamaan haetaan siunaamista, ja kuten Jorma Pohjanpalo, Elina Maaniitty ja Marika Rosenström nostavat esille ruumiit hävitettiin merillä ollessa suoraan mereen. Merillä ollessa ei esimerkiksi johonkin tautiin tai onnettomuuteen menehtynyttä merimiestä rahdattu mukana, jos matka seuraavaan satamaan oli pitkä. Kuitenkin kirkonmiehen ajatuksissa tämä tehtävä kuului hänelle itselleen tai kollegalle, vaikka käytännössä sitä ei ollut helppoa toteuttaa laajamittaisesti. Waltarin ajatuksissa mielestäni välittyy selkeästi samoja piirteitä Maaniityn ”siunattu maa” -ajatuksista, sillä pastorin työ ikään kuin jäi tältä osin täyttämättä, jos ei päässyt haetaan suorittamaan. Kristitty ihminen jäi haetaan kirkkomaahan, mikä taas oli hieman pakanallista varmaan Waltarin silmin katsottuna. Waltari ei edes mainitse teoksissaan merimiesten mereen haetaan, vaan nostaa esiin, kuinka suomalaisia merimiehiä haudattiin ulkomaiden kirkkomaihin. Waltarille vain kuolettavat onnettomuudet esimerkiksi myrskyissä haetasivat merimiehet mereen, vaikka luulisi hänen olleen kuitenkin tietoinen rajallisista mahdollisuuksista kirkkomaahan siunaamisessa.

Laivoilla ollessaan merimiehet jäivät usein paitsi jumalanpalveluksista, mutta myös esimerkiksi joulun viettämisestä juhlallisina menoin.¹⁷⁶ Joitakin jumalanpalveluksia vietettiin laivoilla siitä syystä, että merimiehet eivät ehtineet kiireellisen aikataulunsa vuoksi maihin tai jos merimieslähetyksellä ei ollut vielä sopivia tiloja tapahtumien järjestämiseen maissa.¹⁷⁷ Waltarin mukaan uskovaisimmat merimiehet hän tapasi aina

¹⁷⁴ Maaniitty 2020, 89, 91.

¹⁷⁵ Rosenström 1996, 87.

¹⁷⁶ Waltari 1912, 65, 72.

¹⁷⁷ Latvus 2014, 113.

laivoilla.¹⁷⁸ Tässä kohdin nousee valokeilaan, että laivalla ollessaan merimies oli sääolosuhteiden ja meren aaltojen kuljettamana. Hän ei ollut kotisatamassa eikä vielä määränpäässään. Häneen vaikutti, että hän oli merellä, sään ja miehistön ammattitaidon armoilla. Ehkä hänellä oli muistoissa vielä kotona saamansa opit tai sitten merellä jo kauemmin aikaa viettäneenä hän oli saattanut päätyä myrskyn silmässä rukoilemaan pelastusta tilanteeseensa kuten jo mainitusti¹⁷⁹. Konrad Planman nostaa hänen meriurastaan kertovassa teoksessa *Jungmannina purjelaivalla Amerikkaan: merimiehen seikkailut merellä ja maalla* esille, kuinka myrskyn uhassa ei ehtinyt huolestua, koska silloin oli keskityttävä toimimaan laivan pelastamiseksi. Hänen kertoessa myös toisesta kohtaamastaan myrskystä ilmenee, kuinka Planman ja muut merimiehet kutsuttiin nopeasti lyhyen lepotauon jälkeen takaisin asemiin pitämään huolta laivan pärjäämisestä aallokossa. Hän kuvaa kuinka heillä ei ollut muuta tekemistä kuin pidellä laivan naruista kiinni sen pystyssä pysymiseksi.¹⁸⁰ Silloin oli keskityttävä omiin tehtäviinsä laivalla, vaikka myrskyn uhka saattoi pelottaa. Oli hoidettava täsmällisesti omat tehtävät muiden ja oman turvallisuuden saavuttamiseksi, rukoilla ei ehtinyt kuin ehkä mielessä, jos edes halusivat.

Waltari kuvaa ulkomailla olevien merimiesten tilannetta haastavaksi Lyypekissä, mutta vielä turvattommaksi Hampurissa. Lyypekissä kävijöillä oli kotimaisten laivojen palveluksessa paremmat mahdollisuudet päästä käymään kotona kuin Hampurissa. Hampuriin suomalaiset merimiehet tulivat etupäässä ulkomaisilla laivoilla. Tähän liittyen Waltari tekee eron sen välille, että olivatko miehet kotimaisten vai ulkomaisten laivastojen palveluksessa. Jälkimmäisen tilanne näyttäytyy vielä heikompana kuin kotimaisilla laivoilla kulkeneiden.¹⁸¹ Toisaalta Waltari toteaa vastoin edellä mainittua, että Hampurissa olisi kauppaliikenteen kautta ollut monia suomalaisia laivoja. Lieneekö sitten kyseessä, että suomalaisia laivoja meni Lyypekkiin ja Hampuriin, mutta Lyypekissä merimiehet pysyivät suomalaisilla laivoilla, kun taas Hampurissa suomalaiset merimiehet jättivät kotimaiset laivat siinä toivossa, että saisivat parempaa toimeentuloa ulkomaisten laivojen palveluksessa. Suomalaisilla laivoilla kulkevia suomalaisia merimiehiä Waltari kuvaa useimmiten siivoiksi ja varovaisiksi luonteenlaadultaan merimiehen ammatin tuomien houkutusten osalta, mutta ulkomaiden laivoissa olleet suomalaiset merimiehet

¹⁷⁸ Waltari 1912, 75.

¹⁷⁹ Waltari 1912, 76.

¹⁸⁰ Planman 2019, 25, 47–48.

¹⁸¹ Waltari 1912, 17.

olivat taas turmeltuneita etupäässä saksalaisten ja englantilaisten laivoissa.¹⁸² Edellä mainittuun voinee liittyä mielestäni Waltarin mainitsema, että merimiehet, jotka olivat ulkomaiden laivojen palveluksessa, olivat kenties olleet kauemmin merillä ja nähneet enemmän mitä kaikkea työ voi pitää sisässään.

Rauli Virtanen teoksessaan *Riosta Rotterdamiin: Suomalaisten miesten satamareissuja* nostaa esille, kuinka amerikkalaisissa lehdissä 1900-luvulla kuvattiin suomalaisia merimiehiä yleensä venäjänsuomalaisiksi ”Russian Finn” -nimityksellä. Russian Finn -merimiehet olivat kielitaidottomia ja humalassa raivokkaita, jolloin he vetivät paljon kielteistä huomiota osakseen.¹⁸³ Tietoa ei kuitenkaan ole, että ovatko niin sanotut venäjänsuomalaiset matkustaneet kotimaisten vai ulkomaisten laivojen mukana, eikä nimitys esiinny Waltarin teoksissa. Nimitystä voidaan mielestäni kuitenkin pitää osoituksena suomalaisten merimiesten levinneisyydestä maailmalle. Toisaalta ulkomaisilla laivoilla palkat olivat parempia kuin kotimaisilla¹⁸⁴ niin niille oli taloudellisesti kannattavaa hakeutua¹⁸⁵, mutta muilta osin sosiaaliset olosuhteet saattoivat kärsiä. Pirita Frigren kirjoittaa artikkelissaan, kuinka merihistorioitsija Yrjö Kaukiainen mainitsee suomalaisten merimiesten olleen merenkulussa halpatyömaa, sillä suomalaisten palkat olivat Euroopan tasoon nähden matalat.¹⁸⁶ Suurien merenkulkumaiden laivoille pyrki pienemmistä maista merimiehiä, joita pidettiin halpatyövoimana.¹⁸⁷

Satamassa toiselle laivalle töihin hakeutumista ja jo olemassa olevan laivapaikan jättämistä esimerkiksi paremman palkan perässä kutsuttiin karkaamiseksi, ja Rauli Virtanen mainitsee suomalaisten harrastaneen sitä ahkerasti.¹⁸⁸ Frigren huomauttaa karkaamisen olleen merkittävä väylä ulkomaiden laivoille 1800-luvun jälkipuolelle asti. Vuonna 1873 säädetty merilaki antoi merimiehille mahdollisuuden sanoutua irti laivapaikastaan kahden vuoden palveluksen jälkeen, mikä tarkoitti, että jatkossa ei välttämättä ollut pakollista karata halutessaan töihin ulkomaiseen laivaan.¹⁸⁹ Merimies oli työvelvollinen tästä lähtien ainakin kaksi vuotta yhtä laivaa kohtaan kerralla.¹⁹⁰ Hoffman

¹⁸² Merimiehen Ystävä N:o 10, 152, 1901. (Waltari).

¹⁸³ Virtanen 2018, 80.

¹⁸⁴ Merimiehen Ystävä N:o 10, 152–153, 1901. (Waltari).

¹⁸⁵ Frigren 2016, 113.

¹⁸⁶ Frigren 2016, 105.

¹⁸⁷ Frigren 2019, 167.

¹⁸⁸ Virtanen 2018, 43.

¹⁸⁹ Frigren 2016, 113.

¹⁹⁰ Planman 2019, 22.

mainitsee, että vuoden 1873 merilain mukaan merimiehet oli velvoitettu palaamaan suomalaisen laivan mukana kotimaan satamaan, mutta silloin laivan paluuta odotellessa oli nuorten merimiesten mahdotonta edetä urallaan. Tällöin houkuttelevampi vaihtoehto oli karata laivasta ulkomaan satamassa.¹⁹¹ Oma aikarajaukseni 1900–1920-luvut työssäni tulee tässä kohdin valokeilaan, samoin kuin Frigrenin huomio merilaista. Tutkiessani Waltarin teoksia en ole huomannut paljoa puhetta laivoilta karkaamisesta kuin vain asian mainitsemisen tasolla¹⁹², eli sitä on jonkin verran Waltarin aikana tapahtunut. En koe kuitenkaan oleelliseksi käsitellä sitä enempää, olettaen sen olevan enemmän 1800-lukua koskeva asia, koska Waltari ei sitä laajemmin käsittele, jolloin on vaikea saavuttaa Waltarin näkemys asiasta.

Lyypekkiin tulevat suomalaiset merimiehet olivat yleensä todella nuoria ja kokemattomia merimiehen alkujia, jotka purjehtivat suomalaisilla laivoilla ja heillä oli merimiehen ura vasta muotoutumassa. Heidän keskuudessaan tehtävää työtä Waltari kuvaa helpommaksi kuin sellaisten suomalaisten merimiesten, jotka olivat jo useamman vuoden viettäneet merillä. Nämä suurien satamakaupunkien sykkeestä paatuneina löydettävät ja vieraiden maiden syvän veden laivoilla seilanneet merimiehet¹⁹³ olivat jo kokeneet maailman kovuuden. Sen vuoksi Waltarin mielestä oli tärkeää kiinnittää tarpeeksi huomiota näihin Lyypekkiin saapuviin meripoikiin, etteivät joutuisi maailman viettelemiksi niin kuin merimiehille voi käydä. Meripojista kasvaa tuleva merimiespolvi ja heidän tulevaisuuden kehityksestään oli riippuvainen merimieslähetyksen tärkein tehtävä, joka oli Waltarin näkemyksen mukaan uusien nuorten merimiesten voittaminen kristinuskolle.¹⁹⁴ Waltarin mukaan Merimieslähetyksen toiminta oli etsivää, pelastavaa ja varjelevaa kristillistä rakkauden työtä.¹⁹⁵ Tarkoituksena oli mielestäni kiinnittää erityistä huomiota näihin nuoriin meripoikiin ennaltaehkäisevästi, sillä heidän tulevaisuutensa näyttäisi kuinka Merimieslähetyksen onnistui ohjaavassa tehtävässään. Tuli estää meripoikien muuttuminen Waltarin mainitsemiksi ”paatuneiksi merimiehiksi” ja samalla estää heidän erkaantumisensa seurakunnan yhteydestä eli harjoittaa toimintaa, minkä vuoksi Merimieslähetyksen perustettiin. Waltarin mukaan Merimieslähetyksen etsii merimiehiä, yrittää auttaa heitä ongelmissaan pelastavasti ja varjella, että jatkaisivat

¹⁹¹ Hoffman 1974, 43.

¹⁹² Waltari 1912, 62.

¹⁹³ Merimiehen Ystävä N:o 12, 184, 1904. (Waltari).

¹⁹⁴ Merimiehen Ystävä N:o 12, 184, 1904. (Waltari).

¹⁹⁵ Waltari 1916, 5.

elämäänsä Merimieslähetykseuran arvojen mukaisesti pysyen poissa satamakaupunkien ongelmista.

Lempiäinen ilmaisee Merimieslähetykseuran tehtävien jakautuneen kolmeen eli julistukseen, sielunhoitoon ja palveluun, eikä näitä pystytä erottamaan tarkemmin, sillä kaikkia osia tarvitaan samaan aikaan työssä. Sosiaalisen työn tavoitteena oli saada merimiehistä ”kunnon kansalaisia” tai heidän pitämisenä sellaisina. Työllä nähtiin olevan myönteisiä vaikutuksia merimiesten perheitä ja jopa koko yhteiskuntaa kohtaan.¹⁹⁶ Julistuksella siis ohjattiin merimiehiä toimimaan toivotulla tavalla, sielunhoito liittyi uskonnolliseen puoleen ja palveluilla toimittiin merimiesten avustamiseksi. Kansanaho nimittää Merimieslähetykseuran kolmea tehtävää varjelevaksi, ohjaavaksi ja herättäväksi. Varjelevalla toiminnalla turvataan jokaiselle mahdollisuus elää siveellisesti, ohjaavalla toiminnalla viedään merimiehiä hyvien harrasteiden pariin ja muistutetaan velvollisuuksista elämässä itseä ja läheisiä kohtaan. Herättävällä toiminnalla julistetaan evankeliumia ja ylläpidetään lähetyksen varsinaista tehtävää eli uskonasioita. Kansanhon mukaan Merimieslähetyksen tehtävä oli uskonnollinen, eettinen ja sosiaalinen, ja lopulta ne kaikki limittyvät yhteen.¹⁹⁷ Toisaalta Kirvesniemi ja Mäenpää nostavat esille, kuinka merille lähtö oli nuorille miehille eräänlainen miehuuskoe, jolla poika erotettiin kodistaan ja hänestä kasvatettiin ”kunnon mies”. Laivaelämä opetti merimiehelle muun muassa fyysisyyttä, täsmällisyyttä, tunteiden hallintaa ja sopeutumista hierarkkisen järjestyksen kunnioittamiseen.¹⁹⁸ Kaikkien päämääränä näyttäisi mielestäni olevan nuorten miesten kouluttaminen, mutta eri tavoin.

Laivassa opittiin ammattitaitoa ja kasvamista osaksi yhteiskuntaa, kun taas Merimieslähetykseura pastoreineen Waltarin mukaan pyrki vaikuttamaan nuorten miesten moraaliin ja sitä kautta käyttäytymään sivistyneesti. Waltari mainitsee Merimieslähetykseuran tehtävänä olleen työvoiman säilyttäminen kotimaalle, koska ilman Merimieslähetykseuran työtä voisi osa merimiehistä jäädä ja unohtua loppuelämäkseen ulkomaille, ja samalla katkeaisi merimiehen siteet lopullisesti kotimaahan, mikä taas vaikuttaisi taloudellisesti työvoiman vähenemisenä.¹⁹⁹ Merimieslähetykseuran työntekijän Lauri Ingmanin mukaan Merimieslähetykseuran kahtena päätehtävänä oli pitää huolta merimiesten hengellisistä tarpeista ja pitää yllä

¹⁹⁶ Lempiäinen 2000, 241.

¹⁹⁷ Kansanaho 1975, 4–5.

¹⁹⁸ Kirvesniemi & Mäenpää 2016, 152.

¹⁹⁹ Waltari 1918, 25.

merimiesten yhteyttä kotimaahan. Merimiehiä ikään kuin pidettiin merimieslähetyksen kautta säilössä siltä varalta, jos tulisivat takaisin kotimaahan. Merimieslähetyksen työntekijät yrittivät etsiä uskonasioista etäänntyneitä merimiehiä ja kutsua heitä takaisin seurakuntaelämään.²⁰⁰ Yhtä lailla Laika Nevalainen nostaa merimieskotien perustamisen olleen suunta keskittää merimiesten huomio perhettä ja kotimaata koskeviin kysymyksiin, jättäen paheet ja nautinnot omaan arvoonsa. Tämä taas oli kansantaloudellinen tekijä, sillä merimiehen tuhlatessa rahansa kapakoihin ja prostituutioon, jäi kotimaa Suomi hyötymättä merimiesten ansioista. Kansantalous ja merimiesten perheet kärsivät merimiehen työn antien jäädessä ulkomaille.²⁰¹ Waltarin kuvataan kutsuneen rahojen tallettamista ja lähettämistä kansantaloudelliseksi toiminnaksi ja rahanpelastustyöksi.²⁰² Kotimaan korostamisella näyttäisi olleen kansantaloudellinen puoli, mihin myös Waltari kiinnittää huomionsa, eikä välttämättä niinkään suoranaisesti kansallismielinen näkökulma. Kansallismielinen näkökulma Waltarin ajatuksissa näyttäytyy hänen ollessaan pastori, koska pastorina ollessa usein koti, uskonto ja isänmaa olivat kantavat teemat. Pastoreiden oletetaan kannattaneen aikakaudelle tyypillisesti 1900-luvun alussa fennomaanien mukaisesti kansallismielistä ajattelua, joten tätä kautta Waltarissa saattaa olla havaittavissa kansallismielisyyttä. Oman tulkintani mukaisesti kuitenkin Waltarilla keskiössä oli myös ymmärrys merityön kansainvälisestä luonteesta, ja sen vaikutuksesta Suomen talouteen.

Merimiehen työaika ja lepoaika laivoissa oli tarkoin määriteltyjä. Suomen Merimieslähetykseura tahtoi laivakirjastojen avulla antaa merimiehille tilaisuuden käyttää lepoaikansa lukeakseen ”jalostavaa” lukemistoa. Kirjan parissa vietetty aika oli Waltarin mukaan merimiehelle paljon parempi kuin toiset mahdolliset ajanvietteet^{203, 204}. Kotimaan kansalaisten keskuudessa tulisi Waltarin mukaan kiitollisuuden kautta herätä ”rakkautta” merimiehiä ja heidän asiaansa kohtaan, sillä he kuljettivat kaikkia tarvikkeita, joita tarvitaan vieraista maista. Merimiehet olivat välittäjinä ja yhdyssiteinä maiden välillä.²⁰⁵ Toisaalta Kari Latvus kirjoittaa, että suomalaiset olisivat tiedostaneet merimiesten työn arvon Suomen taloudessa ja yhteiskunnallisessa kehityksessä, sillä Suomi oli merkittävä metsäteollisuudessa, ja yhtä lailla riippuvainen laivoilla Suomeen

²⁰⁰ Ingman 1925, 14–15.

²⁰¹ Nevalainen 2019, 223.

²⁰² Kansanaho 1983, 152.

²⁰³ Näistä lisää alaluvussa 2.2.

²⁰⁴ Merimiehen Ystävä N:o 4, 59, 1915. (Waltari).

²⁰⁵ Waltari 1907, 21.

tuoduista tuotteista.²⁰⁶ Waltari käsittelee teoksissaan kauppamerenkulun merimiehiä, vaikka ei sitä suoranaisesti ilmaise. Hän nostaa esille, että suomalaisten tulisi olla kiitollisia merimiesten tekemälle työlle tarvikkeiden välittäjinä. Yhteiskunnalliselta asemalta ajateltuna merimiesten tekemä työ 1900-luvun alun vuosikymmeninä näyttäytyy tämän tavarankuljettamisen osalta merkittävänä. Waltari ei kuitenkaan hahmotellut paljoa enempää tätä puolta tarkastelemisani teoksissa, mutta tämä on tärkeä ottaa huomioon puhuttaessa merimiesten asemasta.

Merimiehet kärsivät myös erilaisista sairauksista. Osa niistä liittyi vahvasti ammatinharjoittamisen olosuhteisiin. Usea merimies saattoi saada keuhkotaudin.²⁰⁷ Elina Maaniitty huomauttaa miten laivassa merimies joutui kokemaan laivaolosuhteiden kosteutta ja laivan liikkeitä saattoivat pahentaa sairaspahoinvointia.²⁰⁸ Kosteat olosuhteet kylmyyden kanssa aiheuttivat keuhkokuumetta. Waltarin mukaan olosuhteet koettelivat merimiehiä. Talvisin kylmyys uhkasi merimiesten toimintakykyä. Työt oli kuitenkin tehtävä, vaikka jäätävä kylmyys kehossa tuntuisi ja vaatteet olisivat kohmeessa. Kädet ja jalat saattoivat paleltua vaateuksesta huolimatta ja kuolema uhata. Merimies ei löytänyt laivalla mistään lämpöä ja suojaa, kun höyrylaivoilla ahtaat ”komerot” olivat seiniltään kosteita. Kamiinasta huolimatta pakkanen seurasi sisätiloihin, jolloin pakkanen jäähdytti kosteat seinät tehden kamiinan lämmön vaikutuksen olemattomaksi.²⁰⁹ Merikirjailija Erkki Riimala kuvaa merimiesten kuukausia kestäneiden merimatkojen olosuhteita kurjiksi ja kärsimystä täynnä oleviksi. Ruoat ja juomavesi saattoivat pilaantua, eikä majoitustiloissa voinut pysyä lämpimänä niiden ollessa kosteita. Tulehdukset ja sairaudet olivat merimiesten kiusana.²¹⁰

Toisaalta Konrad Planman kuvaa vanhana merimiehenä, että ahtaat tilat hyteissä olivat siitä hyvät, että siellä pysyi aloillaan, vaikka oli myrskysää. Laivaa hän kuvasi ”jäämöhkäleeksi” kun vesi jäätyni myrskyssä ja kylmässä laivaan kiinni. Planmanin mukaan kaikkien tuli kärsiä samoista asioista merillä, vaikka kuinka hyvästä kodista olisi lähtenyt.²¹¹ Eli myrskyävillä aalloilla pystyi pysyä sijoillaan, eikä siten ollut vaarassa loukkaantua esimerkiksi kaatuessa. Eikä myrsky kysynyt oliko merimies lähtöisin

²⁰⁶ Latvus 2014, 36.

²⁰⁷ Merimiehen Ystävä N:o 9, 132, 1902. (Waltari).

²⁰⁸ Maaniitty 2020, 89.

²⁰⁹ Merimiehen Ystävä N:o 4, 57–58, 1909. (Waltari).

²¹⁰ Riimala 1995, 14.

²¹¹ Planman 2019, 22, 28.

minkälaisista oloista. Waltarin mukaan myrskysään ja pakkasen myötä meren laineet muuttuivat jäiseksi hyhmäksi, mikä takertui laivan jokaiseen kohtaan ja upotti jäisellä painollaan laivan miehistöineen meren syvyyteen. Merimiehet taistelivat asemissaan ja tehtävissään laivoilla loppuun asti, mutta kuolema saattoi heidät korjata riippuen esimerkiksi sääolosuhteista. Voimat saattoivat raueta ja ruoat loppua meren aalloilla.²¹² Waltarin huomiot merimiesten huonoista olosuhteista laivoilla voi kertoa siitä, että merimiespastorina hänen oli parempi kuvata heidän olojaan kielteisemmin kuin neutraalimmin. Planmanille merimiesten olosuhteet olivat arkipäivää, ja niissä oli yritettävä selviytyä. Ensikertalaiselle kylmyys ja myrskyt saattoivat olla yllättäviä, mutta kokeneemmalle merimiehelle arkea. Huomioitavaa on myös, että Waltari käsittelee pohjoisten merien olosuhteita, jolloin kylmyys ja kosteus olivat enemmän läsnä merimiehen elämässä kuin etelämpänä.

1.3. Kotimaassa Suomessa

Suomen Merimieslähetykseuran työ ja toiminta kotimaassa jakautui pääsääntöisesti kahteen tehtävään. Toinen oli työ kotimaisissa satamissa merimiesten hyväksi. Toisena lähetykseuran päätehtävänä oli yrittää herättää kotimaassa mahdollisimman paljon harrastuneisuutta lähetystä kohtaan²¹³ eli levittää tietoisuutta merimiesten asemasta ja keskittää huomiota kotimaassa merimiesten olosuhteisiin.

Waltarin työpestin alkamisen aikaan Suomen Merimieslähetykseurassa ei kotimaassa tunnettu merimiesten asioita niin hyvin kuin merimiespastori olisi saattanut toivoa. Waltari matkusteli Suomessa esittämässä lähetyksiasiaa muutamissa kotimaan seurakunnissa.²¹⁴ Merimieslähetykseuran alkuaikoina sen asiaa ei tunnettu hyvin kotimaassa, ja Merimieslähetykseuran asian tietoisuuden levittämisessä tärkeäksi havaittiin lähetykseuran työntekijöiden vierailut seurakunnissa asiasta kertomassa. Myös niillä seuduilla, joilta oli lähtenyt maailmalle useita merimiehiä, ei oltu tietoisia merimiehiä varten perustetun lähetyksen työstä.²¹⁵ Matkasaarnaajan työtä Toivo Waltari harjoitti etupäässä keväisin ja kesäisin ollessaan käymässä Suomessa, ja matkareitti ulottui laajalle Suomea, etupäässä kuitenkin rantapitäjiin.²¹⁶ Vuonna 1906 palatessaan

²¹² Merimiehen Ystävä N:o 12, 5, 1909. (Waltari).

²¹³ Merimiehen Ystävä N:o 8–9, 121, 1917. (Waltari).

²¹⁴ Waltari 1912, 30–31.

²¹⁵ Lempiäinen 2000, 274.

²¹⁶ Merimiehen Ystävä N:o 5, 75, 1904 (Tietoja ja ilmoituksia, yleisesitys lehdessä, ei mainittu tekijää); Merimiehen Ystävä N:o 5, 74, 1905. (Tietoja ja ilmoituksia, yleisesitys lehdessä, ei mainittu tekijää).

Suomeen Waltari aloitti toimensa vakituisemmin matka-asiamiehenä.²¹⁷ Kotimaassa tehtiin saarnamatkoja, jotta saataisiin seurakunnissa herätettyä lähetysharrastusta. Samalla kerättiin varoja lähetyseuran työhön²¹⁸ merimiesten olojen parantamiseksi. Saarnamatkojen yleistyessä kotimaassa, havaitsi Waltari, kuinka lähetyksen harrastuneisuus vahvistui seurakunnissa, vaikka jopa merenrantakaupungeissa oli paikoitellen nähtävissä välinpitämättömyyttä merimieslähetyksen asiaa kohtaan.²¹⁹ Suositeltavaa olisi ollut myös järjestää merimieslähetystä esitteleviä tapahtumia maaseuduilla, jotta lähetysharrastus leviäisi laajemmin²²⁰ muualle kuin vain rannikkokaupunkeihin. *Merimiehen Ystävässä* kuvataan, kuinka Waltari oli suuresti edistänyt merimieslähetyksen näkyvyyttä ja tunnettavuutta koko Suomessa ja saanut sille suuren joukon uskollisia ystäviä kannattajaksi.²²¹ Erkki Kansanahon mukaan suomalaiset oppivat ymmärtämään merimiesten ammatin merkityksen 1900-luvun tuntumassa. Silloin merityön tärkeys selitettiin ammatin merkityksellä Suomen taloudelliseen toimeentuloon.²²²

Toimiessaan matkasaarnaajana Waltari ihmetteli, miten sellaisissa seurakunnissa kuten esimerkiksi Munsalassa, Jepualla, Vöyrissä, Maksamaalla ja Koivulahdella merimieslähetysharrastus oli pientä. Kyseisistä seurakunnista oli kuitenkin lähtenyt paljon siirtolaisia maailmalle, jolloin Waltari uskoi, että kyseisissä paikoissa olisi harrastettu enemmän lähetyksen asiaa. Siirtolaisuus niistä muualle oli suurta. Waltarin mielestä näissä seurakunnissa merimieslähetyksen työn olisi pitänyt olla erityisesti lähellä sydäntä, koska sitä tehtiin heidän läheistensä hyväksi maailmalla. Kuitenkin Waltari teki sen huomion matkoillaan kotimaassa, että niissä paikoissa, joissa pappi oli myötämielinen ja ymmärtäväinen merimieslähetyksen asiaa kohtaan, niin muu seurakunta oli myös.²²³ Merimieslähetyksen tunnettavuuden kohottua kotimaan matkasaarujen kautta nousi myös mahdollinen kysyntä Suomen Merimieslähetyseuran aikakauslehdille *Merimiehen Ystäväille* ja sen ruotsinkieliselle vastikkeelle *Sjömansvännen:lle*. Waltarin mukaan kyseisille lehdille voisi löytyä potentiaalisia lukijoita, kun vain tietoa lähetyksen toiminnasta saataisi levitettyä laajemmalle Suomessa.²²⁴ Samalla nousisi ihmisten

²¹⁷ Merimiehen Ystävä N:o 7, 113, 1906. (Tietoja ja ilmoituksia, yleisesitys lehdessä, ei mainittu tekijää).

²¹⁸ Merimiehen Ystävä N:o 6 & 7, 111, 1908. (Renvall).

²¹⁹ Merimiehen Ystävä N:o 10, 159, 1909. (Waltari).

²²⁰ Merimiehen Ystävä N:o 2, 31, 1911. (Tietoja ja kuulumisia, yleisesitys lehdessä, ei mainittu tekijää).

²²¹ Merimiehen Ystävä N:o 3, 38, 1926. (Rovasti S. W. Roos).

²²² Kansanaho 1975, 3.

²²³ Merimiehen Ystävä N:o 8, 127–128, 1906. (Waltari).

²²⁴ Merimiehen Ystävä N:o 4 & 5, 84, 1907. (Waltari).

tietoisuuteen myös kotimaassa enemmän, minkälaiset asiat liittyvät merimieslähetykseen. Ongelmana saattoi olla, ettei Merimieslähetyksestä vielä tuolloin kirjoitettu paljoa lehdistössä, jolloin seura ei saanut vielä suurempaa tunnettavuutta.

Waltarin palattua kotimaahan vuonna 1906 alkoi myös hänen varsinainen kirjallinen työnsä Suomen merimieslähetyksen toiminnassa. Hän kirjoitti useita teoksia, jotka käsittelevät merimiesten kiusauksia ja vaaroja vieraiden maiden satamissa, minkälaista merimieslähetyksen työ oli merimiesten keskuudessa ja kuinka tämä työ tuotti siunausta. Näiden kirjasten kautta toivottiin kotimaassa olevien lähetyksen ystävien perehtyvän siihen, minkälaista merimieslähetyksen toiminta oli ja samalla heidän levittävän sanaa näistä kirjasista, jotta yhä useammat tahot tutustuisivat merimieslähetykseen.²²⁵ Kotimaassa näin ollen yritettiin nostaa tietoisuutta siitä mitä merimieslähetykselle tekee, ja keiden parissa se toimii. Merimiesten asiat eivät olleet vielä niin tiedostettuja kotimaassa.

Merimiehet lähtivät Waltarin mukaan kotimaasta etsiäkseen jotain parempaa. Samalla he saattoivat jättää taaksensa kotimaahan mahdollisesti hyvän aseman, jonkin toisen alan työpaikan kotimaassa etsiäkseen ulkomailta jotain vielä parempaa. Waltari kuvaa tämän tapahtuneen usein kevytmielisesti ja tarkemmin ajattelematta mahdollisia seurauksia²²⁶, hetken mielijohteesta. Jotkut merimiehistä pitivät parempana vaihtoehtona merille lähtemistä merimiehen ammattiin kuin koulunpenkillä istumista.²²⁷ Eräs merimies oli Waltarin mukaan päättänyt karata merille kuultuaan, kuinka siellä maailmalla olisi vapaata, ei tarvitsisi kumartaa kenellekään ja rahaa tienaisi pienellä vaivalla helposti. Hän jätti köyhän ja uskovaisen kotinsa taaksensa ja lähti maailmalle, vasten hänen vanhempiensa tahtoaan.²²⁸ Kuitenkin Waltarin mukaan monet näistä, jotka ulkomaille suurempia ajattelematta lähtivät, joutuivat katumaan päätöstään. Ilman vanhempien hellää huolenpitoa ja sitä paeten, ilman tukea ja ohjausta²²⁹, oli meripoika jäänyt yksin.

Waltarin mukaan suomalaiset merimiehet eivät yleensä lähteneet merimieheksi rakkaudesta kotimaahan. Tällä Waltari tarkoittaa sitä, että päämääränä ei ollut halu palvella kotimaata ja toimittaa tarvikkeita kotimaan käyttöön. Merimieheksi ryhdyttiin enemmän meren ihmeellisen vetovoiman houkuttelemana. Vaaralliseen ammattiin miehiä veti puoleensa halu nähdä maailmaa, sukuperintönä saadut muistot merimiehen

²²⁵ Merimiehen Ystävä N:o 6, 102, 1907. (Renvall).

²²⁶ Merimiehen Ystävä N:o 4, 51, 1902. (Waltari).

²²⁷ Merimiehen Ystävä N:o 9, 134, 1903. (Waltari).

²²⁸ Merimiehen Ystävä N:o 9, 132, 1902. (Waltari).

²²⁹ Merimiehen Ystävä N:o 4, 51–52, 1902. (Waltari).

ammattista tai esimerkiksi kotimaassa epäonnistunut uravalinta.²³⁰ Marika Rosenström nostaa esille, että merimiehen ammattiin johti myös halu paeta jotain kuten esimerkiksi asepalvelusta. Toisaalta hän huomauttaa, että nuoret miehet, joiden isät olivat jo aikoinaan itse merimiehiä eivät aina tukeneet poikiensa merille lähtöä, sillä isät tiesivät merityön vaatimukset. Rosenströmin teoksessa nousee esille lopulta merimiehillä olleen etupäässä merimiehen työura ainoa vaihtoehto, mutta merimiesten joukkoon mahtui myös henkilöitä, jotka halusivat kokea maailmaa.²³¹

Ojala et al. nostavat artikkelissaan esille, että 1900-luvun alussa merenkulkuun muodostui linjaliikenne. Sen myötä laivamatkoista tuli säännöllisempiä ja myös vanhemmat perheelliset miehet pystyivät tekemään töitä, työsuhteiden ollessa vakaampia. Merimiesammattista tuli ikään kuin yksi ammatti muiden tavallisten ammattien joukossa, ja samalla höyryalusten mukana merimiehet kuuluivat tiiviimmin työväenluokkaan. Purjelaivakausi tarjosi työmahdollisuuden laivoilla nuorille miehille, jollaisia ei ollut maissa. Nuoret miehet tulivat työmarkkinoille purjelaivojen kautta, mutta harvoin jäivät laivoille töihin loppuelämäkseen.²³² Marjatta Nieminen näkee merimiehen ammatin 1900-luvun alussa ikään kuin pakonsanelemana eikä merimiesten omana kutsumuksena, koska muita mahdollisia työpaikkoja ei niinkään ollut. Laivaliikenne tarvitsi työvoimaa tavara- ja matkustajaliikenteen kasvun myötä. Nieminen mainitsee myös, että merimiesammattin periytyminen oli yleisempää rannikkoseuduilla.²³³ Suomessa purjelaivakauden viimeisiä hetkiä elettiin 1920–1930-luvuilla. Teknologian muutos purjeesta höyrylaivoihin toi muutoksia merimiesten työolosuhteisiin. Konealuksissa työolosuhteet paranivat, ja höyrylaivoilla matkat säännöllistyivät ja alkoivat kulkea aikataulujen mukaisesti. Tiina Kirvesniemi ja Sari Mäenpää mainitsevat merimiesten olosuhteiden muutokseen vaikuttaneen 1920-luvulla merimiesten ammattiliitto ”Merimiesten ja Lämmittäjien Unionin” kohentunut asema.²³⁴ Ojala et al. näyttää pitävän merimiesammattia nuorille miehille ponnahduslautana työelämään, Nieminen lähes ainoana mahdollisuutena työhön ja Waltari taas eräänlaisena vaihtoehtona muiden ammattien joukossa, johon nuoret miehet tarttuivat erinäisistä syistä. Näkisin itse sen näiden kaikkien yhdistelmänä, työvoimaa vaativa ammatti, joka työllistää ja samalla saa

²³⁰ Waltari 1907, 22.

²³¹ Rosenström 1996, 39–40.

²³² Ojala et al. 2016, 37–40.

²³³ Nieminen 2003, 36–38.

²³⁴ Kirvesniemi & Mäenpää 2016, 139.

nähdä omin silmin mitä merimiesammattista kerrotut tarinat pitivät sisällään. Rationaalisin ammatinvalinta lienee Ojalan et alin., Niemisen ja Rosenströmin mainitsemana meren tarjoamat työmahdollisuudet mitä maissa ei ollut saatavana, mutta kipinä merimiesromantiikan²³⁵ henkeen lähteä seikkailemaan maailman merillä ei ole poissuljettua. Jorma Pohjanpalo nostaa esille, ettei tällaisesta merimiesromantiikasta kannattaisi edes puhua, tai ainakin merimiehet sen omasta kokemuksestaan tiesivät. Pienistä palkoista, ahtaista ja puutteellisista laivaolosuhteista ei hänen mielestään ole syytä luoda ihannoivaa kuvaa merimiehen ammatista purjelaivakaudella.²³⁶

Erkki Kansanaho nostaa esille, että purjelaivojen vaihtuessa höyrylaivoihin lisääntyi merimiesten työvoiman tarve. Siirtyminen höyryvoimaan ja merimiesten määrän nousu toi mukanaan sosiaalisia ongelmia. Suomalaisilla laivoilla merimiesten palkat olivat pienet ja olosuhteet laivoilla olivat heikot. Tämän vuoksi usea merimies päätti yrittää saada töitä toisesta laivasta kohentaakseen tilannettaan. Osa merimiehistä jäi tällöin pidemmäksi aikaa maihin, ja saattoi ajautua erilaisiin vaaroihin. Merimieslähetyseuran ja sen pastorien toiminta tulisi Kansanahon mukaan nähdä näitä edellä mainitsemani asioita vasten.²³⁷ Historiantutkija Timo Soukolan mukaan Suomessa höyryvoimaan siirtyminen kesti aikansa laivanvarustajilla, ja merimiesten työvoiman kysyntä alkoi vähentyä Suomessa.²³⁸ Rosenström alleviivaa 1920-luvulla Suomessa olleen työttömyyttä, jolloin merimiesten tuli olla erittäin aktiivisia yrittäessään löytää laivapaikkaa.²³⁹ Tämän vuoksi merimiehiä saattoi olla liikaa tarjolla kotimaassa, kun työpaikat vähenivät ja he saattoivat suunnata enenevässä määrin töihin sellaisten maiden aluksille, joilla oli lähtenyt paremmin käyntiin höyryvoimaan siirtyminen. Aikarajauksessani 1900-luvun alusta 1920-luvun loppuun voisi ajatella Suomen mittapuulla purjelaivakauden olevan suuremmassa roolissa aina 1920-luvulle. Toisaalta merimiehiä tarvittiin aikoinaan purjelaivoissa juuri ennalta määrätty määrä, jotta laivamatka onnistuisi. Ajatellen Kansanahon mainitsemaa merimiesten lukumäärän nousua höyryalusten voittokulun alettua, voisi se mielestäni olla osasyllinen sosiaalisiin ongelmiin. Merimiehistä saattoi olla toisinaan liian suuri tarjonta, jolloin kaikille ei

²³⁵ Kirvesniemi & Mäenpää 2016, 147–148. Merimiesromantiikalla tarkoitetaan etupäässä purjelaivakauden ihannoitua. Kun tiedostettiin syvänmeren purjelaivojen katoavan maailmasta kokonaan, niitä alettiin pitää hohdokkaina.

²³⁶ Pohjanpalo 1975, 7.

²³⁷ Kansanaho 1975, 3.

²³⁸ Soukola 2003, 14.

²³⁹ Rosenström 1996, 41–42.

riittänyt töitä. Tai kuten Waltari nosti esille aikojen eroja, esimerkiksi pula-aikaa, aina ei ollut töitä tarjolla merimiehille. Pentti Lempiäisen mukaan Suomen Merimieslähetykseuran työ oli merimiesten keskuudessa laajemmin tarvittua kuin aiemmin, koska Suomen meriliikenteessä tapahtui 1900-luvun alussa muutoksia. Suomen meriliikenteen muutoksia olivat esimerkiksi Suomen itsenäistymisen jälkeinen laivojen siirtäminen oman lipun alaisuuteen ja höyrylaivojen alkava hallinta säännöllisten linjaliikenteiden kautta. Merimiesten työ- ja elinolosuhteet muuttuivat. Yhteydet laajenivat itsenäistymisen myötä uusille reiteille, kuten Lempiäisen mainitsemille Välimerelle ja Etelä-Amerikkaan²⁴⁰, jolloin lisääntyneillä uusilla reiteillä myös työmäärä merimiesten sosiaalisten ja hengellisten tarpeiden hoitamisessa kasvoi. Työmäärä lisääntyi linjareittien laajennettua ja samalla merimiesten ammattikunnan kasvaessa määrällisesti. Sinänsä hyväntekeväisyysyhdistyksenä Suomen Merimieslähetykseura ei ollut pakotettu laajentamaan työtään tai ylipäätään sitä tekemään merimiesten hyväksi.

Ulkomailla Waltari oli uransa aikana tavannut kuitenkin monta, jotka olivat jättäneet taaksensa kotimaahan hyvät elämänot. Tuottava työ kotimaassa oli vaihtunut maailmalle lähtemiseen, etsimään jotain parempaa paikkaa elämäänsä. Monet sellaiset merimiehet, jotka olivat ulkomaille parempaa lähteneet etsimään, saivat huomata vanhempien huolenpidon ja turvallisuuden tunteen jättämisen virheeksi. Waltarin kuvaamana eräs konttoristi Suomesta päätti hylätä oman vanhan työpaikkansa, jossa sai palkkaa 200 markkaa kuukaudessa. Tämä palkka ei konttoristia tyydyttänyt, vaan hän halusi lähteä maailmalle himosta löytää jotain parempaa. Hän mönsträytyi merimieheksi, mutta osoittautui kykenemättömäksi toimimaan merimiehen ammatissa, koska ei ollut tottunut sellaiseen työhön. Kykenemättömyytensä tähden hoitamaan työaskareitaan hänet mönsträttiin pakolla takaisin maihin Hampurissa. Hänellä ei ollut paikkaa, minne mennä, vaan päätyi kulkemaan kaupungin katuja. Waltari toteaa, että jollei hän olisi kohdannut kyseessä olevaa ex-konttoristia, olisi tälle voinut käydä vieraassa maassa heikosti. Lopulta merimiespastori konsulin avulla sai lähetettyä merimiehen ammattia yrittäneen turvallisesti takaisin Suomeen. Oman onnensa nojassa merimiehelle olisi voinut käydä paljon heikommin. Leikkiä ei ole merimiehen ammatti Waltarin silmin katsottuna, eikä kenenkään, jolla oli jo kotimaassa hyvät olot ja toimeentulo tulisi yrittää hankkiutua merimieheksi.²⁴¹ Vaikuttaa Waltarin mukaan siltä, että merimiehen ammatti oli erityisen

²⁴⁰ Lempiäinen 2000, 30.

²⁴¹ Merimiehen Ystävä N:o 4, 52, 1902 (Waltari); Waltari 1912, 53–55.

altis epävarmuustekijöille. Toisaalta Ojala et al. mainitsee 1900-luvun linjaliikenteen tehneen merimiehen ammatista säännöllisempää, kun oli tietyt ennalta määrätyt reitit mitä laiva kulki.²⁴² Kuitenkin Waltarin kuvaileman mukaan mielestäni vaikuttaa siltä, että jos ei ollut tietoa saako ulkomailla paikan laivasta tai tässä tapauksessa onko edes kykenevä suoriutumaan ammattiin kuuluvista tehtävistä, oli merimiehen toimi hankalaa. Nämä ajatukset ovat hieman ristiriitaiset, mutta ajattelisin, että tässä nousee esille, kuinka Waltari oli merimieslähetyksen työntekijänä mukana hahmottelemassaan asiassa, valmis kuvailemaan merimiesten tilaa mahdollisesti hieman liioittelevasti, kun taas nykypäivän tutkijat riippuen tutkimusnäkökulmasta ovat etäämmällä asiaan nähden.

Waltari yritti *Merimiehen Ystävässä* nostaa esille kotimaassa olevien omaisten tai potentiaalisten tulevaisuuden merimiesten omaisten mahdollisuutta auttaa merimieslähetystä toimimaan merimiesten avustamiseksi. Kysyen, eikö olisi lohdullisempaa omaisille, että ulkomailla olisi taho, joka auttaisi ja muistuttaisi merimiehiä kristillisestä elämästä ja varoittaisi satamien kiusauksista.²⁴³ Waltarin mukaan kotimaassa merimiesten omaiset kaipasivat läheisiään ja pelkäsivät myrskyjen aikaan läheistensä puolesta. Rukoillen he toivoivat läheisilleen merimiehen ammatissa turvallisia matkoja.²⁴⁴ Waltari nostaa myös esille, kuinka merimiehen tulisi luottaa ja tietää, että kotiväki rukoilee meripoikien puolesta heidän ollessaan maailmalla. Hänen mielestään riippumatta siitä kuinka ”syntiin vaipunut” merimies olisi, niin kotona häneen uskotaan ja hänen puolestaan rukoillaan.²⁴⁵ Samoin pitää Waltari tärkeänä, että omaiset muistivat kirjoittaa läheiselle merimiehelleen kirjeitä, jotta merimies muistaisi hänellä olevan omaisia, jotka välittävät, mikä vähentäisi merimiehen riskiä vaipua kiusausten tielle.²⁴⁶

Suomessa oli useita Suomen Merimieslähetyksen kannattajia, jotka lähettivät rahaa auttaakseen lähetyksen toimintaa ulkomailla. Esimerkiksi merimiesten hätäapurahastoon ja hädänalaisten merimiesten auttamiseksi lähettivät lahjoituksia muun muassa Merimieslähetyksen ompeluseurat ja yksityishenkilöt.²⁴⁷ Merimieslähetyksestä sai myös valtionapua.²⁴⁸ Ompeluseuroilla oli suuri merkitys Suomen Merimieslähetyksen työlle.

²⁴² Ojala et al. 2016, 37.

²⁴³ Merimiehen Ystävä N:o 6 & 7, 84–85, 1903. (Waltari).

²⁴⁴ Merimiehen Ystävä N:o 12, 178, 1903. (Waltari).

²⁴⁵ Merimiehen Ystävä N:o 1, 11, 1906. (Waltari).

²⁴⁶ Waltari 1907, 23.

²⁴⁷ Merimiehen Ystävä N:o 6 & 7, 102, 1904. (Waltari).

²⁴⁸ Lempiäinen 2000, 300.

Ompeluseurat keräsivät lähetysharrastusta kannattavia yhteen. Niiden kokouksissa rukoiltiin merimieslähetyksen puolesta ja luettiin merimieslähetystä koskevia teoksia, jotta lähetyksen toimintaa opittiin paremmin tuntemaan.²⁴⁹ Usein *Merimiehen Ystävässä* lehden toimitus painotti kuinka tärkeää olisi löytää yhä uusia merimieslähetyksen kannattajia tukemaan lähetystyötä, mutta myös innoittaa seuran vanhoja kannattajia jatkamaan lähetyksen tukemista. Varsinkin kun lähetystyön laajentuessa uusiin maihin ja kaupunkeihin nousee samalla selkeästi työn kustannukset.²⁵⁰ Yhä uusia tukijoita lähetykseuraan taloudellisissa asioissa auttamaan etsi Waltari *Merimiehen Ystävässä* vuonna 1914. Hän kertoo esimerkissä, kuinka lähetykseuran kannattaja ei ehkä ollut valmis uhraamaan rahalahjoituksena niin suurta summaa kuin haluaisi auttaakseen lähetykseuran taloutta, koska ei ollut varma, että tarvitsisiko hän itse tai joku hänen läheisensä tulevaisuudessa niitä varoja. Tähän Waltari keksi ratkaisuksi, että kyseisen rahalahjoituksen voi lahjoittaa halutessaan sitten myöhemmin omassa testamentissa lähetykseuran työhön. Sillä tavoin saattoi edistää lähetykseuran työtä.²⁵¹ Toisaalta ensimmäisen maailmansodan aikaan Waltari huomautti, että ihmisillä kääntyi huoli omaan toimeentuloonsa ja sen turvaamiseen, jolloin saattoi unohtua merimiesten hyväksi tehtävän lähetystyön kannattaminen. Erityisesti silloin oli tärkeää muistaa jatkaa ompeluseuroissa työtä Merimieslähetykseuran tukemiseksi, ja Waltari uskoi ompeluseuralaisten kykyyn kekseliäisyydellään jatkaa työtä merimieslähetyksen tueksi, vaikka puutetta saattoi ilmentyä.²⁵² Kansalaissodan aikaan vuonna 1918 kotimaassa harrastus merimiesten asiaa kohtaan ja muu kristillinen työ kärsivät, kun moni ei sitä kyennyt oman henkilökohtaisen elämänsä tapahtumilta muistamaan.²⁵³ Ompeluseurat olivat tärkeitä taustavoimia merimieslähetyksenteen tukemisessa. Näitä vapaaehtoisia tukiyhdistyksiä toiminnassa pitivät mukana merimieslähetyksen hengellinen sanoma, konkreettiset toimet ja pyrkimys auttaa lähimmäistä.²⁵⁴

Toivo Waltari kirjoittaa *Merimiehen Ystävässä* vuonna 1911, kuinka Helsingissä olisi tärkeää aloittaa satamalähetystoiminta. Vuosittain Helsingin satamassa oli satoja laivoja. Niiden joukossa oli kotimaisia laivoja, mutta suuri osa oli englantilaisia ja saksalaisia.

²⁴⁹ *Merimiehen Ystävä* N:o 10, 133, 1916. (Waltari).

²⁵⁰ *Merimiehen Ystävä* N:o 11, 170, 1904. (Tietoja ja ilmoituksia, yleisesitys lehdessä, ei mainittu kirjoittajaa).

²⁵¹ *Merimiehen Ystävä* N:o 11, 174, 1914. (Waltari).

²⁵² *Merimiehen Ystävä* N:o 11, 148, 1917. (Waltari).

²⁵³ *Merimiehen Ystävä* N:o 2–5, 19, 1918. (Waltari).

²⁵⁴ *Kansanaho* 1975, 4.

Niiden miehistöt oli jätetty etupäässä oman onnensa nojaan satamassa. Pientä yritystä yksittäisiltä tahoilta oli ollut auttaa merimiehiä Helsingissä, mutta suurimpana ilmeni välinpitämättömyys. Kapakat ja ”syntiset paikat” houkuttelivat merimiehiä myös Suomessa. Satamaan tulevat merimiehet olivat avun tarpeessa. Jumalanpalveluksissa kävivät vain harvat. Suomen merimieslähetys, joka yleensä toimi ulkomailla, oli alkanut kiinnittää katsettaan kotimaan satamien oloihin.²⁵⁵

Ensimmäinen maailmansota vaikeutti Suomen Merimieslähetysseuran työtä myös kotimaan satamissa, joissa lähetysseura yritti koota merimiehiä yhteen Jumalan sanan ympärille. Sodan jälkeen vuonna 1920 työ kotimaan satamissa käynnistyi paremmin, erityisesti Helsingissä ja Turussa. Satamalähetystyö tuntui järjestyneen nyt urilleen lopullisesti. Työasemat Suomen rannikolla olivat Helsingissä, Turussa, Viipurissa, Kotkassa, Hankoniemessä, Vaasan Vaskiluodossa ja Oulun Toppilansalmessa. Näistä lähetysasemista Waltari iloitsi ja toivoi niiden olevan suureksi siunaukseksi merimiehille.²⁵⁶ Erityisenä puutteena kotimaisessa satamalähetystyössä oli Suomen Merimieslähetysseuran oman kirkon puuttuminen Helsingistä. Nykyinen huoneisto oli liian pieni merimieslähetysten ja ompeluseurojen toiminnan harjoittamiseen. Merimieskirkko-hanketta edistämään oli muodostunut ompeluseura Helsingissä. Ompeluseuran tehtävänä oli kerätä varoja merimieskirkon hankintaan. Lähetysten kannattajat olivat myös tukemassa hanketta avustuksilla. Korkean valuuttakurssin aikaan pienetkin raha-avustukset ja lahjoitukset olivat tärkeitä merimieslähetykselle.²⁵⁷ Vuonna 1923 Suomen Merimieslähetysseura sai Helsingistä oman kirkon.²⁵⁸

Vuonna 1925 pidetty Suomen Merimieslähetysseuran 50-vuotisjuhla oli merkittävä lähetysseuran historiassa. Tämä 50-vuotisjuhla oli ensimmäinen seuran valtakunnanlaajuinen tapahtuma, johon osallistuttiin ympäri kotimaata. Merkittävänä voidaan pitää tasavallan presidentin ja hallituksen osallistumista juhlaan. Waltari toteaa varmuudella, että mikään kokous ei ole seuran historiassa ollut yhtä huomattava tapahtuma. Riemujuhla kiinnitti Suomen kansan huomion Merimieslähetysseuran työhön paremmin kuin mikään muu ennen.²⁵⁹ Vuonna 1925 suunniteltiin myös Helsinkiin

²⁵⁵ Merimiehen Ystävä N:o 1, 6, 1911. (Waltari).

²⁵⁶ Merimiehen Ystävä N:o 8–9, 117–118, 1921. (Waltari).

²⁵⁷ Merimiehen Ystävä N:o 5, 71, 1922. (Waltari).

²⁵⁸ Merimiehen Ystävä N:o 12, 163–164, 1923. (Waltari).

²⁵⁹ Merimiehen Ystävä N:o 12, 173, 1925. (Waltari).

perustettavaksi merimieslähetyksen alaisuuteen kokki- ja stuerttikoulu²⁶⁰. Sen tarkoituksena oli auttaa merimiehiä ulkonaisen elämän tarpeissa ja vaikeuksissa. Kauppalaivaston tarpeisiin kuului kunnolliset kokit ja stuertit. Heidän merkityksensä laivalle oli huomattava: jos kokki tai stuertti oli ammattitaidoton, huonokäytöksinen ja juopotteleva, kärsi siitä koko laivan miehistö. Tärkeätä oli saada näihin tehtäviin henkilöt, jotka olivat raittiita, hyväkäytöksisiä ja ammattitaitoisia. Merimieslähetyksen tehtäväksi jäi kasvattaa heidät koulun perustamisella näihin tavoitteisiin.²⁶¹ Ennen kokkikoulujen perustamista laivojen kokit olivat yleensä kaikista nuorimpia ja kokemattomia meripoikia.²⁶²

Jari Ojala, Jaakko Pehkonen ja Jari Eloranta artikkelissaan mainitsevat, kuinka merimiesammatti ammattimaistui 1900-luvun alussa höyrylaivakauden alettua, eikä laivoille enää palkattu kaikista nuorinta ja kokemattonta väkeä.²⁶³ Samalla alettiin mitä oletettavammin kiinnittää huomiota myös laivalla toimineiden työtehtävien ammattimaiseen hoitamiseen kuten Waltarin mainitsemien kokkien ja stuerttien kouluttamiseen. Ojala et al. tuovat teoksessaan kuitenkin esille, että merimiesten vähiten ammattitaitoa vaativiin tehtäviin kuuluivat fyysinen työ, johon lukeutui myös kokin työ.²⁶⁴ Kokki- ja Stuerttikoulu perustettiin Helsinkiin Merimieslähetyksen yhteyteen vuonna 1926. Koulun tarkoituksena oli poistaa puute kauppa- ja sotalaivastosta, ja kouluttaa miehiä kokeiksi ja stuerteiksi naisten tilalle näihin työtehtäviin. Samalla laivastoihin liittyi tämän myötä merimieslähetyksen kasvatuksen saaneita merimiehiä.²⁶⁵ Höyry- ja matkustajaliikenteen kasvun saattamana tulivat naiset merityömarkkinoille.²⁶⁶ Sari Mäenpää mainitsee artikkelissaan ”Naisten merityön rajoittaminen ja matkustajalaivaliikenteen kehitys Suomessa 1900-luvun alusta lähtien” (2008), että naiset työskentelivät 1900-luvun alussa laivoilla etupäässä keittiössä tarjoilijoina ja keittäjinä. Suomen Merimieslähetyksen, Merimies-Unioni ja merenkulkuhallitus alkoivat 1920-luvulla esittää omia vaatimuksia, että naisten

²⁶⁰ Stuertti oli ”taluspäällikkö” laivalla, joka suunnitteli laivalle elintarvikkeiden hankintaa ja samalla huolehti elintarvikkeiden säilyttämisestä. Hän oli myös päällikön yksityispalvelija, ja laivalla ollessa matkustajia, huolehti hän myös heistä. Rosenström 1996, 45.

²⁶¹ Merimiehen Ystävä N:o 12, 175, 1925. (Waltari).

²⁶² Rosenström 1996, 45.

²⁶³ Ojala et al. 2016, 27.

²⁶⁴ Ojala et al. 2016, 30, 33.

²⁶⁵ Merimiehen Ystävä N:o 12, 171, 1926. (Waltari).

²⁶⁶ Frigren 2016, 47.

osallistumista merityöhön tulisi rajoittaa. Suomen Merimieslähetykseuran mielestä naisten merityö olisi pitänyt kieltää kokonaan.²⁶⁷

Mäenpää nostaa esille, että Merimieslähetykseuran sihteeri vaati kirjeessään naisten merityön kieltämistä²⁶⁸, ja kyseessä oli Toivo Waltari. Mäenpää jatkaa Merimies-Unionin liittyneen vuonna 1927 tukemaan Merimieslähetykseuran esitystä naisten merityön kieltämisestä. Perustelut naisten merityön kieltämiselle olivat moraaliset. Naiset saattoivat joutua moraalisiin vaaroihin ja aiheuttaa niitä itse laivoilla. Merimieslähetyksen halusi kieltää työn vetoamalla näihin moraalisiin kysymyksiin. Samalla kiinnitettiin huomiota kokki- ja stuerttikoulun perustamiseen, jotta saataisiin päteviä miehiä töihin kokin virkaan. Merimies-Unioni tähtäsi naisten korvaamiseen miehillä, Merimieslähetykseuran suurin huolenaihe oli moraalit. Mäenpään mukaan merimieslähetyksen huoli nousi esille lähetyksen omasta keskiluokkaisesta ja uskonnollisesti värityneestä ajattelusta, jossa työväenluokan merimiehet nähtiin moraalisesti alempiarvoisina. Merimiehiä yritettiin suojella itseltään, etteivät he tee löyhässä moraalissaan mitään säädyttöä. Toisaalta 1920-luvun loppupuolella oli laman myötä työttömyyttä. Merimies-Unioni muiden ammattiliittojen mukana näki miehen perheen elättäjänä ja naiset miesten työpaikkojen anastajina sekä haitallisena tekijänä miesten palkkatasojen laskijana.²⁶⁹

Työn vaikeus ei mielestäni ollut Kokki- ja Stuerttikoulun perustamisen syynä, vaan tavoite saada Merimieslähetykseuran oppeja omaksuneita työmiehiä laivoille. Täten Merimieslähetykseuran työ heidän keskuudessaan olisi helpompaa tulevaisuudessa, kun heidät oli jo koulutettu seuran omien arvojen mukaisesti. Näin Suomen Merimieslähetykseuran arvopohjaa voisi ennaltaehkäisevästi tuoda merimiesten tietoisuuteen, kannustaen heitä siveellisyyteen ja raittiuteen. Samalla olisi mahdollista kouluttaa ammattitaitoista lähetykseuran opit omaavaa uutta merimiessukupolvea. Yhtä lailla näen Mäenpään huomiossa moraalista Waltarin ajatusmaailmaa, kuinka naisen paikka tuon ajan papin ajatusmaailmassa näyttää olleen kotimaassa. Läpikäymässäni Waltarin teoksissa ei ole missään mainintaa, että nainen olisi ollut töissä laivalla. Naiset, jotka esiintyvät hänen teoksissaan, olivat kotimaassa merimiehiä kaipaavat äidit, vaimot ja tyttäret, toisaalta ulkomaiden satamissa olleet prostituoidut naiset. Satamien yhteydessä

²⁶⁷ Mäenpää 2008, 52–53.

²⁶⁸ Mäenpää 2008, 53.

²⁶⁹ Mäenpää 2008, 53–55, 62.

sukupuolielämä oli useasti esillä Waltarin teoksissa, joten sen toteuttaminen yhtä lailla laivoilla moraalisesti löyhässä ilmapiirissä ei ollut kannatettavaa hänen mielestään. Waltari oli huolissaan merimiesten moraalista, eikä kokenut sen vuoksi naisten mukana olemista laivatyössä kannattavana. Waltari itse oli yliopistokoulutuksen saanut pappi, joten hänessä ilmenee myös Mäenpään mainitsemaa ajatusmaailmaa, jossa merimiehiä tuli suojella ja varjella heiltä itseltään, mutta se naamioituu Merimieslähetykseuran tekemän työn taakse.

Suomalaisten merimiesten yhteiskunnallinen asema näyttää merimiespastorin silmin katsottuna olleen hieman holhoavan otteen mukaisesti heikon näköinen niin ulkomailla, merillä ja kotimaassa. Marginaalisena ryhmänä merimiehet eivät olleet merimiespastorin silmin nähden tunnettuja kansalaisten keskuudessa kotimaassa, kun taas ulkomaille mennessä merimiehistä, tai heistä hyötymisestä, oltiin liiankin kiinnostuneista. Laivalla merimiesten olosuhteita säätelivät sääolosuhteet ja muiden merimiesten seura, eikä kuolintapauksilta vältytty. Tärkeänä asiana pitää muistaa, että merimiespastori suhtautuu merimiehiin oman ammattinsa määrittämällä tavalla, eikä työn tukemisen tai siihen saadun mahdollisen tuen kannalta ollut järkevää esittää merimiehiä liian hyvissä oloissa oleviksi. En myöskään suoranaisesti väitä, että Waltari liioitteli olosuhteita huonommaksi kuin ne olivat, vaan asiaan tulee suhtautua kriittisesti.

2. KESKEISET TOISTUVAT TEEMAT TOIVO WALTARIN TEOKSISSA

Merimieslähetyksellä oli monenlaisia muotoja, joiden kautta lähetykseura toimi merimiesten parissa. Merimieslähetykseura perustettiin mainitusti jo vuonna 1875, jonka jälkeen sen toiminta omaksui muotonsa niin uskonnollispainotteisissa harjoitteissa kuin niin sanotusti käytännöllisimmissä tehtävissä liittyen merimiesten elämään. Merimieslähetykseura saattoi kohdata monia ongelmakohtia harjoittaessaan työtä merimiesten keskuudessa. Ongelmakohtista yhtenä suurimpana ilmenee Waltarin teoksissa merimiehen moraaliin vaikuttavat seikat, kuten alkoholi ja sataman muut viettelykset ja viettelijät vastapoolina Merimieslähetykseuran peräänkuuluttamalle uskontyölle. Toisaalta tällaiseen tilanteeseen näyttäisi ainoana tekijänä tarttuneen satamakaupungissa vaikuttava Merimieslähetykseuran työntekijä, merimiespastori.

2.1. Merimiespastorin kohtaamista vaikeuksista merimieslähetyksessä

Kuten mainittua merimiehet olivat usein nuoria iältään ja lähtivät aikaisin merille elämässään, jolloin Waltarin mukaan he olivat erityisen alttiita kaikille houkutuksille ja siveettömälle käytökselle mitä varsinkin ulkomaiden satamissa voi nuorukaisten eteen elämä tuoda.²⁷⁰ Siveettömään käytökseen saattoi merimiehen ajaa esimerkiksi oleskelu sataman läheisyydessä sellaisessa kaupunginosassa, jossa oli Waltarin mainitsemia ”siveettömyyden pesiä” eli harjoitettiin prostituutiota. Tämä loi omat ongelmansa esimerkiksi merimiesten toimeentuloille, koska Waltari katsoo porttoloiden hyötyneen epäsovinnomaisesti merimiesten kustannuksella. Toisaalta merimiesmajapaikoista eli boardinghouseista oli toisinaan tehty kapakoita eli niissä tarjoiitiin alkoholia, ja yritettiin saada merimiehet käyttämään kaikki rahansa juomiseen. Waltarin mukaan oli mahdollista, että boardinghousemestari oli tehnyt sopimuksen porttolan johtajan kanssa. Sopimuksen mukaisesti he jakoivat merimiehestä saamansa tulot, kun boardinghousemestari saattoi päihtyneen merimiehen prostituoidun luokse.²⁷¹ Suurena ongelmanaiheena merimiespastorin työssä näyttäytyy Waltarin mukaan ne henkilöt, jotka yrittivät hyötyä merimiesten tienaamasta palkasta.

Suomen merimieslähetyksen aloitettiin Englannista perustamalla sinne Suomen ensimmäiset merimieslähetyksasemat. Tarkasteleman ajanjakson alussa työtä päätettiin laajentaa myös Manner-Eurooppaan. Saksaan tehdyt tarkastusmatkat olivat tulleet lopputulemaan, että

²⁷⁰ Waltari 1924, 11–12.

²⁷¹ Waltari 1918, 18–19.

siellä olisi tarvetta lähetystyölle. Waltarin näkemyksen mukaan työ Saksassa olisi vaikeaa.²⁷² Waltarille Hampuri oli laajan ja monimutkaisen satama-alueensa, viranomaisten välinpitämättömyyden, uskottomuuden ja pilkan hengen²⁷³ muodossa ongelmainen paikka merimieslähetyksen työn edistymiselle.²⁷⁴ Waltarin kuvaaman mukaan mielestäni voisi ajatella, että nämä ongelmakohdat mitä Merimieslähetykseura tulisi mahdollisesti kohtaamaan olisivat lähetykseuralle juuri ne syyt, miksi osittain päätyivät laajentamaan toimintaansa. Waltarin ajattelussa nousee usein esille, kuinka merimiehet olivat ikään kuin oman onnensa nojassa, ja lähetykseuran pappeineen tehtävänä oli tuoda turvaa, hengellisyyttä ja maallista apua niin merimiehille kuin heidän perheilleen.

Vaikeuksista merimieslähetystyö ei sujunut. Waltari nostaa esille, kuinka Hampurin lähetyksasemalla oli vuoden 1906 jälkeen viidessä ja puolessa vuodessa käynyt onneaan yrittämässä yhteensä seitsemän merimieslähetyksen työntekijää. Suoranaista syytä tälle vaihtuvuudelle merimiespastori ei osannut antaa, vaan jätti sen tulevaisuuden historiankirjoittajien harteille. Kuitenkin merkittävänä hän piti kyseistä vaihtuvuutta, sillä se oli hidastanut lähetystyöntekemistä.²⁷⁵ Ymmärrettävältä tuntuu, että työntekijän vaihtuessa kestää aikansa korvaavan työntekijän tottua vallitseviin olosuhteisiin. Hampurin oloja tuntui kuvaavan ainakin merimieslähetyksen työntekijän näkemyksen mukaan erittäin suuri tarve siellä tehtävälle uskontyölle, joten tällainen sen aikainen pätkätyöläisyys ei näytä tukeneen merimiesten elinoloja. Pastorin vaihtuessa tiuhaan ei merimiesten ja pastorin välille ehtinyt syntyä minkäänlaista luottamussuhdetta. Waltarin teoksista ilmenee, kuinka hän oli ehtinyt tulla tutuksi joidenkin merimiehien kanssa ollessaan kauemmin lähetyksaseman pastorina. Merimiehille oli varmasti helpompaa tunnistaa merimiespastori kuin merimiespastorille tunnistaa kaikki merimiehet. Ajattelisin, että merimiespastorien vaihtuminen heikensi merimiesten pastorin tunnistamista, sillä ollessaan aikansa merillä ja palatessaan ehkä vuosien päästä Hampuriin, saattoi vastassa olla eri pastori. Esimerkiksi jo mainitusti alaluvussa 1.2. pastori tunnisti valokuvasta kuolleen merimiehen henkilöllisyyden. Se oli osaltaan

²⁷² Waltari 1912, 4.

²⁷³ Pilkan henki tarkoittaa tässä samaa kuin myöhemmin alaluvussa 2.2 eli merimiehen hengellisyyden harjoittamiseen saattoivat muut merimiestoverit suhtautua pilkallisesti.

²⁷⁴ Merimiehen Ystävä N:o 6 & 7, 99, 1903. (Waltari).

²⁷⁵ Waltari 1912, 35.

osoitus tunnettavuudesta, vaikka tuhansien miesten on helpompi tunnistaa yksi mies, eikä toisin päin.

Laivoissa käynnit näyttäytyivät mitä suurimmalta ilolta pastorille. Toisaalta niin kutsutut runnarit eli merimiesvärvärit yrittivät tehdä kaikkensa, jotta pastori epäonnistuisi käynnissään laivalla. Runnarit olivat erilaisten toimijoiden alaisia, esimerkiksi vierashuoneiden isännöitsijöiden tai erilaisten kauppiaiden kuten suutarien ja räätälien. Kauppiaat ja isännöitsijät halusivat merimiesten tulevan asiakkaikseen ja keinoja kaihtamatta nämä värvärit lähestyivät laivoja yrittäen saada merimiehet lähtemään heidän mukaansa.²⁷⁶ Erityisesti pitkän veden laivoissa, joissa merimiehet olivat viettäneet kauemmin aikaansa, olivat merimiehet ”hämmentyneitä” pitkästä aikaa maihin tullessaan. Silloin merimiespastori tunsikin vielä tärkeämmäksi mennä heitä vastaan laivalle ja kertoa heille laivan lähettyvillä odottavista runnareista ja muista ilkeämielisistä kauppamiehistä. Samalla antoi merimiespastori Suomen Merimieslähetykseuran lähetyshuoneiston kutsukortin.²⁷⁷ Pitkällä matkalla olleiden merimiesten itsesuojeluvaisto saattoi olla kadoksissa, mitä tulee satamassa odottaviin ihmisiin. Merimiehet saattoivat tarvita uusia tarvikkeita merimatkan jälkeen. Tällöin oli tärkeää, että merimiehet tiesivät mitä tehdä. Tärkeää oli, että he tietäisivät mistä olisi turvallista hankkia uusia tarvikkeita. Vanhan merimiehen Martti Auvisen mukaan merimiespastorien tekemä työ merimiesten hyväksi purjelaivakaudella oli erityisen tärkeää, koska silloin laivat olivat jopa vuosia poissa kotimaasta.²⁷⁸ Laika Nevalainen kirjoittaa artikkelissaan, kuinka 1900-luvun aikalaiskuvauksissa runnarit usein houkuttelivat merimiehiä eräänlaisiin täysihoitoloihin ja baareihin, joissa merimiehiä ohjattiin prostituution pariin ja heidän rahansa vietiin. Suurin huoli oli kaikista nuorimmista merimiehistä, joiden ajateltiin taitavan kieliä huonoiten ja tuntevan vähiten merimiehen elämää.²⁷⁹

Suurinta iloa merimiesvärväreille Waltarin mukaan oli, kun he näkivät merimiehet juopuneina ja sellaisessa tilassa, jossa heidän rahansa oli helppo saada itselleen.²⁸⁰ Runnarien vihollisia olivat satamassa toimivat poliisit, jotka eivät päästäneet runnareita laivaan ennen laivan kiinnittämistä satamaan. Merimiespastorit olivat tässä kohdin ikään

²⁷⁶ Waltari 1912, 68–69.

²⁷⁷ Merimiehen Ystävä N:o 6 & 7, 99, 1903. (Waltari).

²⁷⁸ Auvinen 2011, 135.

²⁷⁹ Nevalainen 2019, 221.

²⁸⁰ Waltari 1912, 68.

kuin etulyöntiasemassa, sillä heidät päästettiin merimiesten juttusille heti kun laiva oli saapunut satamaan. Tämä mahdollisti, että merimiespastorit saivat hyvissä ajoin varoitettua merimiehiä satamassa vaanivista runnareista, jotka himoitsivat merimiesten rahoja.²⁸¹ Merimiehet saivat yleensä palkkansa vasta parin päivän kuluttua konsulaatissa eikä suoraan laivalta päästyään. Nämä päivät he saivat viettää laivalla, mutta näiden parin päivän ajaksi runnarit yrittivät saada merimiehiä mukaansa maihin hurvittelemaan.²⁸² Runnarit houkuttelivat merimiehiä juottoloihin ja porttoloihin. Waltarin mukaan tämä riisti heidän ”ruumiinsa ja sielunsa puhtauden ja raikkauden” näissä syntisissä paikoissa. Toisinaan osa värväreistä oli opetellut suomen kieltä, jotta olisivat voineet herättää suomalaisissa merimiehissä luottamusta.²⁸³ Waltari mainitsee, että kapakanisäntien luota oli vaikea päästä suomalaisia merimiehiä tapaamaan. Merimiespastori pystyi varoittamaan suomalaisia merimiehiä suomen kielellä helpommin kuin jotkut toisen maalaiset merimiespastorit oman maan merimiehiään kapakanisäntien²⁸⁴ juonista, koska kapakanisännät harvoin osasivat ulkomailla suomen kieltä, sen ollessa hyvin erilaista verrattuna esimerkiksi saksan tai englannin kieleen.²⁸⁵

Monet merimiehet vastaanottivat varoituksen, mutta osa ei välittänyt varoituksista välttää runnareita. Seuratessaan runnaria sai merimies ryypyn runnarin povitaskuun talletetusta pullosta, jotta merimiehen rohkeus lisääntyisi.²⁸⁶ Tällä rohkeudella lienee Waltari kuvannut juuri runnareiden etua, kun merimies juopui, niin hänen ohjaamisensa kävi helpommaksi. Merimiestä vietin esimerkiksi räätälin liikkeeseen, koska meriltä palaava merimies pitkän matkan jälkeen tarvitsi uusia vaatteita. Tällöin saattoi räätälin liikkeessä myyjä tarjota merimiehelle uuden ryypyn, jotta ostokset olisivat sujuneet joutuisammin. Tällä tavoin merimiehille kirjattiin erilaisiin vaateliikkeisiin laskuja velaksi. Merimiehet laittoivat nimensä laskuihin ja lupautuivat maksamaan ne palkkansa saadessaan. Laskut saattoivat olla suurempia mitä vaatteiden todelliset hinnat alun perin olivat. Lisäksi palkan saantiin liittyi, että runnari lainasi merimiehelle rahaa, koska hän tiesi merimiehen saavan palkkansa lähipäivinä. Näin merimies tuhlaaili runnarin rahaa tietämättömässä tilassa, jos niin paljon oli päihtynyt, ja lopulta runnari vaati takaisinmaksua, jolloin

²⁸¹ Waltari 1912, 68–69.

²⁸² Waltari 1916, 41.

²⁸³ Merimiehen Ystävä N:o 6 & 7, 84, 1903. (Waltari).

²⁸⁴ Tulkintani mukaan Waltarin teoksissa kapakanisännät ovat boardinghuonemestareita, mutta heille muodostui boardinghuoneesta myös kapakka, kun siellä myytiin alkoholia. (Waltari 1918, 19).

²⁸⁵ Waltari 1918, 28.

²⁸⁶ Waltari 1912, 69.

merimies menetti palkkansa. Konsulaattiin palkanmaksupaikalle runnari lopulta saattoi merimiehen täysin päihtyneenä ja yllättäen sinne ilmestyi myös muita kauppiaita ilmoittamaan, kuinka paljon merimies oli heille velkaa. Siinä kului merimieheltä rahat velkoihin, runnarin lainoihin ja monen kuun elanto saattoi olla mennyttä. Tällaisen tilanteen jälkeen Waltari oli kohdannut monta merimiestä päänsä selvitettyään valittavan, ettei Hampurissa ollut merimiehellä mitään turvaa. Näissä kohdin Waltari kuvaa miettineensä, että jos merimies vain olisi kuunnellut merimieslähetysten esittämiä varoituksia ajoissa, olisi merimiehen elo Hampurissa parempaa.²⁸⁷ Näin ollen näyttää Waltarin ajatuksien mukaisesti merimieslähetysten toiminnan merkitys kiteytyvän siihen, että merimiehet itse valikoisivat heidän apunsa. Tällainen holhoava asenne, että merimiespastorin olisi varoitettava värväreistä voi tuntua oudolta. Voisi luulla, että jokainen osaisi itse pitää huolta omista toiminnoistaan. Toisaalta merimiespastorille tällainen merimiesten kohtaloiden kuvaaminen voi olla hyvä tehokeino yrittää ohjata merimiehiä elämään merimieslähetysten arvojen mukaisesti ilman alkoholia. Mielestäni tässä kohtaa tärkeimpänä Waltarin ajatuksissa on, ettei merimiehet kadottaisi itseään ja palkkojaan alkoholin vaikutuksessa, jolloin oma ajattelukyky voi olla heikentynyt. Waltari ei teoksissaan enempää käsittele merimiesten mahdollista alkoholin käyttöä matkojen aikana laivoilla. Suuremmassa roolissa oli satamaelämä kapakkakäynteineen, joten keskityn siihen.

Jouduttuaan runnarien huijaamina maksamaan hintavia laskuja yli varojensa, merimiehet saattoivat päätyä tekemisiin poliisin kanssa. Eräässä Waltarin kirjoittamassa esimerkissä runnari kutsui poliisit selvittämään edellä kuvaillun tapaista rahanpetosta ottamalla etua siitä, etteivät merimiehet osanneet saksaa. Merimiesten ollessa kykenemättömiä selittämään poliisille mitä oikeasti tapahtui, joutuivat he poliisin saattamana tutkintavankeuteen. Parin päivän päästä käytäessä asiaa lävitse tuomittiin suomalaiset merimiehet vuonna 1901 viiden vuorokauden vankeuteen, koska olivat syytettyinä vaatteiden ostamisesta yli varojensa. Tämä oli yllättävää Waltarin mielestä siinä suhteessa, että kyseiset miehet olivat lähtöisin suomalaiselta laivalta. Suomalaisissa laivoissa yleensä miehistö käyttäytyi varovaisesti, kun taas jos miehet olisivat olleet suomalaisia, jotka olivat töissä ulkomaisella laivalla, olisi tilanne ollut ilmeisempi.²⁸⁸ Ulkomaisissa laivoissa olosuhteet lienevät olleen erilaisia ja erityisesti kotimaahan

²⁸⁷ Waltari 1912, 69–70.

²⁸⁸ Waltari 1912, 71.

yhteydessä olemisen mahdollisuudet heikommat, mikä voinee selittää Waltarin olettamusta huonommassa maineessa olevista suomalaisista merimiehistä ulkomaisilla aluksilla.

Waltari peräänkuuluttaa kuinka muilla mailla oli omat konsulaattinsa ja konsulit töissä merimiestensä asioissa. Konsulit esimerkiksi lähettivät merimiesten omaisuutta kotimaahan ilmaiseksi. Suomalaisilla merimiehillä oli myös konsulit tekemässä töitä heidän hyväkseen, mutta heistä ei ollut mainittavaa apua. Kyseessä olivat venäläiset konsulit, jotka eivät suomalaisten merimiesten raha-asioissa apuaan tarjonneet, saati ymmärtäneet merimiesten käyttämää kieltä. Konsuleiden välinpitämättömyys näyttäytyi Waltarille ikävältä siltä osin, kun suomalaiset merimiehet ansaitsivat paljon ulkomaisten laivojen palveluksissa ja jos konsulit eivät auttaneet heitä rahalähetyksissä, aiheutti se suuren osan palkkojen lähettämättä jättämisistä kotimaahan. Kun rahalähetyksien suhteen näyttäisi työtä tehneen pelkästään merimieslähetyksen taho, osoittaa se merimiehiä kohtaan tehtävän työn olleen tärkeää.²⁸⁹ Palkkojen vaikutus oli huomattava saapuessaan kotimaahan. Kuten olettaa sopii, oli merille lähtenyt mies usein perheiden yksi tärkeimmistä, ellei tärkein elättäjä, jolloin rahan saattaminen kotimaahan perheelle oli yksi merimiespastorin keskeisistä työtehtävistä. Tässä ei niinkään nouse esille kotimaan korostaminen, vaan taloudellinen tekijä. Rahojen kiinnittäminen kotimaahan tai säästäminen tarkoittivat myös vähemmän varoja merimiehelle tuhlattavaksi satamakorttelissa, joten tähän kiteytyy monet merimiespastorin toiveet, kuinka merimiehet käyttäytyisivät. Rahat kotimaahan ja merimies selvinpäin kirkkoon ja lukusaleihin, kunnes tulisi aika lähteä uudestaan merille. Merimieslähetykseuran rahalähetyksen avustustyön merkitystä ei voi mielestäni alleviivata liikaa Waltarin teoksissa.

Konsulaatti oli yleensä täynnä merimiehiä eri kansalaisuuksista. Osa suomalaisista merimiehistä saattoi olla enemmän tai vähemmän juovuksissa merimiespastorin vieraillessa konsulaatissa. Tietoisuus, että kohta saivat palkkansa ja rikastuivat ainakin hetkeksi, teki merimiehistä rohkeita ja äänekkäitä toimissaan. Silloin merimiespastorin valtasi huoli, että osaavatko merimiehet ajatella oikein, kuinka palkkansa käyttäisivät.²⁹⁰ Waltari kuvaa työtä rahojen lähettämiseksi vaikeaksi, sillä rahat olivat merimiesten omaisuutta, ja ne saatiin usein eri konsulaateissa. Merimiespappien tehtävänä oli saada

²⁸⁹ Waltari 1907, 24.

²⁹⁰ Merimiehen Ystävä N:o 9, 132, 1902. (Waltari).

merimiehet itse tuntemaan tärkeäksi rahan säästäminen tulevaisuuteen turvaamaan heidän omaansa ja perheidensä toimeentuloa. Ilman pappien osuutta asiaan suostuttelemalla merimiehiä säästämään osan palkoistaan, olisi monet palkat voineet jäädä ulkomaille ja kulua hetkessä sataman houkutuksiin.²⁹¹ Lempiäinen kuvaa merimiesten raha-asioiden hoitamisen ja palkkojen lähettämisen kotimaahan olleen yksi keskeisimpiä Merimieslähetykseuran palvelumuotoja.²⁹² Toisaalta ollessaan palvelumuotoja ilmaisee se jo itsessään, että merimiesten ei ollut pakollista niitä käyttää.

Merimiespastorin työ merimiesten auttamiseksi eri maiden konsulaateissa oli erilaista. Helpointa rahojen talteen saaminen Waltarin mukaan oli englantilaisessa konsulaatissa, koska siellä oli varattuna huone, jossa merimiespastori pystyi keskustelemaan merimiesten kanssa rauhassa. Runnareilta oli pääsy kielletty kyseiseen huoneeseen. Venäläisessä konsulaatissa ei ollut tällaista huonetta, jolloin monesti kotimaasta käsin autettiin suomalaisten laivastojen kautta merimiehiä lähettämään palkkoja kotimaahan. Ruotsalaisessa konsulaatissa konsuli itse piti huolta merimiehistä. Kurjin tilanne oli saksalaisessa konsulaatissa, Seemanns Amt'issa, koska sinne pääsi kuka tahansa ottamaan merimiehiä vastaan. Siinä ihmismassassa mikä konsulaatissa oli ruuhka-aikaan, oli todella vaikeaa auttaa ketään rahojensa kanssa. Samassa rakennuksessa Saksan konsulaatin kanssa oli myös kapakka odottamassa merimiesten ansioita. Enemmän rahaa voitaisi lähettää kotia, jos useampi merimies olisi kokenut velvollisuudekseen muistaa esimerkiksi vanhempiaan heidän antamastaan tuesta ja rakkaudesta.²⁹³ Frigren kuvaa työssä ansaittua rahaa, jonka lähettämiseen ja saamiseen on nähty vaivaa, osoituksena, että merimies välittää omaisistaan ja on halukas säilyttämään yhteyden heidän kanssaan.²⁹⁴

Varoja olisi voinut kertyä vielä enemmän kotiin lähetettäväksi, jos useammat merimiehet eivät olisi olleet rahanlähetyksestä vastaan.²⁹⁵ Erityisesti sellaiset merimiehet, jotka olivat pitempään poissa kotoa eivät olleet halukkaita rahaa lähettämään. Toisaalta osa merimiehistä oli halukkaita lähettämään ansioitaan kotia, esimerkiksi äidilleen tai vaimolleen, mutta kaikki eivät halunneet omastaan jakaa. He eivät omasta mielestään tarvinnut mitään holhoojaa itselleen. Merimiehet, jotka halusivat pitää palkkarahansa

²⁹¹ Waltari 1924, 13; Waltari 1912, 39.

²⁹² Lempiäinen 2000, 257.

²⁹³ Merimiehen Ystävä N:o 11, 166, 1901. (Waltari).

²⁹⁴ Frigren 2019, 177.

²⁹⁵ Waltari 1912, 26.

itsellään, olivat yleensä viettäneet kauemmin aikaa merillä.²⁹⁶ Toisaalta holhoamisen liittäminen merimiehiin ei kuulosta äkkiseltään yllättävältä. Tarkoitin tällä, että laivalla ollessaan merimies oli kapteenin käskyvallan alaisena ja merimiehen oli suoritettava häneltä vaaditut työtehtävät laivamatkan aikana. Tullessaan satamaan merimiehen elämä näyttäytyy vapaammalta, sillä esimerkiksi työpestin loppuessa merimies oli vapaa poistumaan kapteenin käskyvallan alta, jolloin merimieheissä saattoi herätä halu ottaa vapaudestaan kaikki irti.

Nieminen kuvaa merimiesten olleen 1900-luvulla paternaalisen kohtelun alaisia.²⁹⁷ Tällä uskon Niemisen viittaavan kapteenin käskyvaltaan, ja siihen kuinka kuri laivalla saattoi olla toisinaan kovaa. Waltarin ainoa kokemus mikä nousi esille hänen teoksistaan laivojen kapteeneista, oli, kun eräs kapteeni ei kerran antanut pitää jumalanpalvelusta laivalla²⁹⁸. Toisaalta Merimieslähetykseuran ja merimiespapin toiminta voi mielestäni näyttäytyä yhtä lailla paternaaliselta, sillä merimiespastori pyrki toimimaan auttaakseen merimiehiä, joita usein pidettiin moraalisesti horjuvana ryhmänä. Kuten esimerkiksi Tiina Kirvesniemi ja Sari Mäenpää kirjoittavat artikkelissaan Yrjö Kaukiaisien huomiosta, että ollessaan työväenluokkaan kuuluvia nähtiin merimiesten moraaliksi alempiarvoisena.²⁹⁹ Mahdollisia syitä rahanlähettämisen vastaisuudelle mielestäni lienevät muun muassa merimiesten oma näkemys miten he halusivat rahansa käyttää kuin myös se oliko heillä edes ketään kenelle rahaa olisi voinut kotimaahan lähettää. Suhteet läheisiin olivat yksilölliset. Jokaisella merimiehellä oli omanlaisensa tausta mitä kautta oli päätynt meriä kulkemaan. Kenties itse tienaamalla koettiin myös omaksi oikeudeksi päästä nauttimaan satamien antimista, sillä välin kunnes taas olisi aika lähteä tienaamaan jopa kuukausiksi merille. Marika Rosenström näkee merimiesten kokeneen satamaan päästyään, että heillä oli eräänlainen oikeus nauttia sataman antimista. Laivalla ollessaan merimies oli hierarkian osa, suljettuna laivalle ja velvoitettu tekemään osansa. Bordelli- ja kapakkakäynti saattoi olla omanlaisensa vastalause vapautuneena laivasta laivan tiukkaa kuria vastaan.³⁰⁰

²⁹⁶ Waltari 1916, 24–25; Merimiehen Ystävä N:o 9, 132, 1902. (Waltari).

²⁹⁷ Nieminen 2003, 47.

²⁹⁸ Merimiehen Ystävä N:o 9, 134, 1903. (Waltari).

²⁹⁹ Kirvesniemi & Mäenpää 2016, 146.

³⁰⁰ Rosenström 1996, 124–125.

Boardinghuoneistoista ja merimieskapakoista merimiehiä etsiessään saattoi merimiespastori asettaa itsensä vaaraan.³⁰¹ Waltarin itsensä kuvaamana tapahtui niin, että hän oli astunut sisään boardinghuoneeseen, jotta voisi kutsua suomalaisia merimiehiä kirkossa käymään. Silloin paikan omistaja boardinghuonemestari löi häntä takaapäin ja tarttui hänestä kiinni, heittäen hänet takaisin ulos ovesta. Tästä kaikesta huolimatta merimiespastori palasi takaisin sisään boardinghuoneeseen viedäkseen kirkkokutsut perille suunnitelmiensa mukaan. Waltari huomauttaa suomalaisten merimiesten kohdelleen häntä aina moitteettomasti, ilman väkivallan uhkaa.³⁰² Toisaalta Waltari kuvailee tilanteiden kapakoissa olleen toisinaan hengenvaarallisia, mutta kukaan merimiespastoreista ei hänen aikanaan ollut vakavammin vahingoittunut.³⁰³ Vaarallisuuden aineksen tähän työhön toi mielestäni, että merimiespastorin tekemän työn kautta saattoi majatalojenisäntien saamat taloudelliset hyödyt merimiehistä vähentyä. Jos merimiehet viettivät vapaa-aikaansa enemmän merimieskirkossa kuin majatalon kapakassa, tuntui se varmasti kapakan omistajan tilipussissa. Kapakat sijaitsivat etupäässä sellaisissa kortteleissa, jotka olivat satamien lähellä ja niissä liikkui siten erityisesti merimiehiä, jolloin kapakoitsijoiden suurimpana asiakaskuntana ajatuksentasolla voidaan pitää merimiehiä.

Waltari piti erityisen tärkeänä oman suomalaisen merimieskodin perustamista, kun ainoat asunnot mitä Hampurissa oli tarjota merimiehille, olivat Sankt Paulin merimieskorttelin kapakat asuntoineen. Toiseksi olisi tärkeää saada myös oma lukusali suomalaisille, kun se oli yhteinen ruotsalaisen lähetystön kanssa.³⁰⁴ Ei ollut helppo tehtävä merimiespapilla hankkia hyvää asuntoa merimiehelle merimiehen pyytäessä hänen apuaan asunnon hankkimisessa, varsinkaan niissä satamakaupungeissa missä ei ollut vielä merimieskotia perustettu.³⁰⁵ Nevalainen huomauttaa, että merimiesten nähtiin kirjaimellisesti asuvan baareissa, mikä oli vaarallista niin henkilökohtaisella kuin valtakunnallisella tasolla.³⁰⁶ Merimiesten oli mahdollista yöpyä ulkomailla paikallisissa merimieskodeissa³⁰⁷, mutta Waltarin mainitsemana Hampurin saksalainen merimieskoti oli aina ääriään myöten täynnä yöpyjistä³⁰⁸, joten saattoi olla, että suomalaiset merimiehet eivät useinkaan

³⁰¹ Merimiehen Ystävä N:o 5 & 6, 81, 1902. (Waltari).

³⁰² Waltari 1912, 80–82.

³⁰³ Waltari 1918, 28.

³⁰⁴ Merimiehen Ystävä N:o 3, 39, 1906. (Waltari).

³⁰⁵ Waltari 1907, 13.

³⁰⁶ Nevalainen 2019, 221.

³⁰⁷ Nevalainen 2019, 222.

³⁰⁸ Waltari 1912, 25–26.

mahtuneet sekaan. Ongelmaisena Suomen merimieslähetyksen tekemän avustustyöhön nähden oli myös hintojen nousu, ja kotimaisen rahan arvon heikkeneminen ulkomaiden valuuttoihin verrattuna. Talousongelmissa ollessaan Suomen Merimieslähetyksen mahdollisuudet merimiesten avustamiseen heikentyivät, mikä myös heikensi merimiesten olosuhteita. Silloin saattoi tulla ajankohtaiseksi lähetystyön supistaminen tai työn lopettaminen kokonaan joillakin ulkomaiden lähetysasemilla.³⁰⁹ Mielestäni Waltarin teoksissa yhdeksi ongelmaisemmaksi asiaksi nousee suomalaisen merimieskodin puuttuminen satamakaupungista. Kapakanisäntien asuntoloissa merimiehet saattoivat ohjautua helpommin päihteiden pariin, kuin sellaisessa asuntolassa, jossa ei ollut kapakkaa. Merimieslähetyksen merimieskodilta oli taas helpompaa suuntautua harrasteineen enemmän lähetysseuran toimintaan suuntaan, tai ainakin siihen oli lähetystyöntekijöiden helpompi vaikuttaa. Tiesivät missä merimiehet yöpyivät, eikä heitä tarvinnut etsiä erityisesti kapakoista tai boardinghuoneista.

Waltari kokee, kuinka merimieslähetykselle oli monessa yhteydessä edukasta, että merimieslähetyksen pastorin asunto, merimieslähetyksen käytössä oleva kirkko ja lukusali olivat samassa rakennuksessa. Jumalanpalvelusten tai erilaisten kokoontumisten jälkeen voitiin jatkaa vuorovaikutusta pastorin kotona esimerkiksi erilaisilla keskusteluilla ja rukouksilla.³¹⁰ Aluksi Hampurissa toimiessaan Waltarille tuotti vaikeuksia luoda merimiehille turvallisuuden tunnetta merimiesvärväreitä ja muita kohtaan, koska heillä ei ollut paikkaa, jossa merimiehet voisivat yöpyä ja asua turvassa värväreiltä. Hampurista puuttui siis turvallinen merimieskoti, jossa merimiehet olisivat voineet asua. Tämän vuoksi Waltari joutui toisinaan tarjoamaan merimiehille majapaikan omasta kotoaan, mistä taas boardinghuonemestarit suuttuivat ja haastoivat Waltarin pariin otteeseen oikeuteen, väittäen, että Waltari pyörittä luvatonta majatalotoimintaa maksua vastaan. Waltari ei perinyt koskaan maksua merimiehiltä väliaikaisesta yöpymisestä. Waltarista tällainen oikeudellinen toiminta tuntui raskaalta, sillä hän oli omasta mielestään tekemässä ”rakkauden työtä” lähetystyönä kotimaan kansalaisten keskuudessa.³¹¹ Suurena helpotuksena Waltarin mielestä oli merimieslähetyksessä, jos lähetysseuralla olisi kaikissa toimipaikoissaan omat talot, joihin työ voitaisiin keskittää pysyvämmiin.³¹² Vuonna 1923 Suomen Merimieslähetyksen perusti yhteytensä

³⁰⁹ Merimiehen Ystävä N:o 12, 3, 1920. (Waltari).

³¹⁰ Waltari 1912, 32; Merimiehen Ystävä N:o 4, 50, 1902. (Waltari).

³¹¹ Waltari 1912, 71–72.

³¹² Merimiehen Ystävä N:o 12, 192, 1924. (Waltari).

Suomen merimieskotiyhdistyksen, jonka vaikutuksesta Euroopan suuriin lähetysasemasatamakaupunkeihin perustettiin merimiehille merimieskoteja.³¹³ Merimieskotiyhdistyksen tavoitteeksi muodostui suomalaisten merimieskotien perustaminen niihin ulkomaiden ja kotimaan satamiin, missä ne koetaan hyödyllisiksi.³¹⁴ Merimieskodeissa ei saanut pitää hallussa alkoholia, eikä sisään päässyt humaltunut henkilö. Merimieskodeissa asennoituminen humaltuneisiin ihmisiin oli sellainen, että merimiesten piti omalla siveellisellä käytöksellä olla merimieskotien avun arvoinen. Merimieskodit eivät olleet viimeinen oljenkorsi niille, joiden elämä oli syöksynyt rappiolle ja joilla ei ollut enää varaa majapaikkaan.³¹⁵ Merimieskoti oli vaihtoehto merimiesmajataloja eli boardinghuoneita vastaan, eikä köyhäinlaitosta.

Merimieskotiyhdistys perustettiin Waltarin ollessa lähetysjohtaja³¹⁶, joten merimiesten asumisolosuhteet olivat yhtenä Waltarin suurimmista huolenaiheista merimiesten elämässä juoppouden ohella. Merimieslähetyseuran työ ei näyttäyty pelkästään merimiespapin ja merimiehen uskonnollispainotteisena vuorovaikutuksena. Työhön lukeutui monet merimiesten auttamisen muodot, joista eräänä tärkeimpänä huomiona voisi sanoa olevan merimiesten asuminen. Waltarin huolena näyttäyty merimiesten oleskelupaikkojen vaikutus heidän omaan käyttäytymiseensä. Laika Nevalainen kirjoittaa artikkelissaan, kuinka merimieskotien toiminnan keskiössä olivat Suomi ja suomalaisuus. Merimieskotien perustamisen filosofiassa näyttäyty, että millaisia ajatuksia merimiehiin kohdistettiin heidän kotimaastaan ja minkälaiseen kansallisuuteen heitä yritettiin ohjata ja kasvattaa.³¹⁷ Yrjö Kaukiainen esittää havainnon siitä, että 1900-luvun alussa suomalaisia merimiehiä työskenteli määrällisesti enemmän ulkomaiden kuin kotimaan laivoilla. Suomalaiset merimiehet olivat aikansa halpatyövoimaa.³¹⁸ Nevalainen huomauttaa, että suomalaisten suurempi määrä ulkomaiden laivoilla nähtiin syynä sille, että tarvittiin ulkomailla olevia merimieskoteja, jotka olivat erityisesti omistettu suomalaisille merimiehille. Suomalaisuuden korostamisella ja kodikkuuden luomisella merimieskodin tavoin oli Nevalaisen mukaan kaksi päämäärää. Päämäärät olivat kilpailu majatalojenisäntiä vastaan luomalla merimiehille niin sanotusti viihtyisämpi ja siveellisempi asumus ja vapaa-aika. Toisaalta merimieskodit tähtäsivät edistääkseen

³¹³ Lempiäinen 2000, 30.

³¹⁴ Nevalainen 2019, 222.

³¹⁵ Nevalainen 2019, 224.

³¹⁶ Rajala 2011, 41.

³¹⁷ Nevalainen 2019, 212.

³¹⁸ Kaukiainen 2008, 344.

kansallisia vaikutuksia. Merimiehiä kehoitettiin viettämään sivistynyttä kotielämää. Nevalaisen mukaan merimieskotiyhdistyksen kautta oltiin tietoisia merimiesten työväenluokkaisesta asemasta, ja heidän mahdollisista pyrkimyksistä asemansa parantamiseen tai jopa radikalisoitumiseen. Keskiluokkainen kotielämä koettiin keinona vastustaa radikalisoitumista, ja toivottiin, että merimieskodin kautta merimiehet alkaisivat elää näiden arvojen mukaisesti. Merimieskotien kannattajat pitivät suomalaista merimieskotia vierailta mailla kappaleena merimiehen kotimaata. Yhtä lailla merimiesten kodintuntoisuuteen vaikuttivat heidän mielestään toisten suomalaisten seura³¹⁹, mitä oli saatavilla kotimaisesta merimieskodista. Näistä Nevalaisen nostamista huomioista merimieskodeista nousee esille samoja piirteitä kuin Waltarin ajatuksissa. Waltarille tärkeää oli pitää suomalaisia merimiehiä yhdessä, että he pääsivät puhumaan ja lukemaan suomen kielellä. Merkittävämpänä kuitenkin Waltarille oli, jo aikaisemmin mainittu syy miksi merimieskoteja perustettiin. Eli merimieslähetyksen turvalliseksi vaihtoehdoksi asumiseen boardinghuoneita vastaan.

Merimiesten etsiminen ulkomailta ei ollut helppoa. Usein se oli ongelmallista. Merimiehiä pyydettiin *Merimiehen Ystävän* kautta auttamaan merimiespastoreita ja merimieslähetystä tässä tehtävässä, siten että merimiehet lähettäisivät kadonneen merimiehen tiedot lähimmälle suomalaiselle merimiespastorille tai *Merimiehen Ystävän* toimitukselle. Tietojen lähettäminen helpottaisi kadonneen merimiehen löytämistä. Kadonneen merimiehen löytämisellä voisi kotimaassa läheiset saada huojennuksen uutisesta ja samalla kulkisi eteenpäin Suomen Merimieslähetyksen työsarka.³²⁰ Lempiäinen ajattelee merimiesten mahdollisesti unohtaneen ilmoittaa omaisilleen missä päin maailmaa, milloinkin liikkuvat, eikä tietoliikenneyhteydet hyviä olleet vielä 1900-luvun alussa. Toisaalta osa saattoi tarkoituksella katkaista yhteydenpidon omaisiinsa, erityisesti ne, jotka liikkuvat ainoana suomalaisena sellaisella ulkomaisella laivalla, joka koostui muuten ulkomaisesta miehistöstä.³²¹ Tässä yhteydessä korostuu usein työssäni esille noussut ilmiö, kuinka ulkomaisella laivalla liikkunut suomalainen saattoi olla vieraantunut kotimaasta ja omaisista, joko tarkoituksella tai tarkoituksettomasti. Tällaisissa tapauksissa oli ehkä lähdetty etsimään parempaa toimeentuloa parempien palkkojen toivossa ulkomaisesta laivasta tai ollut jo kauemmin asumassa jossain ulkomaan satamakaupungissa odottamassa työnsaantia heikkojen työmarkkinoiden

³¹⁹ Nevalainen 2019, 222–223.

³²⁰ Merimiehen Ystävä N:o 1, 13, 1911. (Waltari).

³²¹ Lempiäinen 2000, 263.

vallitessa. Samalla yhteydenpito oli katkennut kotimaahan. Frigren kuvaa merityön näyttäytyneen aikalaismielikuvissa 1900-luvun alussa kodista vieraannuttavana³²², joten Waltarin näkemys, että Merimieslähetykseura oli kotimaasta muistuttava taho merimiehen elämässä ei ole mitenkään poikkeuksellisen kotimaan merkitystä korostava tai kansallismielinen vaan pikemminkin aikakaudelle tyypillistä. En hahmottele työssäni liikoja Waltarista erityisesti kansallismielistä ihmistä, sillä hänen työnsä suomalaisena pastorina ja sitä kautta isänmaallisena ihmisenä oli luonteva osa hänen toimintaansa, kuten edellä olen jo maininnut. Waltarin kuuluminen Suomen papistoon itsessään antaa hänestä fennomaanien ajatusten mukaisesti hyvin isänmaallista ja kansallismielistä kuvaa, mutta itse koen tämän isänmaallisuuden liittyvän esimerkiksi myös hänen työtehtäviinsä. Työtehtävinä oli esimerkiksi etsiä suomalaisia ulkomaisten satamakaupungeista, ylläpitää heidän yhteenkuuluvuuttansa kotimaahan ja omaisiin, mahdollistaa suomenkielisten lehtien lukeminen ulkomailla sekä viedä merimiehille kristinuskon sanomaa, koska eivät itse päässeet niinkään osallistumaan seurakuntaelämään.

Pelkästään merimiespastorin työtehtävien kautta on niiden tekijässä ja Merimieslähetyksen toiminnassa oltava edes hieman kansallismielistä tunnetta, sillä muuten olisi työ pelkästään uskonnollispainotteista ilman suomalaisuuden korostamista. Merimiehen työ nähtiin usein myös sosiaalisesti vieraannuttavana, koska siinä merimies oli irrallinen kodista, kotimaasta ja läheisistä ihmisistä. Silloin yhteys saattoi loppua merimiehen ja kotimaan välillä.³²³ Käsitykseni mukaan erityisesti tämän ”kadonneen” tai yhteydenpidonkatkaisseeseen merimiesryhmän muodostumista Waltari oli yrittänyt ennaltaehkäistä keskittämällä merimieslähetyksen näkökulman vaikuttamaan nuorien meripoikien kehitykseen. Esimerkiksi Waltarin ollessa merimieslähetyksen johtaja yritettiin kasvattaa uusia merimiehiä suoraan Merimieslähetyksen ohjaamana niin sanotusti kunnan kansalaisiksi perustamalla jo mainitsemani Kokki- ja Stuerttikoulu vuonna 1926, jotta he oppisivat suoraan toivotut käytösmallit.

Jo aikaisemmin mainitsemani merimiespastorin, kirkon ja lukusalin sijaitsemisesta samassa rakennuksessa ilmenee mielestäni hyvin pastorin ajatusmaailmaa, kuinka lyhyen välimatkan turvin pystyttiin pitämään merimiehet lähetystyön yhteydessä tiiviimmin ja turvallisessa tilassa. Waltarin näkemyksen mukaan oli hankalaa, jos merimieslähetyksen

³²² Frigren 2019, 170–171.

³²³ Frigren 2019, 22.

työntekijä asui kaukana lukusalista, erityisesti silloin, kun lukusalia pidettiin auki ympäri vuorokauden.³²⁴ Mielestäni ongelmaksi koitui mahdolliset järjestyshäiriöt, sillä pastori ei voinut mitenkään olla lukusalissa paikalla ympäri vuorokauden. Merimiesten löytäminen perille lukusaliin myös ehkä hankaloitui, kun pastori ei ollut heitä lähellä saliin ohjaamassa. Jos vapaamuotoisemmat kokoontumiset illanviettoihin pastorin luona jumalanpalveluksien jälkeen olisi ollut jossain kauempana niin olisi matkan varrella voinut yksi tai useampi osallistuja lähteä omille teillensä. Toisaalta tällainen osallistuminen illanviettoon tai jumalanpalvelukseen oli lopulta pastorin kehotuksen ja kutsun tasolla, joten sinne ei ollut pakollista mennä. Siinä piilee vuorovaikutuksen ja läsnäolon piirre, jota pastorit osaltaan halusivat mielestäni merimiesten elämään uskonnollisen puolen ohella välittää. Merimiehille annettiin päätösvalta, että haluavatko he olla yhteydessä Merimieslähetysseuraan, sillä kutsun kautta Merimieslähetyskeskusten tapahtumat olivat heitä varten.

Vuonna 1914 kohtasi Suomen merimieslähetys vaikeuksia, sillä kaksi Suomen lähetysasemaa oli sodan jaloissa, eikä niissä pystytty harjoittamaan lähetyskeskusten toimia. Poliittinen tilanne kansainvälisesti oli vakava ja niin oli myös lähetyskeskusten. Suomen merimieslähetyskeskuksella oli ollut matkasaarnaaja Vaasan Vaskiluodossa, Helsingissä, Hankoniemessä ja Oulussa sekä lukusali Turussa. Näissäkin työ koki ongelmia sodan vuoksi. Satamat olivat tyhjinä laivoista, kun ne eivät kulkeneet, niin samalla loppui merimiehet maista, eikä kukaan tullut lukusaleihin ja saarnaajille ei riittänyt enää töitä. Satamien ollessa tyhjillään merimiehistä, oli merimieslähetyskeskusten pastorit lähetetty levittämään lähetyskeskusta seurakuntiin. Sodan myötä lisääntyivät myös ahkeraan merimiesten omaisten tekemät kyselyt lähetysseuralle, että tiesivätkö mitä kuului heidän läheisilleen ulkomailla. Antwerpenista oli merimiehet siirtyneet Englantiin, samoin kuin Hampurista, mutta kaikista köyhimmässä asemassa olleet olivat joutuneet jäämään aloilleen. Kuitenkin Hampuriin jääneitä suomalaisia merimiehiä kohdeltiin olosuhteisiin nähden hyvin, joten Waltarin näkemyksen mukaan heistä ei tarvinnut olla liikaa huolissaan. Samalla hän huomauttaa, kuinka postin kulku oli sodan myötä hidastunut. Jos omaisen kirje viipyi oletettua kauemmin matkalla, ei senkään vuoksi tarvinnut liikaa huolestua. Niillä merimiehillä, jotka liikkuivat Ranskan, Englannin ja Espanjan laivoilla ei ollut mitään hätää. Waltari painottaa, että jotkin suomalaiset laivat olivat jääneet ulkomaiden satamiin sodan aikana, mutta niillä seilaavilla merimiehillä ei ollut

³²⁴ Merimiehen Ystävä N:o 4, 50, 1902. (Waltari).

suoranaista hengenvaaraa. He kärsivät puutosta tavalliseen verrattaessa, mutta eivät toistaiseksi olleet uhattuina. Suomen merimieslähetys yritti välittää heille kirjeenvaihtoa, niin hyvin kuin vain pystyi. Kirjeet välitettiin omaisilta Suomesta, eikä niissä saanut olla puhetta politiikasta. Kirjeiden tuli sensuurin vuoksi olla avoimia³²⁵ ja usein ne olivatkin pelkkiä postikortteja ilman kirjekuorta.³²⁶

Rauli Virtanen kirjoittaa, kuinka noin kaksi sataa suomalaista merimiestä joutui ensimmäisen maailmansodan aikana pidätetyiksi ja internoiduiksi, kun oleskelivat suomalaisilla tai muiden maiden laivoissa Saksan satamassa. Merimiehet kärsivät sairauksista ja nälänhädästä.³²⁷ Vuosina 1916 ja 1925 Waltari kirjoitti toisenlaista suomalaisten merimiesten tilanteesta ensimmäisestä maailmansodasta. Hän mainitsee kymmenien suomalaisten laivojen joutuneen tuhotuiksi ja useiden suomalaisten merimiesten hukkuneen kotimaisilla ja ulkomaisilla aluksilla. Jos eivät hukkuneet niin ainakin kärsivät kylmyyttä ja nälkää.³²⁸ Lisäksi osa merimiehistä joutui vankileireille ja kuoli siellä kärsien puutteellisesta ravinnosta ja kosteudesta.³²⁹ Tähän voisi mielestäni todeta, että Waltari oli sodanaikalainen, kun taas Virtanen tietokirjailija vuosisadan päästä. Eli aikalaisen silmin katsottuna oli tilannetta voitu aluksi yrittää laittaa lohdullisemmaksi, ajatellen esimerkiksi merimiesten läheisiä kotimaassa. Samalla Waltari eli tapahtuneen keskellä, jolloin hän ei vielä 1914 sodan alkaessa tiennyt millaiseksi merimiesten olosuhteet voivat muuttua. Vuoteen 1925 mennessä Waltarille oli tilanteesta tullut uutta tietoa. Informaation kulkeminen saattoi olla myös ongelmallista, kunnes sodan jälkeen alkoi valjeta seuraukset. Tietokirjailija suhtautuu aineistoonsa ammattimaisesti ja on mahdollisuudessa saada enemmän dataa tapahtuneesta kuin siinä mukana elävä taho.

2.2. Merimiesten moraalinen turmelus

*Merimieslähetysten pääasiallinen työmaa on juuri suurten satamakaupunkien merimieskaupunginosissa, joissa synti julkeimpana ja alastomampana esiintyy. Siellä viruu synnissä monta Suomen kodin poikaa. Niiden kuolemattomien sielujen pelastukseksi tahtoo merimieslähetys taistella*³³⁰ - Toivo Waltari, 1920.

³²⁵ Merimiehen Ystävä N:o 10, 155–156, 1914. (Waltari).

³²⁶ Frigren 2019, 180.

³²⁷ Virtanen 2018, 30–31.

³²⁸ Waltari 1925, 128.

³²⁹ Waltari 1916, 6.

³³⁰ Waltari 1920, 105–106.

Edellä olevassa lainauksessa kiteytyy Waltarin näkemys merimiesten henkisestä tilasta. Ilman merimieslähetyksen tekemää työtä olisi Waltarin mukaan Suomen kotien pojat jääneet syntielämään. Merimiesten moraaliksi oli merimiespastorin huolenaihe.

Laivoilla Waltarin mukaan saattoi merimies joutua helposti muiden toveriensa pilkan kohteeksi, jos esimerkiksi halusi rukoilla kuin kotona oli aikoinaan opetettu.³³¹ Toveriseura laivoilla saattoi olla huonoa ja johtaa viattomampia meripoikia turmioon ja kadottamaan hengellisyyttään, jos sitä heillä ennestään oli ollut. Esimerkkinä Waltarin kirjoittama kertomus, kuinka toiset merimiehet lähtivät maihin eräästä laivasta viettämään elämää paheiden ja satamien tarjoamien nautintojen parissa. Kuitenkin eräs nuori merimies päätti jäädä silloin yleensä laivaan. Kerran olivat maihin menneet tuoneet laivaan viinaa ja kyseiselle nuorukaiselle ”juopumuksen pahe” oli aivan vierasta. Toiset tarjosivat hänelle viinaa, mutta hän kieltäytyi. Kieltäytymisen jälkeen nuorukainen sai osakseen pilkkaa ja herjauksia, jolloin nuorukainen taipui ottamaan maistiaiset tarjottavasta. Tästä seurasi ryyppy toisensa jälkeen. Nopeaa oli merimies juovuksissa ja silloin hänellä tuli riitaa juomantarjoajien kanssa, kunnes iski juovuksissa oleva nuorukainen puukon yhden miehistä rintaan. Merimiehestä tuli hengetön ja nuorukainen vietiin vankilaan, jossa sai kärsiä tuomiotaan. Waltari huomauttaa, että olisiko tätä tapahtunut, jos alkuaan ei toverit olisi nuorukaiselle ryyppyä tarjonneet. He tekivät viattomasta merimiestoverista murhaajan.³³²

Lempiäinen nostaa esille Merimieslähetyksen tavoitteina olleen vaikuttaa merimiesten vapaa-ajan toimintaan. Tavoitteena oli vähentää merimiesten kapakoissa käyntiä ja muita niin sanotusti haitallisia harrastuksia ja niiden seurauksia. Merimiehiä yritettiin näiden sijasta ohjata käymään jumalanpalveluksissa, lukusaleissa ja erilaisissa hartauksissa.³³³ Edellä olevasta Waltarin kuvauksesta nähdään ehkä surullisen kuuluisa esimerkki, kuinka alkoholi voi vaikuttaa tilanteisiin. Waltarin oletuksena oli usein, että alkoholi johdatti merimiehen suoranaisesti turmioon. Toisaalta tällainen esimerkki saattaa olla Waltarin tehokeino kehottaa suomalaisia merimiehiä raittiuteen ja pelotella alkoholin vaaroista. Tämä sopisi hyvin merimiespastorin ajatusmaailmaan, sillä osa Waltarin teoksista on selkeästi ohjeenomaista merimiesten käyttäytymiseen. Waltari toivoi merimiesten valikoivan raittiuden ja Merimieslähetyksen yhteyden, jotta uskonasiat eivät unohtuisi.

³³¹ Waltari 1912, 45.

³³² Merimiehen Ystävä N:o 5, 67, 1908. (Waltari).

³³³ Lempiäinen 2000, 264.

Erään suomalaisen merimiehen äiti oli lähettänyt ulkomaille kuvan työstä. Kuvan tarkoituksena oli estää sen saanutta merimiestä lankeamasta satamissa olevien naisten luomiin kiusauksiin.³³⁴ Waltarin mukaan merimiehillä saattoi olla taipumus tukeutua niin sanottuihin kiusauksiin helpommin, jos eivät saaneet kirjeitä kotoa. Kirjeiden lähettämisen muodossa Merimieslähetykseura luotti saamaansa apuun merimiesten omaisilta, jotka toiminnallaan tukivat merimiehiä.³³⁵ Välillä kirjeiden lähettäminen saattoi olla haastavaa, jos ei tiennyt merimiehen sen hetkistä osoitetta.³³⁶ Frigren pitää omaehtoisesti merimiespapille kirjeiden lähettämistä hyvänä muotona tutkia, kuinka henkilökohtainen kommunikointi oli merkittävä osa merimiesten keskuudessa tehtyä työtä. Kirjeenvaihtoa käytiin myös kotimaahan jääneiden puolesta heidän kysellessä merimiesten ansioista, sillä usein merimies oli perheen tärkein elättäjä. Merimiehet kirjoittivat merimiespastorille esimerkiksi vain vaihtaakseen kuulumisia tai pyytääkseen jotain palvelusta. Merimiespastori taas välitti tiedon merimiehen ja perheen välillä, mikä tarkoitti etupäässä, että olivatko eri tahot elossa vai eivät.³³⁷

Mielestäni Waltarin mainitsema toiminta oli mahdollista vain, jos oli tietoa, että merimies oli tavoitettavissa ja halukas olemaan yhteydessä, muutoin kirjeiden lähettämässä ei ollut vaikutusta. Toisaalta sen piti olla myös vastavuoroista, että merimiehet lähettivät ja pitivät yhteyttä myös kotimaan suuntaan, pysyen vuorovaikutuksessa läheistensä kanssa. Frigren taas nostaa mielestäni hyvin esille merimieslähetyksen harjoittaman kommunikoinnin, jossa keskiössä oli yksilöiden välinen vuorovaikutus. Kirjeiden välityksellä lähestytään suoraan yksilöä, vaikka pastori olisi välikätenä, kuten myöhemmin esille tulevassa alaluvussa 2.3. Waltarin mainitsema merimiehen etsiminen yksilönä ja merimiehen kanssa käydyt kahdenkeskiset keskustelut. Jokainen huomataan yksilönä, tai ainakin ajatuksentasolla asia näyttäytyy tällä tavoin. Edellä mainitulla kirjeiden lähettämällä Waltarin ajatusten mukaan, mutta myös tekemällä työtä merimiesten ”kiusattujen sielujen” pelastamiseksi voi merimiespappi merimiesten omaisten ja merimieslähetyksen ystävien tuella auttaa Jumalan avulla merimiehiä. Jokaisen merimiehen sielusta oli taisteltava Jumalan kutsumana, etteivät kiusaukset voittaneet merimiehiä omikseen.³³⁸

³³⁴ Waltari 1912, 67.

³³⁵ Waltari 1918, 13.

³³⁶ Waltari 1917, 57.

³³⁷ Frigren 2019, 169, 177, 182.

³³⁸ Waltari 1920, 45, 107.

Evankeliumia julistaessa oli kirkko muistanut alusta lähtien merimiehiä. Kirkko oli kiinnittänyt huomiota merimiesten vaaralliseen ammattiin ja pitkään aikaan, jonka he viettivät poissa kotoa, jolloin he joutuivat alttiiksi henkisille ja siveellisille vaaroille. Merimiesten ajateltiin olevan rohkeita kaikkien vaarojen keskellä, mutta samalla raakoja puheissaan ja teoissaan.³³⁹ Kansanahon edellä esittämä kuvaus merimiesten siveellisistä ja henkisistä vaaroista kuvastaa Waltarin näkemyksiä merimiehen elämästä. Keskeisimpänä tekijänä ilmenee useiden teosten myötä alkoholin ja prostituution vaikutus merimiesten moraaliin. Lähetystyö oli vastapainona niille, joiden ajateltiin vaikuttavan merimiehen moraaliin kielteisesti. Merimiehen siveetön käyttäytyminen oli etupäässä päihteiden ja sukupuolielämän rietasta toimintaa, jossa unohtuivat uskonasiat ja oman henkisen elämän harjoittaminen.

Waltari nostaa esille, että jos oli lainkaan seurannut merimiesten siveellistä ja uskonnollista kehitystä, niin ei olisi ollut ihme, vaikka olisi kauhistunut nykyisen merimiessukupolven siveellisestä ja uskonnollisesta turmeltumisesta. Suurimmiksi syiksi tähän hän esittää merimiesten keskuudessa tapahtuvan Jumalan kieltämisen, heidän piirissään viriävän juoppouden ja muun epäsideellisen toiminnan. Lopulta merimiehet päätyivät huutamaan herralta apua hätäänsä, mutta usein tämä tapahtui liian myöhään. Waltari ei kuitenkaan tarkoita tällä, että merimieslähetysten työllä ei olisi mitään merkitystä, vaan sitä tuli tehdä, sillä se oli kristinuskontyötä. Tällä hän korostaa, että juuri merkityksellisintä olisi säästää kaikista parhaat voimat merimieslähetysten työssä uusien nuorten sukupolvien auttamiseksi ja ohjaamiseksi Kristuksen tykö.³⁴⁰

Tällä tavoin suurin merkitys merimieslähetysten työstä näyttäytyisi merimiehille heti heidän merimiesuransa alkutaipaleella. Toivoa merimiesten suhteen Waltarilla kuitenkin oli, sillä jotkut heistä olivat oma-aloitteisesti toivoneet, että heille järjestettäisiin varta vasten omalla äidinkielellään jumalanpalveluksia, jotta se veisi heidän huomionsa vapaapäiviensä muilta mahdollisilta houkuttelevilta ajanvietteiltä.³⁴¹ Tapio Bergholm nostaa esille, kuinka merimiesten ajatellaan usein koostuneen nuorista ja kokemattomista miehistä, jotka olivat vain hetken tilapäisesti ammatissa. Tämän ajatuksen myötä merimiehiin liitetään usein myös alaan liittyvä toinen puoli, joka oli kielteisempi: merimiehiin liitetty rietas satamakäyttäytyminen, minkä mukana usea taho yritti hyötyä

³³⁹ Kansanaho 1983, 13.

³⁴⁰ Merimiehen Ystävä N:o 12, 184–185, 1904. (Waltari).

³⁴¹ Merimiehen Ystävä N:o 12, 185, 1904. (Waltari).

merimiehistä.³⁴² Heihin kuuluivat muun muassa jo mainitut kauppiat ja prostituution harjoittajat.

Boardinghuoneiden olosuhteista Waltari toteaa, että erään pahamaineisen boardinghuoneen ulkopuolelle kuului laulua ja melua. Sisällä kapakassa oli huoneet täynnä suomalaisia merimiehiä. Pöydän ympärillä oli humalaisia merimiehiä. Helposti oli havaittavissa anniskelujuomien vaikutukset. Jotkut katselivat tulehtunein silmin tyhjällä katseella eteenpäin. Lattian keskiössä hoiperteli miehiä, jotka olivat valmiina tappelemaan toistensa kanssa uhkausten vallitessa. Osa oli nukahtanut sijoilleen väkijuomien vaikutuksesta. Eräs paikan vakiovieraista oli suomalainen merimies, jolla oli kotimaassa hyvä koti perheineen, mutta tästä kaikesta huolimatta oli hän paikan vakiovieras. Toinen mies taas kehui tuhlanneensa parissa tunnissa monen kuukauden palkkansa. Ryysyihin verhoutuneena hän seurasi oluen virtaamista lasiinsa, mutta rahat olivat lopussa.³⁴³

”Ulos siis taas vaivaloiseen työhön, taistelemaan myrskyjen ja aaltojen kanssa, saadakseen muutamia kymmeniä tai ehkäpä satoja markkoja himonsa holhoomiseksi!”³⁴⁴
Edellä esitetyn tavoin Waltari totesi merimiesten kapakkaelämästä. Hän ei voinut käsittää kuinka suurella vaivalla hankitut ansiot kuluivat hetkessä kapakassa.

Rosenström huomauttaa, että suurella osalla hänen tutkimistaan merimiehistä oli käytössään vähän rahaa satamassa, joten mielikuva baareissa ja bordelleissa humalassa olevista merimiehistä voi olla liioiteltua osittain. Rosenström jakaa teoksessaan merimiehet kahteen ryhmään. Toisessa ryhmässä olivat satamassa asuvat juopottelevat merimiehet ja toisessa taas ne merimiehet, jotka olivat kiinnostuneita toisista asioista eli esimerkiksi satamakaupunkiin tutustumisesta ja lukemisesta.³⁴⁵ Merimiehet olivat selkeästi hyvin heterogeeninen ryhmä, ja tällä tarkoitan sitä, että niin Rosenströmin kuin Waltarin teksteissä on havaittavissa erilaisia merimiehiä persoonaltaan. Lopulta merimiehen oma tahto johdatti häntä sinne, minne tahtoi, vaikka hänen toimintaansa pyrkivät vaikuttamaan monenlaiset eri toimijat, kuten esimerkiksi merimiespastori tai merimiesvärväri.

³⁴² Bergholm 1996, 4–5.

³⁴³ Waltari 1912, 81–82.

³⁴⁴ Waltari 1912, 82.

³⁴⁵ Rosenström 1996, 77.

Rahat näyttivät etupäässä kuluvan kapakan antimisiin. Toisaalta Waltarin näkemyksen mukaan monet merimiehistä yrittivät taistella houkutusia vastaan esimerkiksi tehden raittiuslupauksia tai kirjeitä kotiin lähettämällä.³⁴⁶ Eräänä uhkana merimiehille oli joutuminen päihtyneenä tappeluihin, ja näin ollen hengenvaaraan, vankilaan tai sairaalaan. Samalla esimerkiksi sairaalaan joutuessaan estyi merimies harjoittamasta ammattiaan, jolloin saattoi hänen taloudellinen asemansa heikentyä. Merimieheen ikään kuin vaikutti eräänlaisena ketjureaktiona hänen valintansa. Päihtyneenä tappeluun ja rahojen menettämiseen heikentyneen harkintakyvyn seurauksena, tai selvinpäin kirkkoon ja ajan myötä seuraavaa laivapestiä hankkimaan. Valinnat vaikuttivat myös yhteiskunnalliseen asemaan ja merimiehen hyvinvointiin. Pysyminen niin sanotulla kaidalla tiellä oli Waltarin toivomus, mutta merimiesten elämään vaikuttivat niin monet muut tekijät kuten yhteiskunnalliset ja sosiaaliset olosuhteet kuten palkkausolosuhteet ja työnsaanti, perhe-elämä ja vastuu, ja viimeisimpänä mutta ei vähäisimpänä yksinkertaisesti merimiehen oma tahto. Nieminen mainitsee, että sairaalaan tai putkaan päätyminen teki merimiehestä ainakin hetkeksi pakotetun jäämään maihin, jolloin hän saattoi mahdollisesti muuttua siirtolaiseksi. Esimerkiksi sairauden kautta merimies joutui jäämään sairaalaan ja menetti laivapaikkansa, koska laiva ei yhtä merimiestä odottanut. Yhtä lailla vankilaan joutuessaan merimies menetti laivapaikkansa.³⁴⁷ Tämä ei tietenkään ollut suunniteltua, vaan elämän luoma tilanne. Merimiehestä saattoi tahtomattaan ajan mittaan tulla siirtolainen, jos hän jonkun epäonnisen tapahtuman vuoksi joutui jäämään pitemmäksi aikaa satamakaupunkiin. Merimies saattoi lopulta juurtua kaupunkiin pysyvämmiin, mutta silloin merimiespastori kävi tapaamassa merimiehiä esimerkiksi sairaaloissa ja vankiloissa yrittäen pitää heidät yhteydessä kotimaahan.

Konrad Planman nostaa omasta kokemuksestaan esille merimieskapakasta ja satamakaupunkien naisten eli prostituoitujen luona yöpymisestä, että niissä oleskelleet miehet palasivat rahattomina laivalle. Heiltä saatettiin myös varastaa tavaraa.³⁴⁸ Tämä esimerkki merimiesten omasta kokemuksesta ilmentää Waltarin kuvaamaa merimiespastorin työssä. Kapakka ja prostituutio saivat merimiesten rahat. Toisaalta Planman itse oli absolutisti, koska ei alkoholia käyttänyt, joten hänen suhtautumisensa kapakoihin ja juoppouteen oli varmaan sellainen, että hän ei niitä kannattanut mutta ei tuominnutkaan. Jokaisen oma valinta missä aikansa kulutti. Kerran laivalle palatessaan

³⁴⁶ Waltari 1912, 61.

³⁴⁷ Nieminen 2003, 66–67, 135.

³⁴⁸ Planman 2019, 33.

hän antoi mahdollisuuden toisille merimiehille lähteä hänen mukaansa pois kapakasta, ja osa tarttui siihen³⁴⁹. Waltari taas pitää tätä alkoholin vaikutusta suoraan verronnallisena merimiesten turmelukseen. Huomattavaa on, että merimiehillä itsellään oli myös tietoisuus, kuinka kannattaisi tehdä, mutta alkoholin käytön myötä ja satamaan pääsyä juhlistaakseen ne saattoivat osalta unohtua. Frigren tutkii artikkelissaan merimiesten kirjeiden vaihtoa. Kirjeissä merimiesten uskonnollisuutta ei ollut liiemmin huomattavissa kuin tervehdyksissä, mutta osa kirjoittajista kertoi tulleensa uskoon. Tähän kuitenkin tulee suhtautua varauksella, sillä merimiehet saattoivat kirjoittaa siten kuin ajattelivat merimiespastorin haluavan heidän kirjoittavansa eli mukautuivat vastaanottajan maailmaan. Kuitenkin merimiesten kirjeistä Frigren nostaa esille, että niissä ei niinkään arvosteltu satamien syntielämää merimieslähetyksen diskurssin tapaisesti. Merimiehille merityö näyttäytyi tavallisena työnä, hyvine ja huonoine puolineen.³⁵⁰

Tärkeää oli, että merimieslähetyksen ystävät lähettivät merimiehille luettavaksi kirjoja. Merimiehet ottivat ne kiitollisina vastaan, ja samalla pääsivät kirjat vielä oikeasti käyttöön ja olemaan suureksi siunaukseksi merimiehille.³⁵¹ Merimiehillä itsellään oli etupäässä hyvin niukasti omaa omaisuutta niin sanotuissa merimieskirstuissa, joten tällainen kirjojen lahjoittaminen ja luettavaksi saaminen saattoi olla hyvin merkittävässä roolissa merimiesten vapaa-ajan vieton kannalta. Kaikenlainen merimiestä itseään kehittävää harrastuneisuutta oli toivottua. Kaikki eivät lukemista kuitenkaan harrastaneet. Siihen liittyivät merimiesten omat lukutaidot ja vapaa-ajan riittoisuus kuin myös muut mahdolliset vastikkeet vapaa-ajanviettoon. Kirjat saattoivat päätyä myös tupakkatarvikkeiksi ainakin purjelaivakaudella³⁵².

Erityisesti Waltari nostaa esille, kuinka hänen aikansa nuoret eivät näyttäneet ymmärtävän kodin merkitystä ennen kuin oppivat itse kantapään kautta maailman petollisuuden ja kodin merkityksen siveellisenä yksikkönä ja tukiverkostonä keskellä elämän erilaisia houkutusia, mitä nuoret halusivat itse kokea. Silloin toivottiin kodin olevan vielä jäljellä palatessa, kun itse lähdettiin näkemään maailmaa. Maailmalla oli matkojen varrella herätty näkemään siellä kohdattujen tahojen petollisuus, jolloin kotikävä turvallista kotia kohtaan saattoi nousta pintaan.³⁵³ Merimieslähetyks oli merimiehille

³⁴⁹ Planman 2019, 33.

³⁵⁰ Frigren 2019, 174, 187.

³⁵¹ Merimiehen Ystävä N:o 5, 69, 1904. (Waltari).

³⁵² Lybeck 2012, 206.

³⁵³ Waltari 1917, 40.

kuin vanhempien, isän ja äidin korvike vieraassa maassa ollessa. Merimieslähetyksessä etsi niitä, joita oli Suomen kansan muuten vaikea etsiä ja samalla rakasti niitä, jotka luulivat itse olevansa unohdetut vierailta mailla. Etsimisellä oli kuitenkin oma merkityksensä, sillä monet merimiehet löydettiin ja saatettiin takaisin yhteyteen omaistensa kanssa.³⁵⁴ Kari Latvus huomauttaa, että usein merimiespastoreihin liitettiin varavanhemman rooleja. Tarinoissa merimiespastorit näyttävät joko liian ylihuolehtivaisilta tai suorastaan merimiehen turmiolta pelastavilta. Usein tällainen kotia kaipaava ajattelumalli ilmenee Waltarin kuvauksissa merimieselämästä, varsinkin nuorten merimiesten ollessa kyseessä. Poika oli maailmalle lähtenyt, jättäen perheensä taakse. Lopulta kuitenkin merimies muisti kodin merkityksen, eräänlaisena tukikohtana elämässään. Mielestäni Waltarin ajatuksissa on havaittavissa kotielämän³⁵⁵ arvostamista, ja sen vuoksi asuminen ja merimieskodit olivat hänelle tärkeitä.

Merimiespappi Kaarlo Kalliala nostaa esille teoksessaan *Muukalaisuuden aika*, kuinka vuonna 1993 merimiespastori Toivo Loikkanen esitti Suomen merimieslähetyksen teologian pääpiirteeksi mitä oletettavammin sen alkuajoista lähtien pitkälle sotien jälkeen sisälähetyksen. Siihen kuuluivat harhaan ajautuneiden sielujen pelastamista, kunnan kansalaisuuden, siveyden ja raittiuden teologia, suomalaisuuden teologia ja julistuksella vaikuttaminen. Sisälähetykselle oli ominaista sosiaalisen ja hengellisen teemat, ja merimieslähetyksessä toimi merimiesten parissa, jotka tarvitsivat apua sosiaalisiin tarpeisiinsa.³⁵⁶ Kun vertaa näitä piirteitä, huomaa Waltarin ajatuksissa nousevan esille niin ikään siveellisyyden ja raittiuden peräänkuuluttamista, ja erityisesti myös sielujen pelastamista lähetyksen kautta, mikä viittaa julistuksella vaikuttamiseen merimiesten keskuudessa. Suomalaisuuden teologian tavoin Waltarin ajatuksissa korostuu kotimaa ja suomalaiset kansana muiden vieraiden maiden keskellä. Kuinka suomalaiset merimiehet tulee löytää vieraista maista ja saattaa takaisin kotimaan yhteyteen?

Toisaalta merimiesten omaksumana Merimieslähetyksen toiminta näyttää erityisesti heidän itsensä hakeutumisella merimiespapin ohjaukseen tai suuntaamalla lähetyksen tiloihin. Toisinaan Waltari kuvaa kuinka muiden jo kirkolliseen toimintaan osallistuneiden mukana yhä uudet merimiehet löysivät yllätykseksi tiensä kirkkoon esimerkiksi kapakoiden tai muiden huvitusten sijasta.³⁵⁷ Pitää muistaa, että merimiehiä

³⁵⁴ Waltari 1926, 78–79.

³⁵⁵ Waltari oli itse suurperheen isä. Rajala 2011, 36.

³⁵⁶ Kalliala 1995, 11.

³⁵⁷ Waltari 1917, 70.

oli aikojen kuluessa sen verran paljon, että jokaiseen hetkeen ei ollut yhdellä merimiespastorilla yhdellä merimieslähetyksellä aikaa mitenkään etsiä jokaista maissa olevaa suomalaista merimiestä kokoontumaan yhteisiin ajanvietteisiin, joten merimiesten vastaanottavuus oli omalla tavallaan merkittävä. Waltari toteaa joidenkin tulleen kirkkoon esimerkiksi ystäviensä yllättämänä, eikä oman kohteliaan käytöksensä vuoksi lähtenyt heti pois sinne saavuttuaan.³⁵⁸ Lempiäinen mainitsee voimakkaaksi keinoksi levittää sanomaa merimieskirkoista suusta suuhun-menetelmällä, jossa kirkkoilla käyneet kertoivat niistä tovereilleen ja yhtä lailla merimiespastori kertoi merimiehille kutsua kirkolle heidät tavatessaan.³⁵⁹

Waltari ei jo edellä mainitun mukaisesti pidä suomalaisia merimiehiä huonosti käyttäytyvinä. Kuitenkin hän kuvaa merimiesten seuran olleen usein enemmän tai vähemmän turmiollista. Tällä hän viittaa siihen, että laivojen miehistöt olivat usein koottu kokoon eri kansalaisuuksista, ja heitä otettiin töihin sieltä mistä saatiin. Tällöin ei pidetty merimiesten siveellistä kuntoa ja luonnetta tärkeimpänä kriteerinä töihin. Waltarin mukaan nuoremmat kokemattomat merimiehet saattoivat jäädä vanhempien kokeneiden merimiesten ”rivouksien ja saastaisuuden” vaikutukselle alttiiksi, vaikka halusivat elää ”hurskaasti”, mikä oli vaikeaa sellaisessa ympäristössä.³⁶⁰ Keravuori ja Mäenpää pohtivat artikkelissaan miten sekamiehitetyssä laivassa saattoi tulla konflikteja, koska kommunikointi oli vaikeampaa. Yhteistä kieltä ei ehkä löytynyt, mikä saattoi aiheuttaa turvallisuusriskejä esimerkiksi työtehtävien hoitamisessa.³⁶¹ Onnettomuuksia saattoi tulla, jos esimerkiksi ei ollut yhteistä näkemystä, miten jokin työtehtävä tehdään, riippuen eri taustoista ja toimintatavoista tulleiden merimiesten keskuudessa. Uuden miehistön totuttelu toisiinsa ja laivayhteisöön saattoi viedä oman aikansa, vaikka merimiehen työn kaikki taitaisi. Waltarin mukaisesti merimiehet vaikuttavat tiiviinä yhteisönä laivalla toisiinsa, niin hyvässä ja pahassa. He eivät eläneet tyhjiössä, vaan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, jolloin sosiaalinen hierarkia muodostui tavallistenkin työläisten, merimiesten, välille riippuen kokemuksesta, taustasta. Osaltaan Waltarin kotimaanrakkauden kautta hän näkee suomalaiset merimiehet kaikista puhtoisimpina merimiehinä käytökseltään, ja samalla hän ehkä luo eräänlaista uskoa suomalaisiin merimiehiin.

³⁵⁸ Waltari 1917, 70.

³⁵⁹ Lempiäinen 2000, 287.

³⁶⁰ Waltari 1918, 17–18.

³⁶¹ Keravuori & Mäenpää 2020, 9.

Waltari ei suoranaisesti arvostele suomalaisia merimiehiä. Luomalla kuvan muiden maiden laivoilla vietetyistä ajoista turmeluksen aiheuttajana, yrittää Waltari kenties tuoda suomalaisia merimiehiä takaisin kirkon yhteyteen. Heistä ei tulisi yhtä turmeltuneita kuin muista merimiehistä, jos osallistuisivat kirkkoelämään. Piti olla jokin varoittava esimerkki olemassa millaiseksi elämä voi muuttua, jos ei ole tarpeeksi kiinteässä yhteydessä seurakuntaelämään. Waltarille se oli läheisistään etäännyntynyt, rahaton merimies ulkomailla, joka oli käyttänyt viimeiset ansionsa viinaan ja naisiin. Kuitenkin Waltari loi valoisamman kuvan merimiehen mahdollisuuksista kertomalla merimiehille teoksissaan ja ajattelussaan, että toivoa oli jokaisen merimiehen elämässä, jos vain itse niin halusivat. Tietenkin oli olemassa merimiehiä, kuten Planman, jotka vaikuttavat pärjänneen hyvin elämässä ja merityössä, eikä ollut edes taipuvainen käyttämään alkoholia. Jokaisen merimiehen elämänpolku oli uniikki, mutta Waltari merimieslähetyksen työntekijänä keskittyi suuriin linjoihin, jolloin merimiehellä näyttää olleen kaksi vaihtoehtoa: siveellinen elämä tai moraalinen turmelus.

Kristikunnan keskuudessa merimiesten kuvataan olleen niitä, jotka pääsivät vähän osallisiksi Jumalan sanan julistuksesta ja seurakuntaelämästä. Aavat ulapat ja satamakaupunkien kiusaukset nousivat usein esille Waltarin teksteissä paikkoina, joissa merimies saattoi jäädä paitsi evankeliumin kuulemisesta.³⁶² Waltari piti jumalanpalvelusten hartaushetkien järjestämisen tärkeyttä merimieslähetyksen tehtävien joukossa itsestänselvyytenä.³⁶³ Merimiesten ammatti oli liikkuvaa, eikä heillä ollut mahdollisuutta osallistua säännöllisesti seurakuntaelämään. Varsinkin ulkomailla merimiesten uskonelämä oli suureksi osaksi merimieslähetyksen mahdollistamaa esimerkiksi pääsyllä merimiespastorin pitämiin saarnoihin ja jumalanpalveluksiin lähetyksen käyttöön sovitussa kirkoissa. Niissä lähetyseuran uskonnollinen puoli oli kaikista selkeimmin keskiössä. Toveri-illat toisaalta saattoivat saada merimiehet pohtimaan omaa elämäänsä ja muodostua herätyshetkiksi heidän elämässään, jolloin he tunsivat pastorin avustuksella herran läsnäolon. Yksityiset keskusteluhetket merimiehen ja merimiespastorin välillä saattoivat johtaa samanlaiseen henkilökohtaiseen oivaltamiseen uskonasioissa.³⁶⁴ Tällaiset yksilölliset keskusteluhetket ja toveri-illat saattoivat olla rennompia kuin jumalanpalvelukset, joten näissä saattoi merimies liittyä helpommin mukaan lähetyseuran toimintaan. Yhtä lailla Jumalan lähettämänä

³⁶² Waltari 1917, 86.

³⁶³ Merimiehen Ystävä N:o 11, 167 1901. (Waltari).

³⁶⁴ Waltari 1912, 62.

työtehtäviinsä oli merimiespastorin kannettava huolta kaikkien merimiesten sieluista, ja pyrittävä voittamaan ne Jumalan avustamana Jumalan omiksi ”syntikiusausten” viekoittelussa merimiehiä. Jokainen sielu oli tärkeä.³⁶⁵ Merimieslähetyksen työssä nousee esille sellainen persoonallinen piirre, joka kohtasi merimiehet ja veti heitä puoleensa. Tämä piirre oli, että Suomen Merimieslähetyksen merimiehille välittämä evankeliumi kosketti juuri merimiesten itsensä elämän asioita, se oli suoraan suunnattu heidän kuulemaksi eli tehty kuulijoita silmällä pitäen.³⁶⁶

Laivoilla ollessaan merimiehet saattoivat kokea pelkoa myrskyjen aikaan, eikä ollut varmuutta pääsivätkö määränpäähensä perille vai oliko matka viimeinen. Tällaisessa tilanteessa mitä oletettavimmin Waltarin mukaan saattoi uskon avulla päästä vapautumaan ahdistuksesta ja epäilyksestä.³⁶⁷ Merimiespastorin silmin katsottuna merimiesten tuli muistaa kiittää onnistuneista laivamatkoista ja haaksirikkojen, ja siten hukkumisten välttämistä ja kuoleman uhkalta pelastumiselta herraa.³⁶⁸ Erkki Kansanahon mukaan merellä liikkuneet ihmiset olivat aistineet voimakkaana Jumalan läsnäoloa. Merellä kulkeneet turvasivat Jumalan antamaan apuun ja riemuitsivat päästessään turvallisesti määränpäänään olevaan satamaan. Samoin Kansanaho kuvaa merimiehiin aina liitetyn jonkinlaisen uskonnollisuuden. Tätä uskonnollisuutta kutsuttiin merimieshurskaudeksi. Siinä ihminen, joka joutui kuolemanvaaraan, ajatteli pakon sanelemana mahdollista oman elämän päättymistä. Samalla hän päätyi turvaamaan jonkinlaiseen yliluonnollisuuteen tuonpuoleisesta.³⁶⁹ Kansanaho oli itse piispa, joten on myös otettava huomioon hänen näkemyksensä suhteutettuna uskonasioihin. Kansanaholle tällainen Jumalan läsnäolon aistiminen merimiesten keskuudessa tuntuu ilmeiseltä. Rosenström taas ajattelee merimiehelle kuolemanvaaran olleen usein lähellä. Koskaan ei tiennyt milloin koitti oma vuoro. Kuolemanvaaran tiedostaminen merityössä sai merimiehet suhtautumaan kuolemaan epädramaattisesti.³⁷⁰ Niin Waltari kuin Rosenström tiedostivat merityön vaarat. Kuitenkin tällaista johonkin ylempään tahoon tai yliluonnolliseen turvaamista kuolemanvaarassa voi kuvitella pidettävän seuraavana askeleena, kun kaikki voitava maallisessa elämässä oli tehty, vaikka ei olisikaan suoranaisesti uskovainen. Eräänlainen seuraava askel mistä hakea apua löytyi

³⁶⁵ Waltari 1920, 45.

³⁶⁶ Waltari 1907, 14.

³⁶⁷ Merimiehen Ystävä N:o 10, 162, 1910. (Waltari).

³⁶⁸ Merimiehen Ystävä N:o 4, 52, 1902. (Waltari).

³⁶⁹ Kansanaho 1983, 9–14.

³⁷⁰ Rosenström 1996, 106.

henkimaailman asioista, ja kristityltä ihmiseltä se saattoi löytyä luonnollisesti kristinuskon Jumalasta. Tällaisessa yhteydessä voi Waltarin ajatusmaailmassa merimies ohjautua itsenäisemmin uskonasioiden pariin, mutta niin usein Waltarin teoksissa korostuu merimiespastorin näkemys, että tällainen hetki oli liian myöhäinen uskonnolliselle heräämiselle. Siksi merimieslähetys pyrki toimimaan merimiesten hengellisten asioiden herättämiseksi ennen kuin olisi liian myöhäistä. Toisaalta kuten alaluvussa 1.2. käsiteltiin Planman ei nähnyt, että uskolle olisi aina aikaa laivatyössä, joten kaikki merimiehet eivät uskonnollisuudelle arvoa antaneet.

Waltari kuvaa kuinka muutama merimies oli hänelle toimintansa aikana tehnyt raittiuslupauksen väkijuomia vastaan.³⁷¹ Useissa toveri-iltamissa ja merimiesten kanssa käydyissä yksityisissä keskusteluissa oli merimiespastori yrittänyt parhaansa mukaan edistää raittiusasiaa merimiehille.³⁷² Juoppoutta Waltari piti merimiesten pahimpana vihollisena. Erittäin tärkeänä hän piti, että suomalaiset merimiehet liittyisivät merimieslähetysasemilla pohjoismaisten merimieslähetysten raittiusyhdistyksen jäseniksi. Liittyminen jäseneksi tapahtui ilmoittamalla merimiespastorille halukkuudestaan olla osana raittiusyhdistystä. Jos merimiehet sitoutuivat yhdistyksen sääntöihin, saivat he sinisen nauhan pidettäväksi napin lävessä. Sinistä nauhaa pidettiin merkinä merimiehen halusta pysyä raittiina Jumalan avustuksella ja samalla raittiusasian edistämisestä merimiehen toveripiirissä.³⁷³ Vanhan merimiehen Konrad Planmanin elämästä kertovassa teoksessa nostetaan esille, kuinka hän sai isältään kotoa lähtiessä opiksi rehellisyyden, raittiuden ja tupakanpolttokiellon.³⁷⁴ Voisi luulla, että olisi olemassa useita teoksia vanhoista suomalaisista merimiehistä, joista heidän äänensä tulisi esiin. Näin ei kuitenkaan ole tai riippuu siitä mitkä teokset tutkimustaan tehdessä löytää. Kuitenkin Planmanin opeista korostuu, että pelkästään Merimieslähetysseura ei kannatellut päihitteettömyyttä tai raittiutta kansalaisissa. Raittiustyö oli Merimieslähetysseuran alkuajoista lähtien yksi keskeisimpiä varjelevan toiminnan muotoja valistustoimintansa saattelemana. Raittiuskokoukset lähetysasemilla ja merimiesten raittiusyhdistykset sekä merimiehille jaettu kirjallisuus kertoivat omaa kieltänsä merimiehille alkoholin vaaroista. Raittiustyö ja sen ympärillä oleva raittiusaate oli laajempi kuin vain kertomus juoppouden vaaroista: ohjenuora, jonka avulla

³⁷¹ Merimiehen Ystävä N:o 5 & 6, 82, 1902. (Waltari).

³⁷² Merimiehen Ystävä N:o 6 & 7, 102, 1904. (Waltari).

³⁷³ Merimiehen Ystävä N:o 4, 58–59, 1910. (Waltari).

³⁷⁴ Planman 2019, 19.

merimiehet voivat olla omana kansanosana yhteiskunnassa toimimassa yhdessä aatteidensa puolesta, vaikuttamassa asioihin.³⁷⁵ Waltari ei teksteissään Merimieslähetyseuran työstä niinkään nosta esille yhteiskunnallisia asioita suoranaisesti, vaan rivien välistä voi huomata kuinka esimerkiksi juoppouden nostaminen pahimmaksi ongelmaksi merimiesten keskuudessa vaikutti kaikkeen heidän elämässään. Waltarin ajatuksia voisi mielestäni pitää erityisesti raittiusaatteen puolestapuhujana, sillä väkijuomat, viinat ja juoppous toistuvat useasti hänen teoksissansa, eikä niistä koskaan puhuta muuta kuin kielteiseen sävyyn.

Kun Waltari vuonna 1920 suoritti sihteerin ominaisuudessa tarkastusmatkan tarkastellen Englannin, Belgian ja Saksan merimieslähetyksen tilaa, huomasi hän sodan vaikutukset. Sodan vaikuttamana näytti ”syntielämä” nautintojen, himojen ja huvittelun halun vallitessa nousseen. Sodan kauhut eivät ajaneet ihmisiä turvaamaan Jumalan luokse, vaan he kääntyivät etupäässä lohdun ja huvin etsintään syntielämästä. Tämän huomion kautta erityisen merkitykselliseksi muodostuu Merimieslähetyseuran tekemä työ merimiesten keskuudessa. Hampurissa merimieskorttelissa vieraillessa ilmeni, kuinka kapakat imaisivat nuoria merimiehiä sisäänsä viekoitellen ja lähestulkoon alastomat naiset kauppasivat itseään meripojille, mikä luo ymmärryksen miten tärkeitä nyt jos koskaan oli Suomen Merimieslähetyseuran tarjoama työ ja tuki sitä tarvitseville suomalaisille merimiehille ulkomailla.³⁷⁶ Planman huomauttaa omasta kokemuksestaan, että satamakaupungissa pääsi helpolla rahoistaan, erityisesti kapakassa. Merimiehillä kuten Planmanilla itsellään, joka ei alkoholia käyttänyt, oli työtä pitää huolta merimiestovereista. ”Puoliväkisin” sai yrittää tuoda päihtyneet merimiehet takaisin laivaan, ilman, että naiset tai kapakat olisivat heidän kaikki ansionsa vieneet.³⁷⁷ Toisaalta Heide Gerstenberger nostaa esille kaksi puolta satamien naisten kohtaamisesta. Toinen oli, että oltiin kiinnostuneita naisista ja viinasta, jotta omilla kokemuksilla voisi myöhemmin kehuskella. Toisena puolena näyttäytyi, että osa merimiehistä kaipasi vain keskustelukumppania naisesta, eikä prostituutiota.³⁷⁸ Waltari ei tätä jälkimmäistä puolta asiaan havaitse, vaan voisi sanoa hänen pitäneen ulkomaiden satamien naisia pelkästään vaarallisena merimiehen moraalien kannalta.

³⁷⁵ Lempiäinen 2000, 242.

³⁷⁶ Merimiehen Ystävä N:o 11, 155–156, 1920. (Waltari).

³⁷⁷ Planman 2019, 32.

³⁷⁸ Gerstenberger 2008, 25–26.

Keskeisenä paikkana merimieslähetyksessä Hampurissa näyttäytyi Merimieslähetyksen käytössä oleva kirkko. Merimiespastori kävi kirkossa yksityisemmin yhden merimiehen kanssa tai kutsui koolle laajemmin merimiehiä. Kirkosta muodostui useille merimiehelle tärkeä paikka, jonne saivat merimiehet ”rauhattomine” sieluineen mennä viettämään aikaa suuressa maailmassa kaukana kotoa.³⁷⁹ Waltari huomauttaa kuinka osa merimiehistä saattoi ajatella, että maallisessa elämässä saattoivat elää syntielämää nautintoineen ulkomaiden satamissa, mutta silti kuollessaan Jumala heidät armahtaa, eivätkä päätyisi helvettiin. Tällainen ajatus ei ollut merimiespastorille mieluinen, vaan merimiesten tulisi elää koko elämänsä nuhteettomasti, jotta eivät päätyisi helvettiin.³⁸⁰ Kansanahon mukaan merimiesten uskonnollisuuden ylläpitämänä voimana olivat muun muassa yksinäisyyden tunne ja koti-ikävä, joka ilmeni kaipauksena kotimaahan ja läheisten luokse.³⁸¹ Sinänsä Waltarin myös korostama kaipaus kotimaahan ja kotimaan rakkaus eivät olleet poikkeuksellisia merimiehistä puhuttaessa. Toiset merimiehet olivat vastaanottavaisempia uskonasioissa kuin toiset, eikä merimiesten toimintaan voinut vaikuttaa kuin vain antamalla ohjaavia vaihtoehtoja, kuinka toimisi elämässään. Merimiesten itsensä tehtävä oli tarttua niihin, tai elää oman päänsä mukaisesti.

Merimieslähetyksen apu niin kotimaan kuin ulkomaankin satamissa sairauden tai puutteenalaisuuden hetkellä saattoi Waltarin mukaan olla ratkaisevaa. Sillä ehkäistiin mahdollisesti merimiehen vaipuminen sellaisiin ratkaisuihin kuin rikoksiin tai muihin paheisiin.³⁸² Merimieslähetyksen ei kuitenkaan hylännyt jo rikokseen sortuneita. Pentti Lempiäinen teoksessaan *Nuortuu vanhetessaan: Merimieskirkot muutosten puhureissa* mainitsee merimiespastorin työnkuvaan kuuluvan sielunhoidollisena aspektina pastorin suorittamat käynnit vankiloissa ja sairaaloissa suomalaisten merimiesten luona.³⁸³ Suuressa merkityksessä oli sairashuonekäynnit. Tärkeää merimiespastorin mielestä olisi, että merimiehet muistaisivat Jumalan sanaa muulloinkin kuin vasta joutuessaan sairaalavuoteelle epävarmoihin oloihin elämänsä jatkumisen kannalta.³⁸⁴ Sairaaloissa Waltari kuvaa nähneensä kuinka Jumala saattoi tavoittaa vielä hänet, jota kohtaan

³⁷⁹ Waltari 1912, 43–44.

³⁸⁰ Merimiehen Ystävä N:o 3, 36, 1903. (Waltari).

³⁸¹ Kansanaho 1983, 14.

³⁸² Waltari 1924, 19.

³⁸³ Lempiäinen 2000, 17.

³⁸⁴ Merimiehen Ystävä N:o 11, 167, 1901. (Waltari).

inhimillinen apu oli turhaa.³⁸⁵ Viimeistään mielet nöyryivät sairaalavuoteilla, joissa usein tapasi myös nuoria poikia.³⁸⁶ Eli osan merimiehistä mielet nöyryivät papille mieluisasti elämän loppupuolella.

Yhtä lailla tärkeiksi olivat muodostuneet käynnit suomalaisten merimiesten luona vankiloissa. ”Syntien ja himojen” pysäyttämänä vankilaan joutuneella, yksinäisellä vangilla, oli aikaa pohtia elämäänsä vankilan ”kolkoissa” puitteissa. Jumalan sana ei kuitenkaan aina niin hyvin uppoutunut vankiloissa olevien suomalaisten merimiesten ymmärrykseen. Waltari ei aistinut niinkään uskonnollista mielialaa rukoillessaan suomalaisten vankien kanssa ulkomaan vankilassa, ja sen tähden kehotti hän *Merimiehen Ystävä*n numerossa 11 vuodelta 1901 kaikkia rukoilemaan, jotta vankiloitten kovettamat kotimaan pojat olisivat vielä vastaanottavaisempia kääntymään Jumalan puoleen.³⁸⁷ Vapisevassa ja pelkäävässä olotilassa Waltari kuvaa lähestyneensä vankilan vankeja ja sairashuoneiden sairaspotilaita. Hän ei tiennyt kuinka heitä puhutella, mitä heille sanoisi Jumalan rakkaudesta. Kuitenkin kaksi vuotta sen jälkeen, kun Waltari käski *Merimiehen Ystävä*n lukijoita rukoilemaan vankilan kovettamien kotimaan poikien puolesta oli erityisesti sairashuoneissa ja vankiloissa merimiespastori saanut kohdata Jumalan sanan vastaanottavaisia ihmisiä.³⁸⁸

Kaikista kokoontumisista merimiesten keskuudessa erityisessä merkityksessä oli myös heidän kanssaan vietetyt joulujuhlat. Silloin merimiehiä kokoontui tavallista enemmän yhdessä kirkkoon ja kuulemaan evankeliumin sanaa. Sali oli koristeltu joulukuusella ja Suomen lipulla. Puheita ja yhteislauluja pidettiin. Waltari aloitti kokoontumisen suomeksi ja ruotsiksi rukouksineen ja tervehdyksineen. Joulun merkityksestä puhuttiin merimiehille. Juhlassa puhuttiin myös vakavampia sanoja liittyen syntiin ja sen voittamiseen. Lopuksi jaettiin joululahjat merimiehille. Merillä joulun viettäneille merimiehille jaettiin lahjat sitten heidän palattuaan maihin.³⁸⁹ Joululahjaksi vastaanotettiin mieluusti lähetysystäviltä hyvää kirjallisuutta, jotka oli varustettu tervehdyksin ja raamatunlausein. Silloin lahja muodostui monin kerroin arvokkaammaksi saajalleen.³⁹⁰ Kuitenkaan merimiehet eivät aina päässeet osallistumaan varsinaiseen

³⁸⁵ Waltari 1912, 84.

³⁸⁶ *Merimiehen Ystävä* N:o 11, 167, 1901. (Waltari).

³⁸⁷ *Merimiehen Ystävä* N:o 11, 167, 1901. (Waltari).

³⁸⁸ *Merimiehen Ystävä* N:o 6 & 7, 100, 1903. (Waltari).

³⁸⁹ Waltari 1912, 64–65.

³⁹⁰ *Merimiehen Ystävä* N:o 10, 143, 1919. (Waltari).

joulujuhlaan, ja lähtevien laivojen miehistölle pidettiin etukäteen joulujuhla. Varsinaisessa joulujuhlassa oli näin ollen vähemmän osallistujia. Laivan lähtiessä merille joulujuhlan aikaan, annettiin suomalaisille merimiehille toisinaan joululahjat mukaan, jotta he saisivat pienen jouluntunteen itselleen, mutta sillä ehdolla, että saivat avata lahjat vasta oikeana jouluaattopäivänä. Jouluaatto ei ulkonaisesti eronnut useissakaan laivoissa muista työpäivistä.³⁹¹

Planman kuvaa teoksessaan kuinka joulupäiväkin kului töitä tehden muun muassa purjeiden rullaamisella satamaan pääsemiseksi.³⁹² Nieminen huomauttaa, että merimiehet saattoivat tuntea itsensä unohdetuiksi³⁹³, ehkä juuri heidän ammattinsa liikkuvuuden vuoksi. Lempiäinen nostaa esille joululahjojen merkityksen merimiehille. Lempiäinen ei pidä tärkeänä niinkään sitä mitä merimiehet saivat lahjaksi, vaan lahjan lähettämistä eleenä, joka merkitsi, että merimiehiä ei ollut unohdettu maailmalle yksinään. Muistamisen tunne oli merkityksellinen lahjanantajien ja vastaanottajien välillä.³⁹⁴ Niin kuin koko merimieslähetyksen tekemä työ merimiesten keskuudessa saattoi myös pelkkä joululahja olla tarpeeksi merkityksellinen ajatellen merimiehen henkisyttä ja elämää. Se saattoi olla tarpeeksi suuri kimmoke elämään muistaen mikä oli hyväksi omalle hyvinvoinnille ja näin ollen johtaa niin sanotusti elämään sivistyneesti, kuten merimiespastori toivoisi. Oli se sitten Waltarin mukaisesti Raamatun lause lahjapaketin päällä tai pelkkä ajatus lahjan lähettamisestä, oli sen vaikutus mielestäni merkitsevä merimiesten elämän kannalta laajemmin ajateltuna. Ajateltuna esimerkiksi niin fyysisesti kuin henkisesti, merimies ei ollut unohdettu, vaan liikkuvana jäsenenä osa yhteiskuntaa, jossa hänestä välitettiin.

2.3. Merimiespastori ”hyvänä paimenena” merimiesten keskuudessa

Toivo Waltari kirjoitti itse historiikkeja, ja esimerkiksi *Merimiehen Ystävässä* kertoi siitä, miten Suomen Merimieslähetykseura sai alkunsa. Yhdistyksen merkityksen hän kiteyttää siihen, että sen tarkoituksena on harjoittaa sielunhoitoa suomalaisten merimiesten keskuudessa.³⁹⁵ Merimieslähetyksen tavoitteena oli korvata sitä kaikkea mitä merimiehet olivat kadottaneet lähtiessään kotimaasta.³⁹⁶

³⁹¹ Merimiehen Ystävä N:o 1, 6, 1906. (Waltari).

³⁹² Planman 2019, 29.

³⁹³ Nieminen 2003, 33.

³⁹⁴ Lempiäinen 2000, 208.

³⁹⁵ Merimiehen Ystävä N:o 10, 170, 1910. (Waltari).

³⁹⁶ Waltari 1916, 30.

Merimiesten ollessa merillä herää kysymys heidän ajatuksistaan kotia kohtaan. Kodinarvon tuntee Waltarin mukaan erityisesti sellainen henkilö, joka matkustaa harhaillen paikasta toiseen liikkuvaa elämää viettävänä. Kun oli aikansa kaukana poissa kotoa, koti-ikävä iski, ja merimies ymmärsi vasta tällöin taakse jättämänsä kodin arvon.³⁹⁷ Toivo Waltarin käyttämät toteamukset voivat olla välillä yleistyksiä, ei hän voi jokaista merimiestä tietenkään tuntea ja tietää mikä oli heidän näkemyksensä. Näkemys on Toivo Waltarin, hänen itsensä siitä, kuinka merimies ajattelee asiasta. Samalla sen ollessa osa Tampereella vuonna 1916 pidettyä puhetta on siinä myös arvolatautunut näkemys lähetykseuran edustamien toimintaperiaatteiden ja arvojen mukaisesti.

Lähetykseuran toiminnan kannalta saattoi olla parempi esittää merimies kotimaataan ja kotiaan kaipaavana lähetystyön hyväksyjänä, kuin ei-yhteistyöhaluisena karkurina maailmalle. Tietenkin on otettava huomioon Toivo Waltarin asema merimiespappina ja eräänä Suomen Merimieslähetykseuran johtohenkilönä lukiessa hänen teoksiaan, sillä niissä on osaltaan havaittavissa eräänlainen holhoava ja opettava ote merimiehiä kohtaan, joka rohkaisee toimimaan ja tekemään työtä merimiesten parhaaksi. Kehotus oli niin merimiehille itselleen toimia itsensä ja läheistensä parhaaksi kuin myös kaikille muille lähetyksen kannattajille toimia lähetykseuran tavoitteiden mukaisesti. Toisaalta eivät tietenkään kaikki merimiehet mitä luultavammin olleet pappien huolenaiheena esimerkiksi rahan käyttönsä suhteen, vaan Waltarin teoksissa voi ilmetä yleistämistä, ja eräänlaisia yksittäisiä moraalisia opetuksia esimerkkien muodossa merimiehiä kohtaan.

Suurena ponnistuksena merimiespastorin työssä merimiesten hyväksi nousee Waltarin teoksesta esille, kuinka pastori etsii kotimaan miehiä suurista vieraista satamista kaikkien muiden ihmisten joukosta³⁹⁸ itsensä unohtavalla ja itseään uhraavalla käytöksellä.³⁹⁹ Erityisen tärkeänä Waltari pitää aikansa merimieslähetyksessä mieskohtaista kohtaamista. Kristillisen työn menestys kiteytyy mieskohtaiseen lähestymiseen, jossa jokaista henkilöä lähestytään yksilönä ja häntä kehoitetaan turvautumaan Kristukseen. Kirkkojen ja lukusaliin olemassaolo sinällään merimiehille ei vielä merkitse mitään, vaan se että merimiehiä etsitään yksilöinä.⁴⁰⁰ Merkittävää merimieslähetyksen työssä oli merimiesten kanssa yksityisesti käydyt keskustelut.⁴⁰¹ Waltarin näkemyksen mukaan tuli

³⁹⁷ Waltari 1917, 39–40.

³⁹⁸ Waltari 1912, 38.

³⁹⁹ Waltari 1920, 45.

⁴⁰⁰ Merimiehen Ystävä N:o 1, 6–7, 1911. (Waltari).

⁴⁰¹ Merimiehen Ystävä 6 & 7, 101, 1903. (Waltari).

lähestyä yksilöä yksilönä. Lieneekö tämä yksilöllinen kohtaaminen saavan suuremman vaikutuksen aikaan merimieheissä, että hänestä välitetään yksilönä ja häntä autetaan. Juuri hänet halutaan osalliseksi Suomen Merimieslähetyksen järjestämiin tilaisuuksiin. Suomen Merimieslähetyksen työntekijä on huomionsa kiinnittänyt juuri tiettyyn merimieheen edes hetkeksi, jolloin merimies tulee nähdyksi. Hyvin yleinen käsitys oli kuitenkin merimiehestä ikään kuin maailmalle kadonneena henkilönä, joka seilaa maailmanmatkaajana ja seikkailijana ulkomailla. Siihen nähden nähdyksi tuleminen edes hetkeksi saattoi tuntua merkittävältä yksilön elämässä.

Pastori Seppo Leveelahti huomauttaa, että pelkästään saarnaaminen ei ole ainoa tapa todistaa uskon asiaa. Merimiesten kohtaaminen kahdenkeskisissä keskusteluissa, ilman saarnausta ja merimiestä itseään kuunnellen voi olla merkityksellisempi viestinvälittymisen muoto. Henkilökohtainen ohjaaminen ja merimiehen tukeminen arjen asioissa, voi olla henkisesti työssään rasittuneelle merimiehelle tärkeä palvelun muoto.⁴⁰² Yksilön huomioiminen korostuu Merimieslähetyksen keskuudessa, vaikka työ kohdistuu ihmisryhmään. Merimiespastori kohtaa merimiehen yksilönä. Frigren kirjoittaa artikkelissaan, että merimiesten suhtautuminen merimieskirkkoon ja pastoreihin oli hyvin vaihtelevaa aina veljellisistä ystävyyksistä välinpitämättömyyteen.⁴⁰³ Näin ollen merimiespastori oli se taho, joka oli merimiehiä varten ja merimies se taho, joka valitsi, oliko merimieslähetyksessä ja sen pappien avustuksessa heidän aikansa arvoista toimintaa ja läsnäoloa.

Teoksessaan *Tulesta temmattu kekäle* Waltari nostaa esille puheessaan vuodelta 1917, kuinka vasta hänen elinaikanaan alettiin kiinnittää huomiota kristikunnan toiminnassa sisälähetyksen kautta merimiehiin, vankeihin ja muihin, jotka elivät hänen näkemyksensä mukaan kurjuudessa kierrellen.⁴⁰⁴ Toisaalta hän huomauttaa, kuinka vielä hänen aikansa lähetystyötä pidettiin suorastaan hulluutena ja resurssien tuhlaamisena, niin rahavarojen kuin ihmiselämien muodossa. Merimieslähetystyötä ei nähdä vaivan arvoisena, sillä suuri yleisö ei näyttänyt uskovan merimiesten muuttavan elämänsuuntaansa lähetystyön vaikutuksesta. Waltari itse kokee kuinka, ihmisten yleinen mielipide näytti olevan, ettei merimieslähetyksessä ollut potentiaalia saada merimiehiä kääntymään, eikä näin ollen siihen ollut mitään kannatusta käyttää varoja.⁴⁰⁵ Kansanaho

⁴⁰² Leveelahti 1975, 29.

⁴⁰³ Frigren 2019, 185.

⁴⁰⁴ Waltari 1917, 27.

⁴⁰⁵ Waltari 1917, 68–69.

huomauttaa, kuinka kirkollisissa piireissä oli herännyt halu aloittaa uusia työmuotoja, joilla saataisi vietyä uskon asiaa myös heidän kuultavaksi, jotka olivat erkaantuneet entisistä elämän oloistaan. Kun osa kansasta ei päässyt kirkkoon, oli kirkon mentävä heidän luoksensa, kuten Merimieslähetykseuran merimiesten luokse. Työtä tehtiin läheisessä yhteistyössä kirkon kanssa. Merimieslähetykseuran tehtävää merimiesten avustamiseksi vieraiden maiden satamissa pidettiin kuitenkin työn alussa mahdottomana, eikä sitä pidetty sopivana, että pappi menee toiseen maahan merimiesten luokse. Ensimmäisenä työhön tottuivat merimiehet, ja he alkoivat pitää pastoria yhtenä heistä. Merimieslähetyksen työ vaikutti suomalaisista ensin liian uudenglaiselta ja rohkealta toiminnalta. Se vaati oman aikansa tottua.⁴⁰⁶

Merimieslähetyksen merkitys ei kuitenkaan näyttäytynyt tällaisena merimiesten käännättämisenä Waltarille. Hän näkee merimieslähetyksen työssä ilmenevän Jumalan pelastussuunnitelma. Tarkoituksena ei ole Jumalan massakäännetytyö ihmisten keskuudessa, vaan lähestyä jokaista omana yksilönään. Jokainen voi löytää pelastuksen tarttumalla siihen, kun sitä ojennetaan.⁴⁰⁷ Keskeisenä Waltarin ajatusmallissa oli antaa merimiehille ainekset, joiden kautta oli mahdollista elää säännöllistä ja siveellistä elämää. Merimiehiä ei voinut pakottaa, eikä myöskään merimieslähetytyö ollut pakollista. Merimiehellä itsellään oli kaikki valta päättää elämästään, jolloin merimieslähetyksen tarjosi vain yhden vaihtoehdon monista, kuinka elämäänsä merimiehen ammattia harjoittaessa viettäisi. Merimiespastorin työnkuvaan vain kuului esittää merimiehille vaihtoehtoja kaikelle sille, mitä elämä merillä ja satamassa tarjosi muutoin.

Waltarille lähetytyön uskonnollinen puoli merimiesten keskuudessa näyttäytyi erityisesti siinä, ettei hänen mukaansa olisi mahdollista saada yksistään inhimillisin ihmisvoimin vaikutusta tai muutosta aikaan sieluntyössä merimiehissä. Hän peräänkuulutti kristillisen lähetytyön keskuudessa uskoa korkeampaan voimaan, Jumalaan. Ilman Jumalan tahtoa ei ole mahdollista merimiespastorilla voittaa merimiehiä puolelleen. Merimiespastorin työ voi olla välillä haastavaa. Merimiehiä kootaan yhteyteen, mutta kukaan ei lopulta kuuntele asiaa. Toisaalta voi olla aikoja, jolloin lähetytyö ei kaiu kuuroille korville, vaan kuulijat olivat vastaanottavaisia. Tässä piilee Waltarin näkemys, kuinka merimiespastori yksinään ei voi tehtävässään onnistua, vaan

⁴⁰⁶ Kansanaho 1975, 3.

⁴⁰⁷ Waltari 1917, 69.

Jumalan tahdossa oli lopulta se, olivatko ajat suotuisia vai eivät lähetystyölle.⁴⁰⁸ Kovin usein kuitenkin pidettiin merimieslähetyksen työtä merimiesten keskuudessa turhana työnä. Maailma piti työtä turhana ja kieltäytyi sitä edistämästä. Harvoin merimiespastori näki työnsä kantavan suoranaista hedelmää. Vielä harvemmin merimieslähetyksen kannattaja sai lahjoituksestaan ja rukouksistaan suoranaista hedelmää. ”Kiusaaja” herätti lähetyksen eteen työtä tekevissä ajatuksien, että heidän työnsä olisi turhaa. Waltari korostaa, että herra oli lähetyksen työtä siunaamassa ja eikä herra näyttänyt hedelmiä työstä maallisessa maailmassa. Merimieslähetyksen ollessa herran työtä ei se koskaan ollut turhaa.⁴⁰⁹

Pastorille ja uskonnollisen lähetysseuran työmiehelle ei tällainen ajattelu kuulosta tietenkään poikkeavalta. Lempiäinen mainitsee Suomen Merimieslähetyksestä perustamisen liittyneen filantrooppiseen toimintaan, jonka mukana paremmassa asemassa elämässä olleet loivat erilaisia yhdistyksiä ja toimintamuotoja huonompiosaisten auttamiseksi. Tämän työn kautta ei yritetty muuttaa sosiaalisia epäkohtia tuovia yhteiskunnan rakenteita, vaan vaikuttaa ihmisten elämäntapoihin, jotta ongelmat vähenisivät. Suurin tavoite oli nostaa vähäosaisten moraalin tasoa, ja tähän tärkeimpänä keinona nähtiin heidän tietonsa lisääminen eli valistus. Lempiäisen mukaan nämä piirteet näkyivät merimieskirkkojen toiminnassa. Esimerkiksi jumalanpalvelusten lisäksi merimiehille yritettiin valmistaa hyvät mahdollisuudet kehittäviin harrastuksiin ja elämäntapojen muuttamiseen siveellisemmiksi. Kulttuurista tuli tärkeä osa merimieslähetyksen työtä, ja esimerkiksi kirjojen välittäminen laivoihin ja kirjastot merimieslähetyksensä muodostuivat kiinteäksi osaksi lähetyksen työtä. Suomen Merimies-Unioni kokosi vuodesta 1928 lähtien myös laivakirjastoja merimiehille.⁴¹⁰ Tällaisena parempiosaisten auttamisen haluna katseltuna Waltarin näkemykset piiloutuvat uskonasioiden taakse. Työtä ei ole pakollista tehdä, siihen on oltava kutsumus. Kutsumus auttaa pappina heitä, jotka eivät ehdi omilta töiltään ja ehkä elämänasenteeltaan käydä kirkossa. Antaa mahdollisuus valita, kuinka vapaa-aikansa käyttää, kun satamassa ei vaikuttanut olevan vaihtoehtona 1900-luvun alussa kuin kapakka tai kirkko.

⁴⁰⁸ Waltari 1917, 36.

⁴⁰⁹ Merimiehen Ystävä N:o 3, 36, 1909. (Waltari).

⁴¹⁰ Lempiäinen 2000, 235–236.

Erityisen kiitoksen Waltari antaa Jumalalle siitä, että hän herätti ihmisissä huolen merimiehiä kohtaan eli työn merimiesten parhaaksi. Merimiehet saivat kokea ”herran laupeuden” heitä kohtaan. Herra armahti merillä seilaavat merimiehet etsiessään heitä suuressa maailmassa. Tämän työn kautta osoittautui maailmassa, että kukaan ei ole unohtettu yksikseen edes merien vaaroihin tai satamakaupunkien kiusauksiin. Kiitollisuutta herralle siitä, että hän oli antanut merimieslähetykselle omistautuvia työntekijöitä merimiesten hyväksi. Työhön olivat ryhtyneet merimiespapit ja maallikot, joista jälkimmäisistä suurin osa muodostui merimiesten joukosta.⁴¹¹ Vanhat merimiehet halusivat jatkaa merimieslähetyksen toimintaa omalta osaltaan. He saivat aikoinaan ollessaan merimiehenä ehkä merkitsevää apua Merimieslähetykseuralta, ja myöhemmin vanhana merimiehenä oli heidän helppo liittyä maallikkotyöntekijäksi, koska tunsivat merityön olosuhteet entuudestaan.

Hyvin kuvaavaa merimieslähetyksen merkitystä ehkä korostaakseen, mutta samalla luoden merimieslähetyksen tehtävän tarkoituksesta tarkan hahmotelman on myös Waltarin toteamus:

*Kukapa muukalaisista merimiehistä olisi välittänyt!*⁴¹²

Niin, kuka? En tiedä välittämisestä, mutta ulkoasiainministeriön tutkijan Jussi Pekkarisen mukaan ulkomailla oli Suomen kansalaisuuden omistavalla henkilöllä turvana ulkoasiainhallinto. Ulkoasiainhallintoon kuuluivat lähetystöt ja konsulivirastot, ja niiden tehtävänä oli vuodesta 1918 lähtien hädänalaisten suomalaisten avustaminen ulkomailla. Ennen vuotta 1918 suomalaiset asioivat muiden maiden edustoissa, kuten Venäjään kuuluessaan Venäjän edustoissa. Suomen konsulivirastojen alkuvuosina avustuksen piirissä olivat erityisesti merimiehet. Konsulit tapasivat avustettavia niin poliisiasemilla, majapaikoissa, sairaaloissa ja ruumishuoneilla.⁴¹³ Se oli heidän työtään, toisaalta yhtä lailla kuin merimiespastorin tehtävä oli merimiesten sosiaalisissa ja hengellisissä olosuhteissa avustaminen. Ulkoasiainministeriö konsulaatteineen pyrki säästäväisyyteen merimiehiä auttaessa. Heitä oli autettava, mutta mahdollisimman säästeliäästi. Päämääränä oli poistaa ”huonoaines” ja kontrolloida merimiesten tekemisiä. Avustuksena sai antaa lippuja, joilla sai makuupaikan ja ruokaa, kun tilanne oli sellainen, ettei merimiestä tarvinnut suoranaisesti ohjata takaisin kotimaahan. Merimiehiä oli

⁴¹¹ Merimiehen Ystävä N:o 10, 138, 1925. (Waltari).

⁴¹² Waltari 1912, 16.

⁴¹³ Pekkarinen 2009, 15, 349.

autettava, jotta heistä ei tule rikollisia. Heidän oikeuksistansa oli huolehdittava, mutta avustusta saivat vain suomalaisilla laivoilla kulkeneet merimiehet. Ulkomaisilla laivoilla kulkeneet olivat avustusten ulkopuolella.⁴¹⁴

Merimieslähetykseuralla oli vuosien saatossa hyvät yhteydet merenkulun ammattijärjestöihin kuten Suomen Laivanpäälystöliiton, Suomen Konepäälystöliiton ja Suomen Merimies-Unionin kanssa. Merimieslähetykseuran yhteistyössä näkyivät yhteydet merenkulun ammattijärjestöihin ja yhteistyö Suomen evankelisluterilaisen kirkon ja sen seurakuntien kanssa, koska Suomen evankelisluterilainen kirkko toimi Merimieslähetykseuran taustayhteisönä. Yhteistyö ammattijärjestöjen kanssa kosketti vapaa-ajan harrasteita ja muita sosiaalisia kysymyksiä, mutta ei ammattiyhdistyspoliittista puolta.⁴¹⁵ Suomen Merimies-Unioni valvoi merimiesten ammatillisia, taloudellisia ja yhteiskunnallisia etuja.⁴¹⁶

Ensimmäisen suomalaisen ammattiliiton laivaväen keskuudessa perustivat merikapteenit ja perämiehet perustaessaan Suomen Laivanpäälystöliiton vuonna 1906. Suomen Koneenkäyttäjiliitto perustettiin samana vuonna valvomaan laivojen konemestarien etuja. Varsinaisen merimiesten etujärjestön perustaminen sai odottaa vielä aikansa⁴¹⁷, kunnes Suomen Merimies-Unioni perustettiin. Merimies-Unioni toimi muun muassa kadonneiden merimiesten etsimisessä⁴¹⁸, kuin myös muissa merimiesten ammattiin liittyvissä asioissa. Tulee kuitenkin huomata, vaikka Merimieslähetykseuran taustalla toimi evankelisluterilainen kirkkoyhteisö, sai sen piiriin hakeutua kuka tahansa uskonnolliseen taustaansa katsomatta. Merimiehet olivat kirkon kastettuja jäseniä, mutta kirkko oli huomannut pakanalähetyksen (muiden kuin kristittyjen parissa tapahtuva kristinuskon levittäminen) kuuluvan velvollisuuksiinsa. Merkittävänä voisi pitää Waltarin mainitsemaa piirrettä, että merimieslähetyksessä ei tehnyt eroa kuulijoidensa välillä. Kaikille se julisti asiaa ristiinnaulitusta ja ylösnousseesta vapahtajasta.⁴¹⁹

Suomen Merimieslähetykseura kuului kristinuskon alaisuuteen, mutta pakanalähetyksen oppien kautta sen sanoma tarkoitettiin kaikille, riippumatta kuulijan omasta uskonnollisesta vakaumuksesta. Toisaalta taas yhteistyö ammattijärjestöjen kanssa

⁴¹⁴ Clerc 2019, 202.

⁴¹⁵ Lempiäinen 2000, 326–327.

⁴¹⁶ Riimala 1995, 16.

⁴¹⁷ Soukola 2003, 15.

⁴¹⁸ Nieminen 2003, 133.

⁴¹⁹ Waltari 1907, 25–27.

keskittyi vaikuttamaan merimiesten harrasteisiin ja vapaa-aikaan, koska ne vaikuttivat sekä ammattiyhdistyksien että Merimieslähetyksen harjoittamaan toimintaan. Työolosuhteet ja ammattiin liittyvät sopimukset eivät olleet Merimieslähetyksen alaa, vaan merimiesten elämän olosuhteisiin vaikuttaminen merimieslähtöisesti. Ammattiyhdistykset hoitivat sopimusneuvottelut, merimiesten etuudet ja muut poliittiset kysymykset, kun taas Merimieslähetyksen pyrki pitämään huolta merimiehen sosiaalisesta, henkisestä ja hengellisestä puolesta kokonaisvaltaisesti merimiehen elämään suhtautumisessa. Waltari ei suuremmin edes nosta esille ammattiyhdistyksiä. Ajattelakseni ehkä syystä, että hän tiesi oman tonttinsa merimiesten asioihin nähden, jolloin ei ollut hedelmällistä keskittyä niihin merimiesten elämänoloihin, joihin merimiespastorilla tai merimieslähetyksenjohtajalla ei ollut sananvaltaa. Merimieslähetyksenjohtaja oli vaikutusvaltainen henkilö, mutta hänellä ei ollut osuutta esimerkiksi merimiesten ammattiin liittyviin työ- tai palkkaehtoihin.

Merimiespastorin työsaralla ulkomaansatamissa kulkiessa yrittää hän saada eräänlaisena hyvänä paimenena merimiehet pois kapakoista ja seuraamaan häntä, jotta merimiehet saisivat tarvitsemaansa apua ja kuullakseen lohdutuksen sanoja uskon kautta. Kuitenkin Waltari korostaa kertoessaan työstään merimiespappina, että hän ei ole se joka muutoksen saa aikaan merimiehissä vaan lähetyksen asia, jonka sanansaattaja hän vain on.⁴²⁰ Toisin sanoen voisi ajatella mielestäni, että Waltarin oman osansa korostamattomuus on lähetyksen suuremman asian taakse piiloutumista ja että uskonnolla on jonkinlainen paikkansa merimiesten elämässä. Jos he eivät olisi olleet yhtään vastaanottavaisia merimiespastorin lähestymisille niin ei työlle olisi ollut mitään pohjaa tai tarttumapintaa. Toisaalta merimiehet saattoivat pitää Merimieslähetyksen tekemää työtä eräänlaisena heille kuuluvana etuutena kuin aiemmin esittämässäni esimerkissä, jossa merimies vaati merimiespastorilta raha-apua.

Waltari kuvaa kuinka kaikki runnarit, viettelijät ja houkutukset olivat vain ulkokuori siitä mikä oli sen kaiken takana. Kaiken takana oli henkivoima, saatana. Merimieslähetyksen kautta evankeliumi kajahti useassa satamassa merimiesten keskuudessa. Näiden ihmisten takana seisoi Kristinuskon Jeesus Kristus vastavoimana saatanalle. Näin henkivoimat taistelivat ihmissieluista, myös merimiesten kuolemattomista sieluista. Jokainen merimiehen sielu oli kallis ja tärkeä, ja tähän kiteytyi Suomen Merimieslähetyksen

⁴²⁰ Waltari 1912, 43.

näkökanta oman työnsä merkityksestä Waltarin tulkinnan mukaan. Kristuksen välikappaleena merimieslähetys tahtoi pelastaa merimiesten kuolemattomia sieluja kokoomalla merimiehiä lukusaleihin, kirkkoihin ja papin luokse erilaisiin kristillisiin tilaisuuksiin ja jumalanpalveluksiin. Samaan se pyrki merimiespastorin etsiessä merimiehiä laivoilta, kapakoista ja kaduilta kertoakseen heille Jumalan sanaa. Yhtä lailla merimieslähetys teki pelastustyötä merimiesten sieluille merimiespastorin etsiessä merimiehiä sairashuoneissa ja vankiloissa. Konsulaatissa kehottaessa rahaa kotia lähettämään tai säästämään, oli perimmäisenä merkityksenä merimieslähetyksellä puhutella merimiestä ”autuuden asioista” eli merimieslähetysten pääpyrkimyksenä kaikkien toimintojen kautta oli johtaa sieluja Jeesuksen luokse.⁴²¹ Kansanaho korostaa, että Waltarin tahtona oli erityisesti merimieslähetystyön edistäminen ja levittää mahdollisimman laajasti Jumalan sanaa merimiehille ja heidän omaisilleen.⁴²²

Waltarista voinee jäädä pieni oletamus jollekin hänen mainitessaan merimiespastorin tekevän lähetystyötä hyvänä paimenena merimiesten keskuudessa, että hän antaisi osittain krediittiä merimiespastorin suuntaan. Ajattelisin Waltarin puhuessa merimiespastorista hyvänä paimenena hänen tarkoittavan merimiespastorin toimintaa uskonasioissa Jumalan välityksellä, kuinka hänelle oli suotu velvollisuus toimia merimiesten tietoisuudessa heidän hyväkseen. Pohjimmaisena merkityksenä näyttäytyy kristillisyyden nimissä toimiminen. Suomen merimieslähetysten tarkoituksena Waltarille näyttäytyy kaiken maallisen toiminnankin kautta kuin myös suuremmin jumalanpalveluksia pitämällä olla ohjaamassa ja muistuttamassa merimiestä siitä uskonnosta, johon hänet oli kotimaassa kastettu. Kristittynä olemisesta, ja kuinka kristitty merimies pystyisi toimia merimiehen ammatissa luottamalla Jumalan tukeen, myös kaikkien houkutusten ja vaarojen keskellä. Näin Suomen Merimieslähetysseura Jumalan aseena etsi Suomen kadonneita merimiehiä vierailla mailla⁴²³.

Toisen luvun yhteenvedona merimiespastorien ongelmat näyttivät johtuvan etupäässä merimiesten omaisuudesta kiinnostuneista satamakortteleiden merimiesvärväreistä, boardinghuonemestareista, kapakoidenisännistä ja bordellitoiminnasta. Merimiesten ansoiden kotimaahan lähettäminen oli kilpailijana merimiesten huvielämälle kapakoissa, mihin tärkeimpänä keinona oli yrittää saada merimies itse kokemaan rahalähetys

⁴²¹ Merimiehen joulu. Suomen Merimieslähetysten joululehti N:o 12, 5, 1907. (Waltari).

⁴²² Kansanaho 1983, 147.

⁴²³ Merimiehen Ystävä N:o 3, 36, 1909. (Waltari).

paremmaksi vaihtoehdoksi. Toisaalta merimiespastorin huoli merimiesten asumisolosuhteista kiinnittyy vahvasti merimiesten mahdolliseen moraaliseen turmeltumiseen. Jos merimies asui merimiespastorin katsomassa turvallisessa merimieskodissa, oli häneen vaikuttaminen helpompaa, ja kielteiset ainekset kuten alkoholi ja prostituutio jäivät vähemmälle. Waltari painotti raittiusaatetta, turvallisen yöpymispaikan arvoja ja muuta vapaa-ajan kehittävää tekemistä kuten lukemista yrittäen vaikuttaa merimiehien valintoihin. Merimieslähetykseuran tarjoamat ajanvietteet ja tilat olivat merimiehille palvelumuoto, johon he saivat halutessaan tarttua. Merimiespastori oli hyvä paimen uskonasioiden kautta merimiesten keskuudessa, kohtaamassa merimiehet yksilönä, etsimässä heitä ulkomaiden satamakaupungeista, kun muut eivät näyttäneet Waltarin mukaan heidän kohtaloistaan välittävän.

LOPPULAUSE

Pro gradu -tutkielmani keskiössä oli hahmottaa Suomen Merimieslähetykseuran merimiespastorin Toivo Waltarin teoksista hänen näkemyksensä suomalaisten merimiesten yhteiskunnallisesta asemasta vuosina 1900–1930. Waltari työskenteli Merimieslähetykseurassa virallisesti vuodesta 1902 vuoteen 1928. Hän työskenteli Merimieslähetykseurassa monissa eri tehtävissä, joista tärkeimmät mainitakseni olivat merimiespappina Hampurissa, matkasaarnaajana kotimaassa ja viimeisimpänä Merimieslähetykseuran johtajana. Urallaan merimiesten keskuudessa hän ehti kiinnittää huomiota laaja-alaisesti merimiesten asemaan yhteiskunnanjäsenenä, mutta myös Merimieslähetykseuran ja suomalaisten merimiesten vuorovaikutukseen.

Suomen Merimieslähetykseura perustettiin vuonna 1875, koska 1800-luvulla oli alettu kansainvälisesti kiinnittää huomiota merimiesten sosiaalisiin ja henkisiin olosuhteisiin liikkuvassa työssä ulkomailla. Merimiehet viettivät pitkiä aikoja poissa kotimaasta, jolloin heidän olosuhteistansa huolestuttiin, ja kirkon piirissä erityisesti siitä, että merimiehet eivät voineet osallistua aktiivisesti seurakuntaelämään kristittyinä seurakunnanjäseninä. Kirkon oli mentävä merimiehen luokse, kun merimies ei päässyt kirkon luokse. Työssä keskiössä oli esimerkkien muodossa Hampurin olosuhteet, koska Waltari toimi merimiespastorina Hampurissa.

Toivo Waltarille suomalaisten merimiesten yhteiskunnallinen asema näyttäytyi vuosina 1900–1930 haastavalta. Ulkomaiden satamissa Waltari kokee merimiesten olleen yksin, jos siellä ei ollut suomalaista merimieslähetystä. Merimiehille oli vaarana ulkomaiden satamissa joutua ongelmiin vapaa-aikansa vieton suhteen, sillä tällöin merimiehillä oli aikaa vietettäväksi ulkomailla. Merimiehen vaarana oli uskoutua väärin ihmisten apuun satamaan tullessa, eli luottaa merimiesvärvärien sanaan. Merimiesvärvärit ohjasivat merimiehiä majatalojenisäntien luokse, kapakoihin ja prostituution harjoittamiseen. Erityisenä ongelmana Waltari piti kotimaisen merimieskodin puuttumista satamakaupungista, eli merimiesten asuminen majatalojenisäntien luona, ja heidän vaikutuksillensa alttiina oli huolenaihe. Ulkomaiden satamakaupungeissa merimiehet saattoivat joutua sairaaloihin ja vankiloihin, jolloin merimiespastorin tehtävänä oli pitää heidät yhteydessä kotimaahansa.

Laivoilla Waltari kokee merimiehillä olleen vaarana hukkuminen haaksirikkojen, sumun tai salakarien vuoksi. Laivaolosuhteet olivat merimiehille haasteellisia kylmyyden ja

kosteuden, kuolemanvaaran ja sairauksien vuoksi ja pastori koki laivatoverien seuran olleen erityinen huolenaihe merimiesten keskuudessa. Toisten merimiesten seura saattoi vaikuttaa kielteisesti erityisesti nuoriin meripoikiin. Laivassa merimiehet olivat riippuvaisia toisistaan ja sääolosuhteista, eikä ulkomailla suomalainen merimies aina pärjännyt yksin. Ongelmana saattoi olla heikko kielitaito, jolloin kommunikointi muiden merimiesten kanssa oli vaikeaa laivalla, ja merimies saattoi joutua syytetyksi rikoksista. Waltarin mukaan oli helppo syyttää viatonta merimiestä rikkomuksesta, jos merimies ei osannut itseään vierailta kielillä puolustaa.

Kotimaassa Suomessa merimiesten tilanne 1900–1930 vaikutti Waltarin mielestä olevan sellainen, että monet suomalaiset eivät olleet tietoisia merimiesten työn vaativuudesta ja sen arvosta. Suomessa ei tunnettu Merimieslähetykseuran työtä niin hyvin ennen kuin järjestettiin vuonna 1925 Suomen Merimieslähetykseuran 50-vuotisjuhla. Juhlan jälkeen tunnettavuus oli taattu. Suomeen perustettiin satamalähetyksiä ja ompeluseuroja. Ompeluseuroissa tuettiin Merimieslähetykseuran työtä, ja matkasaarnaajan työn kautta Waltari kokee työn laajentuneen rantakaupunkien lisäksi maaseuduille.

Merimiespastori kohtasi monenlaisia ongelmia työssään merimiesten keskuudessa. Keskeisimmiksi ongelmakohdiksi Waltari näkee merimiesten haluttomuuden rahan lähettämiseen kotimaahan, merimiesten vapaa-ajan vieton satamakorttelissa ja ulkopuolisten tahojen merimiehistä hyötymisen. Merimiesten palkkojen lähettämässä kotimaahan Waltari kokee, että Merimieslähetykseura oli ainoa taho, joka sitä harjoitti. Palkkojen lähettämiseen merimiespastori yritti suostutella merimiehiä, jotka saattoivat haluta käyttää palkkansa omiin tarkoituksiinsa. Rahaa lähettivät helpoimmin ne merimiehet, jotka tunsivat sen omaksi velvollisuudekseen omaisiaan kohtaan. Heikoiten palkkoja kotimaahan jakoivat merimiehet, jotka olivat viettäneet merillä kauemmin aikaansa. Waltari koki heidän vieraantuneen kotimaasta ja omaisista, ja kovettuneen maailmaa nähdessään. Sen vuoksi Waltari halusi keskittää eniten huomiota Merimieslähetykseuran työssä kaikista nuorimpia meripoikia kohtaan, jotta heistä ei kasva paatuneita merimiehiä, vaan he säilyttävät vuorovaikutuksen kotimaahansa ja läheisiinsä. Keskeistä oli saada merimies itse tuntemaan palkkojen lähettämisen merkitykselliseksi. Toivo Waltari näki palkkojen lähettämisen tärkeäksi kahdella tavalla. Toinen oli, että siitä hyötyi merimiehen perhe kotimaassa ja he pysyivät yhteydessä toisiinsa. Toisaalta Waltari tiedosti merimiesten tärkeän asemansa Suomen talouden kannalta tavarankuljettamisen ja kansainvälisen kaupan kautta.

Merimiesten vapaa-ajan vieton Waltari näki ongelmalliseksi merimiespastorin työn kautta. Merimiespastorin tarkoituksena oli saada merimiehet viettämään aikaansa merimieslähetyksen tiloissa ja tapahtumissa, eikä satamakorttelin kapakoissa, majataloissa ja bordelleissa. Ongelmallista työssä olivat niin sanotut runnarit eli merimiesvärärit, jotka houkuttelivat merimiehiä heti maihin tultuaan lähtemään heidän matkaansa. Merimiesvärärit tarjosivat merimiehille alkoholia, houkuttelivat heitä ostamaan kaikenlaisia tarvikkeita velaksi asti ja veivät merimiehet sitten juovuksissa palkansaantiin, jolloin merimiehen ansiot oli kulutettu. Boardinghuoneissa, joista oli tullut kapakoita, merimiehet joivat elantonsa ja päätyivät ehkä lopulta asunnottomiksi rahojen loputtua. Samalla heitä ohjattiin siveettömään käytökseen prostituution ja alkoholin myötä.

Waltarin suurimpina huolenaiheina ajatellen merimiehiä oli heidän mahdollinen moraalinen turmeluksensa, johon johti siveetön käytös prostituution, tappeluiden ja alkoholin myötä. Waltarin teoksista hahmottuu selkeä kuva Waltarista raittiusaatteen puolestapuhujana, sillä juoppous oli hänestä toinen keskeisimmistä merimiesten ongelmien aiheuttajista ja ongelmista. Hänen tavoitteenaan oli ohjata pappismiehenä merimiehiä siveellisempien harrasteiden pariin kuten harrastamaan lukemista ja käymään jumalanpalveluksissa. Toinen merimiesten keskeisimmistä ongelmista ja ongelmienaiheuttajista Waltarin teoksissa on merimiesten asumisenolosuhteet. Jos merimies joutui asumaan kapakanisäntien asuntoloissa, joutui merimies huonoille vaikutuksille alttiiksi. Asuessaan kapakassa oli merimiehellä helpompi hakeutua alkoholin ja muiden satamakorttelien huvituksien pariin, eikä merimieslähetyksen tiloihin. Suomen Merimieslähetyksen perustaessa merimieskotiyhdistyksen vuonna 1923 tuli merimiehille mahdolliseksi asua merimieslähetyksen asuntolassa, joka näyttäytyi merimiespastorille turvallisena vaihtoehtona majataloihin verrattuna. Merimieskodissa merimiehiä kannustettiin elämään perinteisten kotielämän arvojen mukaisesti, päihteettömästi, ja ohjattiin ja kasvatettiin merimiehiä moraalisesti Merimieslähetyksen toimintaan suuntaan.

Waltarin mukaan merimieslähetyksen auttamisen muotoja merimiehen elämässä olivat muun muassa rahalähetyksissä avustaminen, jumalanpalvelusten ja muiden tapahtumien järjestäminen, kirjeenvaihdon hoitaminen, sairaala- ja vankilakäynnit, merimiesten etsiminen, merimiesten kuolintapauksista ilmoittaminen, laivoilla käynti, merimiesten etsiminen ja kutsuminen kapakoista ja laivoilta. Merimieslähetyksen tehtävät olivat

lukuisia. Niitä hoiti Waltarin mukaan merimiespastori niin sanottuna hyvänä paimenena merimiesten keskuudessa ulkomailla. Keskeistä toiminnassa oli etsiä merimiestä yksilönä, jolloin merimies koki, ettei häntä ollut unohdettu yksin.

Loppujen lopuksi voi tutkielman tutkimustuloksen kiteyttää, että Toivo Waltarin näkemyksen mukaan merimiesten yhteiskunnallinen asema oli vaikea, sillä muu maailma näytti unohtaneen suomalaiset merimiehet oman onnensa nojaan paitsi merimieslähetys. Merimiehistä itsestään riippuvasti muodostui heidän asemansa, jos valikoivat alkoholin ja merimiesvärväreiden seuran saattoivat he päätyä asunnottomiksi, ryöstetyiksi ja jopa kuolleiksi. Merimiehet saattoivat kadota lopullisesti. Merimiehien taloudellinen toimeentulo oli uhattuna muun muassa sairastapauksien ja oman holtittoman käytöksen vuoksi. Valitessaan Merimieslähetysseuran palvelut oli heillä paremmin mahdollista pysyä yhteydessä kotimaahan ja läheisiin, pala kotimaata ulkomailla ja paikka minne mennä apua saadakseen. Ottaen huomioon Toivo Waltarin olleen Merimieslähetysseuran työntekijä, ei tällainen suhtautuminen ole poikkeavaa, mutta keskeisimpänä työssä oli huomata hänen ajatuksensa alkoholia, kielitaitoa ja asumisenolosuhteita kohtaan – kuinka nämä kolme tekijää näyttäisivät vaikuttaneen keskeisimmin Waltarin mielestä merimiesten asemaan vaikuttaen laajemmin kuin yksistään merimiehen olosuhteisiin.

Alkoholin kautta merimiehet päätyivät suoranaisesti turmelukseen, ilman kielitaitoa ulkomailla merimiehellä oli vaikeuksia pärjätä elämässään ja jos asumisolosuhteet olivat huonot, saattoi merimiehistä hyötyminen olla todellista boardinghuonemestareiden suunnasta. Ilman Merimieslähetysseuran toimia merimiesten avustamiseksi, saattoivat merimiehet etäännyä lopullisesti kotimaasta. Waltari näki merimiehissä potentiaalia, sillä osa heistä haki itse apua sitä tarvitessaan. Merimieslähetysseura oli merimiehiä varten, mutta ilman merimiesten omaa tahtoa olisi työn vaikutus voinut olla toisenlainen. Merimiespastori oli vain ohjaaja, hyvä paimen, jonka kehotuksiin merimies sai halutessaan tarttua. Merimieslähetysseuran ja merimiesten välisessä vuorovaikutuksessa monien eri avustusmuotojen kautta näyttäytyi Waltarille, että oli täysin riippuvaista merimiehistä, oliko merimieslähetystyön harjoittama työ toivottua vai ei. Joka tapauksessa merimiespappi meni sinne missä merimiehet olivat ja Merimieslähetysseuran tilat olivat kuin varakoti ulkomailla. Waltarille merimieslähetystyön työ merimiesten avustamiseksi ei ollut koskaan turhaa.

Tutkielmani aihetta sivuavia mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita voisi olla esimerkiksi perehtyminen suoranaisemmin Toivo Waltarin persoonalliseen toimintaan. Jatkotutkimuksessa voisi tutkia Toivo Waltarin vaikutusta Suomen Merimieslähetyksessä, sillä hän teki elämänsä Suomen Merimieslähetyksen palveluksessa tutkielmassani mainitsemissani virkatehtävissä aina viimeisimpänä Merimieslähetyksen johtajana. Omassa työssäni keskityin hänen näkemyksiinsä suomalaisten merimiesten yhteiskunnallisesta asemasta ja Merimieslähetyksen ja merimiesten vuorovaikutuksesta, joten jatkossa olisi näkökulmia vielä moniin tutkimuksiin tarjolla. Kuinka esimerkiksi Waltari oli toiminnallaan vaikuttamassa Merimieslähetyksen kehitykseen vuosien varrella ja mitä siitä seurasi?

LÄHTEET & TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I Lähdekirjallisuus

Waltari, Toivo 1926: *Iloitkaa toivossa*. Suomen Merimieslähetykseura.

Waltari, Toivo 1920: *Kiusatut sielut ja enkelipalvelus*. Suomen Merimieslähetykseura.

Waltari, Toivo 1907: *Kristuksen töitä merimiesten keskuudessa*. Suomen Merimieslähetykseura.

Waltari, Toivo 1916: *Kuolevan merimiehen laulu*. Suomen Merimieslähetykseura.

Waltari, Toivo 1925: ”Maailmansota ja Merimieslähetyks”. *Merimiestemme parhaaksi: Suomen merimieslähetykseuran juhlaulkaisu seuran 50-vuotisen toiminnan johdosta*. Toimittaja Toivo Waltari. Suomen Merimieslähetykseura.

Waltari, Toivo 1918: *Merimieslähetyksen alttarit*. Suomen Merimieslähetykseura.

Waltari, Toivo 1924: *Merimieslähetyks nykyhetkellä*. Suomen Merimieslähetykseura.

Waltari, Toivo 1917: *Merimiespappin työpäivä*. Suomen Merimieslähetykseura.

Waltari, Toivo 1912: *Merimiespappina Hampurissa*. Suomen Merimieslähetykseura.

Waltari, Toivo 1918: *Onko merimieslähetyksestä hyötyä?* Suomen Merimieslähetykseura.

Waltari, Toivo 1921: *Rukoile, äiti! [1] kokoelma, Kertomuksia merimieslähetyksen työvainioilta*. Suomen Merimieslähetykseura.

Waltari, Toivo 1921: *Rukoile, äiti! [4] kokoelma, Kertomuksia merimieslähetyksen työvainioilta*. Suomen Merimieslähetykseura.

Waltari, Toivo 1916: *Suomen merimieslähetyks sodan aikana*. Suomen Merimieslähetykseura.

Waltari, Toivo 1910: *Suomen merimieslähetyks toimi 1875–1910*. Suomen Merimieslähetykseura.

Waltari, Toivo 1917: *Tulesta temmattu kekäle y. m. hartauskirjoitelmia*. Suomen Merimieslähetykseura.

Waltari, Toivo 1911: *Valoa yössä. y. m. kuvauksia merimiesten elämästä*. Suomen Merimieslähetykseura.

II Sanomalehdet

Joulu ulapoilla ja kotona -lehti 1925–1926

Merimiehen Ystävä -lehti 1901–1928

III Tutkimuskirjallisuus

Auvinen, Martti 2011: *Kipparikaskuja ja muita merimiesjuttuja, tapahtumista laivoilla ja satamissa*. [Martti Auvinen].

Bergholm, Tapio 1996: *Halpatyövoimasta hyvinvointiin: Suomen merimiesten ammattiyhdistystoiminta 1916–1996*.

Clerc, Louis 2019: ”Hyvät ja pahat merimiehet Suomen Ranskan konsulaattien valokeilassa, 1919–1960”. *Merenkulkijoiden siirtolaisuus: Näkökulmia 1700-luvulta nykypäivään*. Toimittaja Pirita Frigren. Siirtolaisuusinstituutti.

Frigren, Pirita 2019: ”Merenkulkijoiden liikkuvuus osana suomalaisia muuttoliikkeitä”. *Merenkulkijoiden siirtolaisuus: Näkökulmia 1700-luvulta nykypäivään*. Toimittaja Pirita Frigren. Siirtolaisuusinstituutti.

Frigren, Pirita 2019: ”Merimiespastorille saapuneet kirjeet liikkuvuuden peilinä ensimmäisen maailmansodan vuosina”. *Merenkulkijoiden siirtolaisuus: Näkökulmia 1700-luvulta nykypäivään*. Toimittaja Pirita Frigren. Siirtolaisuusinstituutti.

Frigren, Pirita 2016: ”Merimiesten perheiden työ ja toimeentulo 1800-luvun rannikkokaupungeissa”. *Työ merellä*. Toimittaja Tapio Bergholm. Suomen merihistoriallinen yhdistys ry.

Gerstenberger, Heide 2008: ”Odotuksia ja pettymyksiä. Merimiesten satamakäyntien historiasta”. *Täkillä, koneessa ja byssassa: Merenkulkijan elämää ennen ja nyt*. Toimittajat Sari Mäenpää, Johanna Aartomaa & Ismo Malinen. Suomen merimuseo.

Hoffman, Kai 1974: *Merimieskirstusta eläkelaitokseen: Merimieseläkejärjestelmän historia vuosina 1748–1936*. Merimieseläkekassa.

Hyrkkänen, Markku 2017: ”Historiallinen metodi”. *Matkoja aatehistoriaan: Esseitä Anssi Halmesvirralle*. Toimittajat Markku Hokkanen, Tuomas Laine-Frigren ja Timo Särkkä. Kampus Kustannus.

Ingman, Lauri 1925: ”Suomen kirkko ja merimieslähetytys”. *Merimiestemme parhaaksi: Suomen merimieslähetykseuran juhlaulkaisu seuran 50-vuotisen toiminnan johdosta*. Toimittaja Toivo Waltari. Suomen Merimieslähetykseura.

Kalliala, Kaarlo 1995: *Muukalaisuuden aika*. Suomen Merimieskirkko.

Kansanaho, Erkki 1983: *Kirkko ja merenkulkijat: Sata vuotta Suomen merimieslähetykseuran työtä*. Kirjapaja.

Kansanaho, Erkki 1975: ”Merimieslähetykseuran palvelutehtävä”. *Ulapoilla ja kotona: Suomen merimieslähetykseura 100 vuotta: 1875–1975*. Toimittaja Jouni Louhivuori. Suomen Merimieslähetykseura.

Kaukiainen, Yrjö 2008: *Ulos maailmaan!: Suomalaisen merenkulun historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Keravuori, Kirsi & Mäenpää, Sari 2020: ”Merenkulun riskit ja resurssit”. *Merenkulun riskit ja resurssit*. Toimittajat Kirsi Keravuori ja Sari Mäenpää. Suomen merihistoriallinen yhdistys ry.

Kinnari, Pekka 1995: ”Merimiesvälitys merimiesten ”mylly””. *Navis Fennica: Suomen merenkulun historia. Osa 4, Meren aalloilla ja sisävesillä*. Toimittaja Erkki Riimala. WSOY.

Kirvesniemi, Tiina & Mäenpää, Sari 2016: ”Muutoksesta ja pysyvyydestä. Monitieteinen näkökulma suomalaiseen merityöhön”. *Työ merellä*. Toimittaja Tapio Bergholm. Suomen merihistoriallinen yhdistys ry.

Kuorilehto, Markku 2019: ”Ulkomaisilla laivoilla 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa työskennelleiden suomalaisten jäljillä”. *Merenkulkijoiden siirtolaisuus: Näkökulmia 1700-luvulta nykypäivään*. Toimittaja Pirita Frigren. Siirtolaisinstituutti.

Latvus, Kari 2014: *Matkan ja muutoksen kirkko*. Suomen Merimieskirkko ry.

Lempiäinen, Pentti 2000: *Nuortuu vanhetessaan: Merimieskirkot muutosten puhureissa*. Suomen Merimieskirkko.

Leveelahti, Seppo 1975: ”Mitä on merimieslähetytys tänään”. *Ulapoilla ja kotona: Suomen merimieslähetykseura 100 vuotta: 1875–1975*. Toimittaja Jouni Louhivuori. Suomen Merimieslähetykseura.

Lybeck, Jari 2012: *Rauman merimiesväestö purjehduksen kasvun vuosina 1840-luvulta 1870-luvulle*. Rauman merimuseo.

Nieminen, Marjatta 2003: *Suomalaiset merimiehet 1900-luvun Buenos Airesissa ja siirtolaisuus*. Siirtolaisuusinstituutti.

Nevalainen, Laika 2019: ”Kodin monet ulottuvuudet merimiesten elämässä 1900-luvun alkupuolella”. *Merenkulkijoiden siirtolaisuus: Näkökulmia 1700-luvulta nykypäivään*. Toimittaja Pirita Frigren. Siirtolaisinstituutti.

Nortamo, HJ. 1930: *Valtamerillä: Akseli Urhosen merimieselämyksiä*. WSOY.

Maaniitty, Elina 2020: ”Taudit, sairastaminen ja kuolema merellä. Merihistorian ja lääketieteen historian yhtymäkohtia ja tutkimusmahdollisuuksia”. *Merenkulun riskit ja resurssit*. Toimittajat Kirsi Keravuori ja Sari Mäenpää. Suomen merihistoriallinen yhdistys ry.

Mäenpää, Sari 2008: ”Naisten merityön rajoittaminen ja matkustajalaivaliikenteen kehitys Suomessa 1900-luvun alusta lähtien”. *Täkillä, koneessa ja byssassa: Merenkulkijan elämää ennen ja nyt*. Toimittajat Sari Mäenpää, Johanna Aartomaa & Ismo Malinen. Suomen merimuseo.

Ojala, Jari & Pehkonen, Jaakko & Eloranta, Jari 2016: ”Nuorten miesten ammatti? Ikä ja ammattitaito merenkulussa 1700-luvulta 1900-luvun puoliväliin”. *Työ merellä*. Toimittaja Tapio Bergholm. Suomen merihistoriallinen yhdistys ry.

Pekkarinen, Jussi 2009: *Konsulinkyydillä kotiin: Suomalaisia ahdingossa maailmalla*. Otava.

Planman, Konrad 2019: *Jungmannina purjelaivalla Amerikkaan: Merimiehen seikkailut merellä ja maalla*. (Konrad Planmanin muistiinpanojen pohjalta puhtaaksi kirjoittanut Urho Planman). BoD – Books on Demand.

Pohjanpalo, Jorma 1969: *Meri ja ihminen*. Otava.

Pohjanpalo, Jorma 1975: ”Purjealuksista atomilavoihin”. *Ulapoilla ja kotona: Suomen merimieslähetyksestä 100 vuotta: 1875–1975*. Toimittaja Jouni Louhivuori. Suomen Merimieslähetyksestä.

Pöysä, Jyrki 2015: *Lähiluvun tieto: Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Rajala, Panu 2011: *Unio mystica: Mika Waltarin elämä ja teokset*. WSOY.

Riimala, Erkki 1995: ”Meren maailma ja merenkulkija”. *Navis Fennica: Suomen Merenkulun Historia. Osa 4, Meren aalloilla ja sisävesillä*. Toimittaja Erkki Riimala. WSOY.

Rosenström, Marika 1996: *Fartyget, himlen och havet: Verklighetsuppfattningen bland sjöman i långfart under segelsjöfartens sista era*. Svenska litteratursällskapet i Finland.

Soukola, Timo 2003: *Riistorauhaa rikkomassa: Suomen merimies-unionin ja sen edeltäjien vaiheita 1905-2000*. Otava.

Virtanen, Rauli 2018: *Riosta Rotterdamiin: Suomalaisten merimiesten satamareissuja*. John Nurmisen Säätiö.

III Elektroniset lähteet

Mikkonen, Mikael 2017: ”Kielitoimisto uudisti verkkosanakirjaa – nämäkin sanat saivat uusia merkityksiä”. YLE. 26.4.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9580889> (Luettu: 6.4.2022).

Pöntinen, Pirkko 2020: ”Jopa parisataatuhatta merimiestä on jumissa maailman merillä koronan takia – suomalaiskapteeni kertoo satamien jyrkistä käytännöistä”. YLE. 17.6.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11404774> (Luettu: 12.5.2022).

Suomen Merimieskirkko: Merimieskirkko-lehti. Suomen Merimieskirkko ry. <https://merimieskirkko.fi/merimieskirkko-lehti/> (Luettu 7.4.2022).

Suomen Merimieskirkko: Merimieskirkon historia. Suomen Merimieskirkko ry. <https://merimieskirkko.fi/historia/> (Luettu: 7.4.2022).

Turun Yliopisto: Pirita Frigren / Turun Yliopisto. Turun Yliopisto. <https://www.utu.fi/fi/ihmiset/pirita-frigren> (Luettu: 15.4.2022).